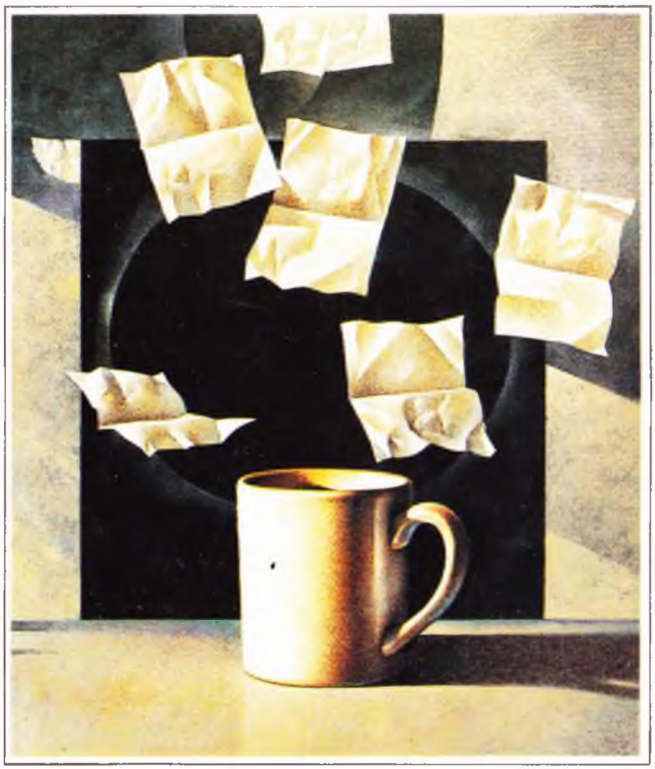
Tomris Uyar

TANIŞMA GÜNLERİ/ANLARI

(1989-1995)

CAN



TÜRK YAZARLARI

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Eko Basımevinde basıldı ve ciltlendi (1995)
Dizgi: Nurdan Ozbek

Tomris Uyar
TANIŞMA GÜNLERİ/ANLARI (1989-1995)

GÜNCE

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
(0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

TOMRİS UYAR, 1941 yılında İstanbul'da doğdu. İngiliz Kız Ortaokulunu, Arnavutköy Amerikan Kız Kolejini, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine bağlı Gazetecilik Enstitüsünü bitirdi. *Yürekte Bukağı* ve *Yaza Yolculuk* adlı öykü derlemeleriyle 1979 ve 1986 yıllarının Sait Faik Öykü Armağanlarını kazanan yazar, dönemin belli başlı dergileri Yeni Dergi, Papirüs, Soyut vb.'ye eleştiri ve deneme yazıları yazdı. 1975'ten başlayarak gündökümlerini yayımladı. *Tomris Uyar*'ın elli dolayındaki çevirilerinde Turgut Uyar'la birlikte Lucretius'tan çevirdiği *Evrenin Yapısı*, Türk Dil Kurumunun 1975 Çeviri Ödülüne lâyık görüldü. *Hiawatha* çevirisiyle de 1986-87 Avni Dilligil Tiyatro Ödülünü çeviri oyun dalında aldı. Yazarın öyküleri, çeşitli yabancı dillere çevrildi, o ülkelerde yapılan antolojilerde yayımlandı. *Tomris Uyar*, yazılarının, gündökümlerinin ve çevirilerinin *öykü* anlayışıyla koşutluk göstermesine özenen yazarlardan. Çünkü edebiyatı bir bütün olarak ele alıyor

TOMRİS UYAR'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖYKÜ KİTAPLARI

İPEK VE BAKİR / *öyküler*
ODEŞMELER / *öykü*
DİZBOYU PAPATYALAR / *öykü*
YÜREKTE BUKAĞI / *öykü*
YAZ DÜŞLERİ DÜŞ KIŞLARI / *öykü*
GECEGEZEN KIZLAR / *öykü*
YAZA YOLCULUK / *öykü*
SEKİZİNCİ GÜNAH / *öykü*
OTUZLARIN KADINI / *öyküler*

GÜNDÖKÜMLERİ

GÜNDOKÜMÜ / *(1975-80)*
YAZILI GÜNLER / *(1985-88)*
TANIŞMA GÜNLERİ / ANLARI / *(1990-95)*
GÜNLERİN TORTUSU / *(1985-1990)* (yeni basımı hazırlanıyor)

ISBN 975-510-663-4
© Tomris Uyar / Can Yayınları Ltd. Şti. (1995)

TANIŞMA GÜNLERİ

GÜNLÜK VE GERÇEK

Yazarların büyük çoğunluğunun en azından kendileri için günlük tuttuklarını sanıyorum. Gün boyunca kişiyi iyiliği ya da kötülüğüyle etkilemiş bir an, bir olay, bir mekân, diyelim açık pencereden kulağa şöyle bir çarpan bir konuşmanın bellekte uyandırdığı çağrışımlar, yazarın o anda kayda geçirmezse bir daha aynı renkte, aynı tonda yaşamayacağı malzemeyi oluşturur. Bazan o an, o olay, o mekân o kadar canlıdır ki, belleğin kendini diri tutmak için giriştiği kaçınılmaz eleme– işleminden sıyırtacağınızı düşünürsünüz, sigara paketinizin arkasına kargacık burgacık bir not almakla yetinirsiniz. İçiniz rahatlar. Ne yazık ki ilerki günlerde bu müthiş esin kaynağının (!) ne demeye geldiğini çözemezsiniz bir türlü: Belleğimize duyduğunuz güven sizi yaya bırakmıştır, başını– sonunu saptamadığınız 'parıltı' zamanla solmuş, belleğin barındırdığı benzer parıltılı anlar arasına karışmıştır bile. Ne yapsanız boştur artık.

Sık sık bu tür deneyimlerden geçen yazarlar, ister istemez günlük tutmaya yönelirler. Yalnızca kendilerini ilgilendirdiklerini düşündükleri parıltıları ya da çakışları bir defterde biriktirirler; tabii çakışın rengine göre defter, kara kaplı, pembe kaplı da olabilir. Yazarın tavrına göre beyaz ve çizgisiz, çizgili, kareli ya da sarı olabilir. (Benimki, en ucuzundan sarı müsvedde defteridir, kapağındaki etiketimsi bölümü doldurmaya, sınıfımı, numaramı v.b. yazmaya bayılırım. Defterin üç ayı aşkın süreyi kapsamaması, ama çok da ince olmaması şarttır ki sınıfımı değiştiremezsem bari numaralarımı değiştirebileyim!)

Bu, kişisel notlar defterde kalırlarsa, yazarın günlüğü oluyorlar, yayınlananlarsa, 'günce'. Güncelerin en büyük yararı, yazarın iç dünyası üstüne okura yan bilgiler vermeleri bence. Her ne kadar yazar, böyle bir güdüden yola çıkmıyorsa da. Bir başka yararları, yazarın sanatsal değiştirime ya da kurguya elverişli görmediği izlenimleri okuruyla paylaşmasına olanak tanımaları. Daha *doğrudan* bir edebiyat türü 'günce'.

Ama her günce yazısının sapına kadar doğrucu olduğu ileri sürülebilir mi? Sanıyorum, hayatta doğruculuk ile patavatsızlık arasındaki önce kıl payı gibi görünen büyük uçurum burada da geçerli. Güncel yaşamda patavatsızlık, söze dayalı olduğu için edildiği yerde kalabilir, bağışlanabilir, zamanla patavatsızlık kişinin sevimli bir özelliği diye hoşgörülebilir bile. Oysa 'yazılı patavatsızlığı' anında yanıtlayamazsınız, sonradan 'tavzih' bile edemezsiniz.

Geçenlerde öykücü bir arkadaşım ve eşiyle Darka'da enfes bir hafta sonu geçirmiştik. Anılarımız, edebiyat, Türkçe, güncel olaylar, yemek tarifleri... Kısaca, konuşmadığımız konu kalmadı. Uzun süredir böyle el üstünde tutulmamıştım, şımaracaktım nerdeyse. Neyse ki son gün, onları ağırlama isteğime uyup beni yakınlardaki çok güzel, eski– tarz bir kır lokantasına götürdüler konuklarım olarak. Bir ara aklıma 'ucuz' bir lokanta mı seçtikleri gelmedi değil. Ama özenle hazırlamış mezeleri görünce kuşkum hemen dağıldı. Yani onlar da çağırsalar beni buraya çağıracaklardı nasılsa. Arkadaşımın karısı pek içki sevmiyor. "Çocuklar benden pes! Ama siz n'olur sürdürün geceyi," diyordu. Biz de ya tavla oynayarak ya iki oğulla yürüyüşe çıkarak ortak mesleğimizin yıdıvısını sürdürüyorduk. Bu olayı yazmam o sırada gündeme geldi. Kahkahalarla.

Günün doğrusu buydu da ben önümdeki gerçeği başka türlü görme alışkanlığındaki bir günlükçü olsaydım gü-

nü şöyle yazabilirdim sözgelimi:

"X ile Y, beni hafta sonu için Darka'ya çağırdılar. 'Neden acaba?' diye düşündüm. 'Bunca zamandır hiç aramamışlardı, benden isteyecekleri bir şey mi var?' Sık sık yazdıklarımı sevdiklerinden de söz ettiler üstelik. Evleri oldukça düzenli, ama yaz hali ne de olsa, belki kışlık evleri daha da düzenlidir. Arkadaşımın eşi, geceleri erkenden yatıyor, sanki bizi özellikle yalnız bırakıyordu: Aramızda bir ilişki doğacağından mı çekiniyor da üstüne üstüne gidiyor? Neyse... Son gün bir kır meyhanesine gittik. Bir sürü meze söylendi. Hesabı ödemek sonunda bana düştü. Gerçi onları ben çağırmıştım, ama çağrımı ciddiye aldıklarını hiç düşünmemiştim. Biraz kırıldım v.b...."

Bu örneği vermemin nedeni, ayrı tavırlardaki günlük yazarlarının aynı günü, bir anlamda aynı gerçeği nasıl farklı görebileceklerini göstermek. Günce, yazarın iç dünyasını kavramanıza yardımcı olur, ama yalnızca birkaç günün gerçekleriyle değil, bütün kitabın gerçekliğiyle ilgilenirseniz keşfedebilirsiniz o yazarı. Bu keşif, onun öbür dallarda verdiği ürünlerde de elde bir olacaktır nasılsa, yani çabaya değer.

YARATAMAYICILIK

Son yıllarda en çok ilgi çeken konulardan biri, sinema-edebiyat ilişkisi. Konuyu gündemde tutanlarsa, akla ilk gelebileceği gibi sinemacılar değil, edebiyatı 'yanlış-sinema'nın gazabından korumak isteyen okurlar.

Ülkemizdeki sinemacılar 'yetkin senaryo' bulamamaktan yakınıyorlar çoğu kere, edebiyatçıların ortak çalışmalarda hırçın davrandıklarını, yapıtlarına fazlaca sahip çıktıklarını ileri sürüyorlar. Bir dereceye kadar haklılar. Bir yazar, yapıtını bir sinemacının eline teslim etmişse, kendi dile-dayalı dünyasının görsel bir dünyayla değişmesine rıza göstermiş demektir. Ama burada önemli bir koşul var, o da, bu yeni görsel dünyanın yapıtın anlatımını destekleyen ögelerle beslenmesi gerektiği. Bir örnek: Diyelim yazar kimliğiyle ve 'elinizde olan nedenlerden ötürü' öykü kahramanınızı öldürdünüz, onun sağlığında yaşadığı ilişkilerin sahiciliğini ya da düzmeciliğini sezdirmek için de aile çevresinin, kendisini seven-sevmeyen yakınlarının topluca bulanabileceği bir mekânı –cami avlusu ya da mezarlık– seçtiniz; bu sahnede, konuşmalara ağırlık vermeniz nerdeyse kaçınılmaz. Ama yönetmen; sansür, piyasa koşulları, oto-sansür gibi dizi dizi kaygılardan yola çıkarak tutalım kırk beş dakikalık bu filmin on dakikasını ezan seslerine, mezarlık selvilerine, ortaklıkta koşuşturan 'sevimli' çocuklara (birazcık yaşama sevinci de olsun!) başı bağlı ihtiyar kadınların ah-vahlarına ayırdı. Üstelik seyircinin kanıksadığı ünlü konuşturucuların sesleriyle. Artık 'elinizde olmayan nedenlerden ötürü' yapıtınızın anlamı bütünüyle değişmiş, çarpıklaşmıştır. Bu durumda kime başvuracaksınız? "Eserinizin ruhu"na uyulmadığı gerekçesiyle

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na dayanarak dava açabilirsiniz. Ama olan olmuştur bir kere: Okurunuzun ve kendinizin gözünde zaten küçük düşmüşsünüzdür. Ayrıca, filmin sizin yapıtınızın 'ruhu'yla bağdaşmadığını saptayabilecek bilirkişi sayısı kaçı geçmez?

Gerçeklerde, Edgar Allan Poe'nun iki öyküsünden bir film yapan iki korku filmi yönetmeninin (Dario Argento ile George A.Romero) Poe'ya nasıl ve ne adına baktıklarını görünce, hiç değilse henüz sağ olan edebiyatçıların yapıtlarının filme çekilmesi konusundaki itirazlarına ilişkin toplu bir vasiyetname hazırlamalarının şart olduğunu düşündüm. Edgar Poe'nun derdi ne kandı ne revan, bir gerilim ağı aracılığıyla kendi ruhsal tedirginliklerini okura aktarmaktı, oysa filmde kan- revandan, şiddetten geçilmiyordu, amaç: *seyirciyi korkutmaktı*. Filmin ikinci öyküsünde, merdiven aralığındaki duvarda şöyle bir gördüğümüz Baudelaire portresi (ne iyi, ticari sinema yapanlar bile dünya okurundan korkuyorlar hâlâ) yerinde bir ayrıntıydı da kara kedinin gömüldüğü duvarı kaplayan kitaplıkta karasağcı John Wayne'in otobiyografisinin bulunması ne anlama geliyordu?

Daha Poe şokunu tam atlatamamışken arkadaşım Uğur'dan *Küçük Prens*'in Japonlar tarafından çocuklar için bir çizgi film haline getirildiğini öğrendim. Çocuklara çevre korumasını aşılamak gibi yerinde bir ilkeyle onları Amerikanvari yaşam tarzına özendirmek gibi ürkütücü bir ideoloji iç içeymiş bu dizide anladığım kadarıyla. Uğur, hiç de yasakçı bir baba değilken Su'ya televizyonu kapatmasını söylemiş. İç kanırtıcı, arabesk çizgi filmlerde enikonu ustalaşan Japonlar yüzünden kızının *Küçük Prens* gibi başlı başına bir okuma serüveninden yoksun kalmasını içi götürmemiş.

Yaşamda da edebiyatta da temalar pek fazla olmadığı-

na göre neden sinemacılar pekâlâ kendilerinin de kaleme alabileceği temaları yasallık ya da otorite kazanmak adına bir punduna getirip edebiyatçılara yüklüyorlar? Bizim bildiğimiz edebiyatçılar aynı temayı ayrı, farklı ve özgün bir biçimde işledikleri için, *kendileri* olmuşken? Son istatistiklere göre (!) en az 7.502 kişinin çeşitli vesilelerle karakedilerin yaşamına son verdirdiğini hepimiz bilmiyor muyuz yani?

ÖZETİ DAĞITMAK

Sözlerini 'kabaca özetlemek gerekirse' diye uzatanların daha önce uzun uzun anlattıklarını yineleyeceklerini biliriz. Tek umut, yanlışlıkla birkaç ayrıntıyı atmalarıdır. Oysa ilk elemeyi algılama sürecinde doğal olarak yapsalardı, belleklerini yerli yersiz şeylerle doldurmaz, konuşurken ikinci bir özete zorlanıp dinleyenleri de yormazlardı.

Bir de profesyonel özetçiler var: yazarları ya da yapıtları özetlemeye kalkışanlar. Atmosfere dayalı bir romanın, bir öykünün havasını-suyunu, rengini yoksayarak yazarın özellikle geri planda tuttuğu konuyu ya da iletiyi öne çıkarıp aktaranlar. Bu anlamsız çabayı gösterenleri emeklerini boşunalığa adadıkları için doğrusu kutlamak gerekir. Bir de şiirleri özetleseler!

Şimdiki örnek, özetleme kapsamına girmiyor. Tam tersine damıtılması incecik dengelerle gerçekleştirilmiş kısacık bir öykünün sinemaya aktarıldığında ticari kaygılarla nasıl dağıldığını, lafazanlığa boğulduğunu gösteriyor. Ernest Hemingway'in gerçekten kusursuz iki-üç öyküsünden biri *Katiller*'den yola çıkan ve çıktığı yol bitmek bilmeyen aynı adlı filmi izlerken, uzun süredir yeniden okumadığım öyküyü hepten unutmuş olduğum kanısına vardım. Belleğim sürçebilir ama bu kadarına teklemesini ummuyorum diye düşünerek öyküyü bir daha okudum. (Ayrıca filmin kötü olmadığını belirtmeliyim.)

Öyküyü özetleme cüretini elbet göstermeyeceğim, ama Hemingway'in nelerin üstünde durduğuna bir göz atmakta yarar var:*Katiller*, akşamüstü saat beşi yirmi geçe

ile altı arasında (çünkü bu konuda öykü kişileri epey tartışıyorlar) bir saatte, ücra Summit kasabasındaki Henry'nin Yeri'nde başlıyor. Bara genellikle saat yedide uğrayan eski boksör İsveçli Ole Anderson'u kendi deyişleriyle 'bir arkadaşlarının hatırına' öldürmeye gelen iki yabancı müşteriyle barı işleten George arasındaki ilk tartışma akşam mönüsünün saati yüzünden çıkıyor. Amaçlarının ne olduğu ancak yediye doğru anlaşılan kiralık katiller, zenci aşçıyla Nick Adams adlı delikanlıyı arka bölmeye kapatıp bağladıklarında.

Hemingway, öykünün saatini titizlikle kurmuş, her dakikayı değerlendiriyor. Yediye doğru gelen müşterilere renk vermemesi buyurulan George'un ürküntüsü, o sıralarda uğrayan bir-iki müşteri, alışılmadık resmilikte, üstlerine oturmamış 'ikiz takımlar' giymiş katillerin sık sık saatlerine bakmaları ve rastgele, dağınık gibi görünen konuşmalara sinen şiddet öğesi aracılığıyla öykünün gerilimi tırmanıyor.

Sonunda ne mi oluyor? Hiiiç.

Katiller bağladıkları iki kişiyi çözüp cinayeti başka bir güne erteliyorlar. Nick, gençlere özgü bir gözüpeklikle bardakilerin hepsinin sevdiği anlaşılan Anderson'un pansiyonuna, onu uyarmaya koşuyor.

Bara döndüğünde George'la şöyle bir konuşma geçiyor aralarında: *"Söyledin mi ona?" diye sordu George.*

"Tabii. Söyledim, ama zaten biliyormuş."

"Ne yapacakmış?"

"Hiç."

"Onu öldürecekler garanti."

"Bence de."

"Chicago'dayken bir pisliğe bulaşmış anlaşılan."

"Herhalde," dedi Nick.

"Feci bir durum."

"Korkunç," dedi Nick.

Bir süre konuşmadılar. George bir havlu alıp tezgâhı sildi.

"Ne yapmış olabilir ki?" dedi Nick.

"Birine esaslı bir kazık atmış olsa gerek. Bu tür ölümler hep o yüzden olur."

"Ben bu kasabadan gidiyorum," dedi Nick.

"İyi edersin," dedi George.

"Onun o odada oturup başına gelecek ölümü uysal beklemesine katlanamıyorum. Çok korkunç."

"En iyisi," dedi George, "bu konuda kafanı pek yorma sen."

Öykü böyle bitiyor.

Demek saat –en fazla– sekiz artık.

Evet ben burada yazarın saati ve süreyi nasıl ele aldığına baktım. Siz aynı öyküyü bambaşka bir açıdan okuyabilirsiniz. Peki Hemingway'in *Kadınsız Erkekler* adlı derlemesinden alınan bu öykü sinemada nasıl okunmuş?

Önce, Ole Anderson, Amerikalı bir araba yarışçısı olmuş. (Yoksa yönetmen, heyecanlı araba yarışlarıyla, bol bol kullandığı geri dönüşlerle şişirdiği konuyu nasıl uzatabilir?)

Daha da önemlisi, filmin başrollerinden birinde öyküde olmayan bir de *kadın* var; gangster sevgilisiyle birlikte yarışçımızı kandıran 'manevi' bir katil. Zaten filmde katilden geçilmiyor maddisi ve manevisiyle. Peki, topu topu iki katilli bu cinayetsiz öykü nerden akla gelmiş? Gazetelerde her gün bu tür olaylar okumuyor muyuz? Hemingway hepsini kendi yazdığını mı ileri sürüyor?

Şimdi filmin hakkını yemeyelim. Ana soru, bir adamın neden kılım bile kıpırdatmadan ölümü beklediği sorusu sorulmuş. Ama soran öyküdeki gibi Nick değil, katillerden birini canlandıran ünlü aktör Lee Marvin. Onun söylemesi daha etkileyici tabii, ama artık insaf!

Yazarları özetleme talanı, başka bir yazı konusu.

ÖZETLEME HUYU

Ansiklopedi Savaşlarının hızı daha tam kesilmeden, bir süre önce sinsi sinsi başlayan Antoloji Savaşları iyice kızıştı.

Nüfusunun büyük çoğunluğu kitap okumayanlardan oluşan bir ülkede bu savaşların neden çıktığını herkes gibi ben de anlamıyorum. Ansiklopediden başlayacaksak: bildiğim kadarıyla ansiklopediler *önceden* belli bir kültür düzeyine varmış kişilerin *arasıra* başvurdukları kaynaklardır. Demek yanılmışım: incecik kitapları okumayan, ama koltuklarına iliştiklerinde ya da yataklarına uzandıklarında, gece boyunca hazımsızlık çekme pahasına koca koca ciltleri karınlarına dayayıp sayfaları hafif hafif karıştırmaktan hoşlanan bir kitle varmış! Bunlar, eski ansiklopedicilik geleneğini çağdaşlaştırıyor, hangi 'madde'yi hangi başlık altında arayacaklarını bilmeyen, hatta umursamayan çocuklarına bir abece kılavuzu, belki de bir iki raflık bir kitaplık miras bırakmayı düşünüyorlarmış. Konu mobilyaysa, bence telefon rehberleri de aynı işi görür. Her ilin telefon rehberini ciltlerseniz hem kitaplığınız zenginleşir hem de onlara çocuklarınızla birlikte göz atarken A'dan Z'ye birtakım tanıdık adlara rastlayıp anılara gömülürsünüz.

Yanıldığım bir başka nokta da ansiklopedilerin genel geçer özetlerle değil damıtılmış bilgilerle, çoğu zaman demin tanımladığım türden bir başvuranı bile zorlayan iç içe göndermelerle dolu olduklarına, kendilerine özgü biçemi bu gönderme maddeleri aracılığıyla kurduklarına inanmam. O biçeme göre, hangi maddelerin ağırlık kazanacağı ansiklopedinin genel havasından pekâlâ kestirebilir. Bu

kadar ince elemeye gerek yok biliyorum. Hızla değişen dünyamızda kusursuz bir ansiklopedi yapmak çok güç, ama ne idüğü belirsiz (ya da fazla belirli) bu savaşta ileri sürülen 'kültür hizmeti'nde inandırıcı olmak da sanıldığı kadar kolay değil.

Dünyanın neresinde vapurlarda tıraş bıçağı satanların hafif argoya dayalı bağırtılarını kat kat aşan sövgüler ve birbirini karalama kampanyalarıyla bir kültür hizmeti verilmiştir acaba? Kuşe kâğıtlı, basımı özenli, fotoğrafları pırıl pırıl oldukları söylenen bu 'kültür hazineleri'nden elinize ve kulağınıza bulaşan çamur bulaşığını hangi deterjanla yıkayacaksınız ey Lady Macbeth?

Antoloji Savaşları da yine bir kültür ve barış harekâtı olarak başladı. Antoloji hazırlayıcıları, seçtikleri yazarlarla kendi aralarında yatan 'edebiyata bakış' ya da 'beğeni' farklılıklarını –bazan uçurumlarını– bir kenara atıp onları halka kendi yorumlarıyla tanıtmayı ilke edindiler. Böylece halk, yazarların zaten piyasada satılan daha pahalı ürünlerini almasa da antoloji tarafından verilen üç beş sayfalık özetleriyle yetinirdi. N'apsınlar, kitaplar zaten satmıyordu! Yıllar önce Cumhuriyet gazetesinde Kültür Bakanlığının okullara da önerilen bir öykü antolojisi yayımladığını, içinde benim öykülerimin bulunduğunu okuyunca şaşmıştım. Türkiye'de hiçbir mesleki örgüt bu tür işlerle uğraşmadığına, 'derleyici' de iktidarla dirsek temasında olduğuna göre öfkemi içimde tutmuştum. Herkese dava açacak kadar sağlam sinirli değilim. Ama Selim İleri'nin Yapı Kredi Yayınlarından çıkan öykü derlemesinde de adıma rastlayınca ölmeden mezara konmuş gibi oldum. İleri, bir telefon edebilirdi, izin isteyebilirdi. Turgut Uyar'ın da Sennur Sezer'e *Uçuk Seçik Şiirler* derlemesinde gönlünce kullanabilmesi için beş şiir armağan ettiğini hiç sanmıyorum. Bize ağır gelen, yakınlarımızın darbeleridir; bu ülkede kültür aşınımından yakınanların vurduğu muştalarıdır. Dost

Yayınları, Almanca yayımlanacak bir öykü derlemesinde öykümün yer alması için izin istediğinde vermedim. Nedeni, yabancı bir dile sesimin nasıl aktarılacağı, çeviriyi kimin yapacağı gibi kaygılardı. O da yayınlanmış!

İzin isteme ve telif hakkı gibi incelikler gözetildiğinde de vardığınız yer şu: biri çıkıyor, sizin telif ya da çeviri bir öykünüzü ya da şiirinizi çok sevdiğini, lütfen kitabında yer almasına izin vermenizi istiyor.[1] Telif ücreti yarı yarıya. Yani siz aylar boyu çalışıp bir ürün çıkarıyorsunuz ortaya, o ise ürünü bir gecede sevmek, iki gecede fotokopisini çıkartmak hizmeti karşılığı hakkınızı sizinle bölüşüyor. Ürününüzü seçen Dostoyevski ya da Nabakov olsa neyse ne ki en iyimser bakışla sizin kadar bilinen birinin size verdiği onurla yetinmek zorundasınız.

Şimdiye kadar iki antoloji hazırladığını belirtmenin yeri geldi: *Çağdaş Amerikan Öyküleri* ve *Başka Ateşler* (Latin Amerikalı kadın yazarların öykülerinden bir derleme). İkincisini bütünüyle kendim çevirdiğim için her türlü sorun yayıneviyle özgün antolojiyi hazırlayan çevirmen arasında çözümlendi, bana yalnızca beğenmediğim iki öykuyu çevirmemek kaldı. Birincisinde, değerli çevirmenlerce daha önce çevrilmiş öyküleri bir daha çevirmek gibi bir sorun vardı. İşte onu yapamazdım: yani ben onlardan daha iyi çevirmenim mi diyecektim alttan alta? Kendilerinden elbette izin istedim, paylarına düşen telif hakkını da sayfa sayısı üstünden ödemeyi üstlendim. (Çoğu, o gülünç rakamı birlikte harcamamızdan yanaydı zaten).

Yıllar sonra özetleme telaşının antolojilere de sıçradığını görünce bari sağken kendimi özetleyeyim diyorum. Öldükten sonra nasıl olsa sözünüz geçmez; sağken bile geçmiyorsa. Kısaca:

---

1 Son yıllarda el emeğiyle gerdeğe girenler çoğaldı.

— Kitaplarımdan, çevirilerimden ya da gündökümlerimden dergi ve kitap malzemesi sağlanmasına karşıyım.

— Yabanca bir dile çevrilecek herhangi bir ürünümün oğlumun denetiminden geçmesini istiyorum.

—Yazdığım hiçbir *şeyin* herhangi bir yerli filmde yer almasını istemiyorum. Yönetmeni benimle yüz yüze konuşmamışsa.

—Bu vasiyet duygusal sayılabilir. Ama yalnızca oğluma değil beni benimseyen bütün okurlara yazılmıştır.

—Bana yazılmış ya da benim yazdığım mektupları yayınlamaya kalkışacaklarsa, şimdiden eseflerimi yağdırıyorum!

FAHRENHEIT 451

Her ne kadar nostalji edebiyatını itici bulsam da "Nerede o eski dizgiciler?" diye giriyorum yazıya. "Nerede o üç- beş yanlışlı tuğla gibi kitaplar?"

Eski dizgiciler, kendi titizlikleri bir yana, sizin titizliğinize de saygı gosterir, hatta takıldıkları noktalarda size telefon edip düşüncenizi sorarlardı, dalgınlık sonucu yanlış bastığınız harfleri düzeltmek cabası. İlk kitabı, ilk okurlar sıfatıyla onlara imzalamak bir tür uğurdu benim için. Hemen, daha önce hangi kitaplarınızı, hangi çevirilerinizi dizdiklerini sayıp döker içinizi aydınlatırlardı. Dizgicilikten yetişme yazar Bekir Yıldız, dünya klasiklerini dizgi sırasında okuduğunu, onlara çok şey borçlu olduğunu belirtmişti bir konuşmasında. Her dizgicinin Bekir Yıldız olması elbette beklenemez, ama çoğu edebiyata düşkündü.

Çağdaş teknolojinin getirdiği yeniliklere hayatımıza kattığı kolaylıklara ve hıza karşı çıkacak değilim ama gelişkin bir aletin ancak onu kullanacak gelişkinlikte birinin eline verilmesi gerektiğine inanıyorum. Hele dizgilerin bilgisayarda yapılması alışkanlığı yaygınlaşalı beri.

Demin sözünü ettiğim mutlu dönemde yazarın görevi, kitabını bitirip yayınevine teslimden öteye gitmiyordu. Tabii yazar titizse, kitabına basılmadan önce bir kere daha göz atmak, onu nesnel bir bakışla değerlendirmek isteyebilirdi. Ama o kadar.

Şimdilerde yazara düşen görevleri aşağıda sıralıyorum:

a) Printer'dan çıkma bir metinde bu kadar amatörce yanlışın nasıl yapılacağına şaşırmak ve sonra bunun aletle ilgisi olmadığını düşünüp dizgiciye içerlemek.

b) Kimbilir hangi yazım kılavuzuna göre bitiştirilmiş ya da ayrılmış sözcükleri eski hallerine döndürmek.

c) Dizgicinin sizi okurunuzun gözünde küçük düşürecek katkılarını elemek. Sözgelimi 'kendine özgü'lerin 'kendine özge' olmamasını, 'burun kırıştırma'nın 'burun karıştırma'ya dönmemesini, 'kavalye üniformasının' 'klavye üniforması'na dönüşmemesini sağlamak. 'Biraraya' gelenlerin ille de 'biraya' gelmediklerini pekiştirmek.

ç) Dizgiciyi arayıp yapıtınızın lütfen yazıldığı gibi dizilmesini, aradan paragraf atılmamasını ya da atlanmamasını, seçtiğiniz sözcüklerden, Türkçenizden, biçeminizden kendinizin sorumlu olduğunu anımsatmak. Kendisinin isterse tabii ki 'ben' ağzıyla bir öykü yazabileceğini, ama sizin öykünüzün 'sen' ağzıyla yazıldığını vurgulamak. (Bu da geldi başıma)

Sıra ikinci düzeltiye geldi: görevleri yine sıralıyorum:

a) İlk provada düzelttiklerinizin gerçekten düzeltilmiş olup olmadığına bakmak.

b) Onlar düzeltilirken yeni yanlışlar yapılıp yapılmadığını denetlemek.

c) Artık neredeyse ezberlediğiniz kitabın, çok yinelenmiş bir sözcük gibi anlamını yitirdiğini fark edip "Belki ancak kitap olarak görsem, yazdığıma değdiğini düşünürüm" diye avunmak.

ç) Kapak ve arka kapağın nasıl olacağı üstüne kafa yormak.

"Artık yeter ama!" diye düşünenleriniz çıkacaktır. Ama yetmez. Basılmış kitapta yanlış olmayacak diye bir kural yoktur. Acaba siz mi serseme dönüp görmemişsiniz düzelti sırasında? Yoksa dizgicinin yeni bir azizliğine mi uğramışsınız? Neden ne olursa olsun –ola ki ikinci basısı yapılır diye düşünerek– elinize gelen yepyeni kitabı bir daha düzeltirsiniz ister istemez. Ezberiniz seyrelmeden. Ya da o ki-

tabı bir daha uzun bir süre görmek bile istemezsiniz.

Ama bu olağan isteksizliğin yazarın başına ne gibi belalar açtığını kendi deneyimlerimden biliyorum. En parlak örneği soruyorum okura:

1970'lerde Bilgi Yayınevi'nin yayınlamayı tasarladığı bir çeviri yapmıştım: *Gönül Abla ve Fırsatlar Ülkesi*. Nathanael West'in genellikle birlikte yayımlanan iki romanı. Büyük Bunalım'ı yaşayan Amerikalıların bireysel zedelenişlerini bu kadar iyi anlatabilen bir başka yazar varsa, o da F.S. Fitzgerald. Gazetenin dert köşesine gelen mektuplarla hayatı kayan 'Gönül Abla' erkek bir yazar ama ona yazanların gözünde kadın ve abla. Mektuplar da yazım kurallarını, noktalama işaretlerini pek bilmeyen bir kitleden geliyor. Türkçeyi nasıl bozabilirim diye uzun uzun düşündüm, o insanların yazı-dilini keşfetmeye çalıştım; ne var ki kitap, Türkçesi bozuk olduğu gerekçesiyle yayınevince iade edildi.

1974'te Sander Yayınlar'ınca basıldığında, kitabı yeniden okumaya hazırdım. O ne koskocaman iki bölüm atlanmıştı, her nedense West'in Amerikan Faşistlerini eleştirdiği bölümlerdi atlananlar! Şaşkına döndüm.

O bölümleri yeniden çevirip kitabı Adam Yayıncılık'a verdim. Orada da yayımlanmadı, dahası metnin kaybolduğu bildirildi.

Geçenlerde kitabı yine basıya hazırlarken bir daha okudum, eksik sayfaları bir daha çevirdim. Düzelttiğimi bozan, bozduğumu düzelten bir sistemde yaşadığımı anladım bir daha. Türkçeye zamanla giren Amerikanca kavramlar ve yeni yeni yerleşen sözcüklere boğuşmam gerektiğini zaten biliyordum. Narsisist olmadığım halde durmadan kendi yazdıklarımı, kendi çevirilerimi okumam şarttı galiba da sayıları az olmadığından zamanla belki narsisist değil ama paranoid olmam işten bile değildi. O çeviriyi herhangi bir nedenle kitaplıklarından atmamış olanlardan ri-

cam, yeni çeviri basılınca[1] eskisini yayınevine yollayıp sembolik bir bedelle yenisini almaları, eski kitabı temiz bir kâğıda dönüştürerek benim Türkçemi temiz bir Türkçe olarak anmaları.

1 Henüz basılmadı.

EDEBİYAT İLE ELEKTRİK

"Ampul takmayı bilen elektrikçi mi sayılır?" gibi bir soru sorsanız tuhaf karşılanacağınız kesin de, "Yazı yazmayı bilen herkes yazar mıdır?" sorusuna vereceğiniz yanıt, başınızı derde sokabilir, çünkü soruyu soran çoğunca "Tabii ki" demenizi bekliyordur. Yaşamının önemli bir bölümünü okumaya ayırmış, belli bir beğeni düzeyine ulaşmış her okur bu hakkı görebiliyor kendinde. Birinci soruyu sormak, aklına bile gelmiyor.

Ne yazık ki insanların birbirleriyle konuşarak iletişim kuramadıkları bir ülkede yaşıyoruz. Karı- kocalar küskünlük kodlarıyla anlaşıyorlar, çocuklar susturuluyor, komşularla itişiyor, şoförlerle sövüşülüyor. Bu kargaşada kimin ne demek istediği belli değil. Kocaya küsüldüğü için çocuğun azarlandığı mı? Şoföre kızıldığı için konuşmaya içerlenildiği mi? İnsanca konuşmaktan yoksun bırakılan ya da kendini bile isteye yoksun bırakan çoğunluk içine kapanmayı yeğliyor. Yazma hakkı, böylelikle kendiliğinden doğmuş oluyor: İnsanlar, tasalarını, yalnızlıklarını, başlarına gelen ilginç olayları ille de kaleme alıp başkalarıyla paylaşma yolunu seçiyorlar. (Her nedense sevincini paylaşmak isteyene rastlamadım.) Bu dürtünün haklılığı su götürmez ama ya temelinde kendini onaylatma, kimliğini bulma, saygınlık kazanma gibi bir heves yatıyorsa ne olacak? Sonuç: Bir elektrikçinin her ampul takabilene hayranlık duyması gibi bir zorunluluğu ya da sorumluluğu yokken bir yazarın duygularını dile getirebilen herkese hayranlık gösterme zorunluluğu var! Yazarlığın, edebiyatçılığın bir 'meslek' olduğunu kavramayan yazma-hastası,

yaptığının bir 'iş' olduğunu kavramadığından sizi kendi iç dünyasını anlamamakla suçlayabiliyor. Her eleştiriyi kendisine, kişiliğine yönelttiğinizi sanıyor.

Yazarların en çekindikleri sorulardan biri, 'Şu yazdıklarıma bir göz atar mısınız?'dır. Çünkü asıl soru bu değil, 'Benim en içten duygularımı dile getirdiğim, bunca ter dökerek yazdıklarımı beğenmezlik etmeyeceksiniz ya, değil mi?'dir.

Önünüze uzatılan yazı ya şiir gerçekten iyiyse –ki başa binde bir gelen mutlu bir olay bu– dürüst davranma hakkı elinizdedir, üstelik bir yazar adayıyla karşılaşmak içinizi umutla doldurur. Ama ya iyi değilse? Kendinize saygınız varsa ya düpedüz "Ne yazık ki kötü bence" deyip geçersiniz, karşınızdakini kırmayı göze alırsınız ya da işi tatlıya bağlamak için "Benim sevdiğim edebiyat tarzı değil" deyip paçayı kurtarırsınız.

Suskunluğa gömülü bir toplumda, yazmak eylemi kişiler için sağaltıcı bir yöntem olabilir, en azından elektrik onarımına kalkışmaktan daha az sakıncalı olduğu kesin. Ne var ki edebiyatı bütünüyle bir 'tedavi' gibi ele almanın başlıca zararı, tedavinin geriye tepip yazma– hastasına yeni düş kırıklıkları getirmesinde. Ürünlerine saygı gösterip danıştığınız yazarın sizi avutmak adına *tam* bir okurdan *yarım* bir yazar yaratma hevesi hiç de saygıdeğer bir çaba olmasa gerek. Diyelim, yalnızlığınızı anlatacaksınız– gözde tema bu zaten– yalnızca 'yalnızlık' sözcüğünü sık kullanarak bu işin üstesinden gelemezsiniz ki. *Sizinki* nasıl bir yalnızlık? "Gökyüzünde yalnız gezen yıldızlar"dan 'Sevgim acıyor' türü yalnızlığa kadar, fotoromandan şiire kadar yığınla seçenek duruyor elinizin altında. Hangisi sizinki acaba?

Kendi adıma konuşursam, elektrikten ödüm kopar, ama elektriğin de benden ödü kopmalı yolunda bir avuntum yok.

DOKUNMAK

Teknolojiye duydukları nefreti üstü- örtülü bir böbürlenmeyle dışa vuran, 'babadan kalma' hantal yazı makineleriyle övünen, "O makine olmadan asla yazamam," diyen yazarların nostaljisini Don Kişot'ça bulamıyorum yazık ki. Protestolarında, canını dişine takmış bir eski zaman şövalyesinin gözü karalığını göremediğimden belki. Gördüğüm, sığınağından hoşnut, saldırısını öz-savunuyla, edilgin bir yoldan gerçekleştireceğini uman bir 'küskün'. Don Kişot'un saldırısının yalnızca boşunalık kısmını benimseyen, onu yaratan Cervantes'in ironik saldırısının etkinliğini yoksayan, bir anlamda yaratıcıyı dışlayıp yaratılan kahramana gönül veren biri. Ama azıcık ileri mi gittim eleştirimde?

Konuya hemen giriyorum, çünkü içinden çıkılması çok güç. Evde bir bilgisayar var. Bilgisayarın abecesini, ilgilenirsem xyz'sini bana öğretmeye hazır biri de var: oğlum. (Teknolojiye karşı çıkmanın anlamsız bir çaba olduğu kesin, ama bütünüyle, teslim olmak şart mı?) Büyük bir istekle geçtim bilgisayarın başına. Önceden daktiloya çektiğim bir öykü çevirisini yeniden yazıp klavyenin huyunu suyunu kavramak amacıyla, kısa bir metinle. Biraz zorlandımsa da kısa sürede abeceyi öğrenip bir kenara not ettim. Yıllardır yazı yazdığım halde hâlâ bir metni sayfaya estetik bir biçimde oturtma becerisine kavuşamadığımdan, aldığım sonuçtan pek hoşlandım. Makine, daktiloda kendimi kaptırdığımda aştığın satır sonlarını kendiliğinden öteki satıra alabiliyordu ne güzel! Ortaya temiz, silintisiz bir sayfa çıkıyordu. Bana düşen görevlerden biri, satır düzenini karıştırmamak için noktalama işaretlerinden

sonra ara vermeyi unutmamam, ikincisi, hazır metni saklamam. Belki henüz böyle sıkı bir disipline alışamadığımdan ikisini de boşluyorum. Daktiloda otomatik bir biçimde verdiğim araları, üstünde düşününce unutuyorum. Daha da kötüsü, yazma hızım düşüyor. Ama zamanla alışırsam bu güçlüklerin üstesinden geleceğime inanıyorum.

Buraya kadar makinenin erdemlerini sayıp döktüm. En azından temiz ve şık sayfalar sunduğunu. Bütün sorun bu olsaydı, kalmayacaktı. Ama bir de kişisel hız diye bir şey var. Yıllardır tuşlarının çat-çatlarına alıştığım bir daktiloyla yazıyorum. Bu alışkanlık, sözcükleri yazarken de karalarken de özel bir hız kazandırmış bana. Tuşa basınca, ses çıkmasını istiyorum. Demek daktiloyla aramda özel bir dokunma ilişkisi var. Saçma ama var. Bazı yabancı yazarların bu konuda dile getirdikleri benzer yakınmaları öğrendikten sonra *çağdaşlığa* ilişkin kuşkularım silindi. Ne yapalım, sırt ağrısı çekme pahasına kişisel hızımı tutturacağım. Ekrandaki görüntünün temizliği artık çok önemli değil. Teknoloji, istediğim zaman emrimde de, hangi edebiyat dalında emrimde olduğunu saptamak benim elimde (çeviriyi seçiyorum) işte kavgasız gürültüsüz bir ilişki!

Bilgisayara çabuk alışan, onsuz yapamayanlara saygı duyuyorum ama bir yere kadar. Yenilerde, özellikle Batı'da, onun çağdaşlığına yaslanıp onda yazılmış metinlerin çağdaş olduğunu ileri süren yazar-adayları çıktı ortaya. Onlara göre yazıyı, kullanılan aygıt belirliyor. Bu inanışa göre, B.Ö. (Bilgisayar Öncesi) yazarlar, çağdışı ürünler vermiş oluyorlar, B.S. yazarlarsa kendiliklerinden çağdaş.

Aletin yandaşlarıyla karşıtları arasındaki savaş ne kadar sürer bilemem, her iki ordudan da edebiyata saygısı olanların kazanacağını umduğum için savaşın skoru pek ilgilendirmiyor beni. Nasılsa "Ben yazdım oldu," ile "Ben bil-

gisayarda yazdım oldu," arasında büyük bir fark yok. Bu nesnenin bir yararı da, yeni bir aygıtın büyüsüne kapılıp yazarcılık oyunu oynayanları daha büyük bir hızla elemesi olabilir. Küçük yaşta bilgisayar oyunlarına büyük bir ilgi duyan çocukların ileri yaşta bilgisayarın kendinden soğuması gibi.

Geriye, her iki öbekten de, yaz ikindilerinin anlamsız mayışıklığını, ansızın yağan karın bağışladığı beklenmedik diriliği, bahar sürüncemesinin tarçın rengini, konuşmaların ve aşkların tadını-tuzunu bir biçimde –kurşunkalemle, tükenmezle, flomasterle, dolmakalemle, daktiloyla, ya da bilgisayarla– aktarabilenler, üstlerine çöken toplumsal karanlığın, baskının rengini-kokusunu sözcükleriyle iletebilenler, ayrıntılarla zenginleştirenler kalır. Hiçbir gereçten yardım ummaksızın. Hepsine rastgele!

ŞİİRSELLİK

Türk Dil Kurumu'nun eski bir sözlüğünde şiir: "vezin, uyak, ses uyumu gibi duygulandırıcı ögelerle süslenmiş olup güzel imgeler taşıyan sanatlı söz, koşuk, deyiş," diye tanımlanıyor. Gerçi hiçbir sanat dalının tanıma gelmediğini bilmiyor değiliz de şiir sanatı bu tanıma azıcık uyuyorsa, bu tanımın 'duygulandırıcılığıyla' başlı başına bir şiir olduğu kesin! Tanımın başlıca özelliği, serbest şiiri dışlaması... Öte yandan şiire vezin, uyak, ses uyumu gibi ögelere, duygulandırıcı ve süsleyici bir işlev yüklemesi. Ülkemizde gençlerin neden edebiyata şiirle atıldıklarına, halkımızın büyük çoğunluğunun şiirden neden sırılsıklam bir duygusallık beklediğine, düşünceye ve ironiye dayalı şiirin neden pek tutulmadığına ışık tutuyor bu 'resmi' tanım. Hiç değilse o bakımdan yararlı.

New Webster's Dictionary, eksik de olsa, gerçekten sapmayan bir tanım veriyor şiir için: "anlatı dilinin en aza indirgendiği, form yetkinliğinin yanısıra imgelerinin canlılığıyla, yoğun bir duyarlık yansıtışıyla öne çıkan koşuk."

Burada, şiir yazanları yıllardır uğraştıran bir soruna, 'şiirsellik' ile 'şairanelik' arasındaki ayrıma geliyoruz. Orhan Veli, 'Garip' akımını savunurken yalnızca 'küçük adam'ı, onun güncel yaşamında kullandığı sözcükleri şiire taşımayı amaçlamıyordu kuşkusuz. Ana amacı, şiirden alışıldık anlamdaki 'şairanelik'i kovmaktı: pembe-mor günbatımlarıyla, ağdalı benzetmelerle, eski deyişle 'lüzucet'le ayakta duran, sonraları sonbahar yaprakları, ayrılık acılarıyla hayatımıza dalbudak saran yapay, tekdüze duygusal-

lığı, veznin de katkısıyla iyice ortaklaşa hale gelen şiir-sesini. (Bu arada, bu kalıpları kırmadan kendi seslerini yaratabilen Yahya Kemal'i ya da Fuzuli'yi anmadan geçmeyelim.) Kısaca, ses ile vezin arasındaki temel fark, şiirsellik ile şairanelik arasında da var diyebiliriz.

'Şairanelik'ten söz etmek gerektiğinde başım hiç sıkışmıyor. Niyet çeken güvercinlerin manileri, Divan Edebiyatı'nın vezin-ideolojisine uyum sağlamış örnekleri, saz şairlerinin, artık 'zengin'den de öte milyoner kafiyeler peşinde koşma çabaları ne güne duruyor? Ama şiirsellik dendiğinde, dönüp dolayıp Tennessee Williams'ın tosladığı deneyime sarılıyorum. Yazar, kendisine "Oyunlarınızda çok şiirsel bir tat var," diye övgüler yağdıran hayranlarından yüreklenip bir ara şiir yazmaya girişmiş. Dediğine göre, bir de bakmış ki, oyunlarındaki şiirsel havayı şiire aktardığında ortaya basmakalıp manzumeler çıkıyor; hemen vazgeçmiş. Bu deneyimi göz önünde tutunca, "Belki de," diyorum kendi kendime, "Her sanatın kendine özgü bir şiirselliği, her sanatçının bu şiirselliği kalkındırmada kendine özgü bir sesi olduğuna, ortaya çıkan özgün deyişin bu iki ögenin kaynaşmasından doğduğuna inanabiliriz."

Sanatta ve edebiyatta en kolay özgün olma yolu, bir önceki özgünlüğü yadsımaktan geçiyor ne yazık. Çünkü yıllar sonra bakıldığında bir dönemin özgün çıkışları kalıcı değerler olmaya yüz tuttuğunda, yerli yerlerine oturuyor, bir önceki özgün çıkışlarla en azından sanat siyasası açısından koşutluk göstermeye başlıyorlar. Sonra gelsin özeleştiriler: "Ben o sırada haksızlık etmişim, şimdi anlıyorum," itirafları. Hadi politikacılar, on yıl önceyi bile yeterince değerlendiremiyorlar diyelim, sanatçıların –onlara oranla– en az bir adım ötede olmaları, olup-biteni bir adım önceden kestirmeleri beklenemez mi?

Bu noktada, yalnızca 'şairanelik' ile 'şiirsellik'in bağ-

lantıları ya da 'vezin' ile 'ses'in bağlantıları değil konumuz. Picasso, insan bedenini enine-boyuna tanımış olmasaydı, geleneksel tanıma nasıl karşı çıkabilirdi? Şimdilerde çalışmalarını gördüğüm birtakım yerli/ yabancı ressamlar, anatomi bilmeden anatomiyi çarpıtma yolunu seçiyorlar. İmladan haberi olmayan edebiyatçı adayları, noktalama işaretlerini gönüllerince seçmeyi yeğliyorlar. Yıllar önce bir Türkçe öğretmeninin bana sorduğu soruyu anımsıyorum:

"James Joyce da yazım kurallarına uymazdı. Bırakalım, bizim öğrenciler de uymasınlar, kafaları karışıyor."

İyi ama yazım kuralları ancak öğrenildikten sonra karşı çıkılacak kurallardır. Hele, her yıl yeni yeni yazım kuralları türetilen ülkemizde bu konuya eğilmek, ancak edebiyat mesleğiyle doğrudan bağıntılı kişilerin uğraşı olabilir. Ne de olsa bu kurallar, bir dil siyasasını dile getirirler. Onlara karşı çıkmak, o ideolojiye, o siyasaya karşı çıkmak anlamına gelir. *Bilmemek*'le, *bilmekten kaçınma*'yla, varsak varsak günlük siyasete varabiliriz, insan yaşamının her alanına söz geçiren genel siyasaya değil.

Hem şaireneliği, hem şiirselliği, hem vezni, hem sesi kollayan ortalama özgünlükse, tek kişi için bile hazırlansa, bol limonla, çift yumurtayla ancak yenilir yutulabilir hale gelen terbiyesiz bir çorbadır.

ŞARKI SÖZLERİ

Geçen yazımın konusu 'şiirsellik'ten hızımı alamamışım galiba; şarkı sözlerini katmazsam eksik kalıyor sanki. Şarkı sözlerinin şiirle doğrudan bir bağlantısı yok ama şiirsellikle yakından var. Son yıllarda kendi türleri içinde bile inanılmaz bölünmelere uğramış 'müzik'leri dinlerken ya da ister istemez duyarken, şarkının türünü, ezgiden çok sözlerinin belirlediğini seziyorsunuz. Ezgi hangi türe girerse girsin 'anlatan' şarkılar gitgide ağır basıyor, mırıldananlarsa geriye çekiliyor.

Daha önce de yazmıştım. Piaf gibi, Bécaud gibi. Brel ya da Ferré gibi 'mırıldanan' şarkıcı pek görünmüyor ortaklıkta. Peki şiirsellik, daha doğru bir deyişle, şarkıyı söyleyen sesin sözcüklerin arasına kendiliğinden koyduğu o büyülü ara, soluk ya da es, bu kargaşada yitip gitmiyor mu? Bence gidiyor. Şanson geleneğinin modasının geçtiğini düşünsem bile şarkı sözlerinde şiirsellik arama anlayışının bittiğini düşünmek içimden gelmiyor. Bob Dylan'ın bir zamanki çağdaş gevezeliğini, Leonard Cohen'in yarattığı atmosferi, söylediği şarkıdan çok kendini anlatan Bilie Holiday'in sanki yalnızca benim kulağıma fısıldadığı sırları özlüyorum.

Şiir olarak yazılmış bir metnin, bestelendiğinde şarkı sözü olması mümkün müdür? İşte bir soru. Münir Nuretttin Selçuk, Yahya Kemal'in kimi şiirlerini bestelerken bu soruyu kendine çok sık sormuş olmalı ki en azından o şiirin görkemli dünyasını yeniden kurmaya çalışmış. Yahya Kemal'in tavrını paylaştığından, onu 'Türk musikisi'nin gizemli havasına oturtabilmiş.

Ne ki aynı şeyi sözgelimi Orhan Veli'nin bestelenen şiirleri için söylemeyeceğim. Sırf 'Urumelihisarı' ve 'Bir garip Orhan Veli' sözcükleri alınsa, şairi en azından 'Türk halk müziği' içinde düşünmemiz gerekirken onun da Yahya Kemal'le aynı sınıfa sokulması akıl sır erdirilmez bir çaba. Bari ulusçuluğun dar sınırlarını aşalım da Orhan Veli'yi geniş caz yelpazesine oturtalım hazır oturtmuşken. Alan Parson's Project'in Edgar Allan Poe'dan esirgemediği özeni kendi şairlerimizden esirgemeyelim. Kendi alanında özel bir yer tutan bir şiir, müzik alanına nasıl taşınabilir? İşte bir soru daha. Batılı tiyatro adamları, bu soruya bir yanıt bulmuşlar. Diyelim, geride bir gitar tıngırdayacak, ama şiir okunacak. Anlaşılan, şiir ile şarkı sözü ya da güfte arasındaki farktan haberliler.

Her gece yatağıma uzandığımda, Radyo 3'ün 'Gece ve Müzik' programını dinlerim. Yıllardır. Programı hazırlayan her kimse, benimle ortak bir geçmişi paylaşmış gibidir. Bir saatlik program gittikçe kısaldığından artık o şarkıları zamanında kimlerle paylaştığımı, o ezgilere uyup kimlerle dans ettiğimi anımsama sürem de kısıtlanıyor. Kendi kendine mırıldamakta olan bir kedinin üstünden aşıp kaleme-deftere davranmak gerekiyor.

Şiirlerini okuduğum ya da kendilerini yakından tanıdığım şairlerin bu şarkıların hangilerinin sözlerine ilgi duyacağı da ayrı bir merak konusu. Böylelikle, ben uyumadan, gece kendi rengine kavuşmuş oluyor 'A Whiter Shade Of Pale' şarkısında 'Düz-beyaz Bir Çağrı' öyküsünün esin kaynağını neden bulduğumu kavrıyorum. Hikâye müziğin önüne çıkacak kadar baskın değilse, ezgi ile sözler arasındaki denge bozulmadan kalıyor, boşluklar yepyeni bir hikâyeye sürükleyebiliyor yazarı. Ali Ersen'in 'Oteller Kenti' başlığıyla çektiği iki kaset, bu yüzden benim için bir tür İstiklâl Marşına döndü, nerdeyse her işbaşında ve paydosta çalıyorum. Ayhan Baran'ın doldurduğu 'Rus

Şarkıları'ysa gece vardiyasının eşlikçileri.

Türk hafif müziği şarkı sözlerinin neden binde bir başarılı olabildiği konusuna takılacaksanız Cohen'in ya da Beatles'ın Türkçe'de kitaplaşmış şarkı sözlerine bir göz atın. İngilizce bilmemek bir yana, şarkı bilmemenin vardığı sınır önce sinirlendirecek sizi. Ama sonra kahkahayı koyvereceksiniz. Kahkahayı büyütmek için ezgileri o sözlerle söylemeye çalışın. Böyle saçma bir deneyim, inanın, kolay kolay yaşanmaz!

EĞRİ OTURUP DOĞRU KONUŞMAK

Hayırdır, sanat- edebiyat konusundaki etkinlikler iyiden arttı. Kültür dendiğinde hemen folklor gösterisi, şenlik dendiğinde hemen meyve güzeli yarışması anlama alışkanlığından gerçekten kurtulduk mu, yoksa bir süreliğine vaz mı geçtik? Doğru yanıtı nasılsa zamanla öğreneceğiz de çeşitli okullarda düzenlenen söyleşi ve imza günleri, bazı kültür merkezlerindeki panellerle açık oturumlar içimizi şimdilik de olsa açtı.

Bu toplantıların bir bölüğüne katılarak izleyicilerle öğrencilerin eğilimlerini, günümüz dinleyici kitlesinin eskiye oranla farklarını kavramaya çalıştım kendimce. Değişmemiş ve asla değişecek gibi görünmeyen bir özellik, insanların --hangi yaşta olursa olsunlar-- kalabalık içinde seslerini yükseltmekten hâlâ kaçınmaları, konuşmaya katılmaları için yüreklendirdiğinizde kızarıp bozarmalarıydı. Ama çay ya da sigara molalarında yanınıza rahatça yaklaşıp, diledikleri soruları sıralayabiliyorlardı pekâlâ. Kişisel bir söyleşide.

Öğrenciler, belki edebiyatsever öğretmenlerin üstelemeleri sonucu, belki hepimizin o yaşlarda yaşadığımız "hiç değilse bir dersi boş geçirme" sevinciyle geliyorlardı toplantılara yine de katılım ve ilgi büyüktü. Konuşmanızı saygıyla dinlediklerine, yerlerinde tedirgince kıpırdaşmadıklarına göre belki çekingenlikleri engelliyordu soru sormalarını, önce öyle düşünüyordunuz. Ama havayı hafifletmek amacıyla yaptığınız şakalara pekâlâ karşılık verebiliyorlardı. Demek, diyordunuz ister istemez, edebiyat üstüne soru sormaktan çekiniyorlar aslında: o konuda bilgileri-

ni yetersiz bulduklarından, sizin kendilerini hafife almanızdan ürküyorlar.

Bu sorular üstüne kafa patlatırken –genellikle kız öğrencilerden biri– sizin yazılarınızı okuduğunu belirterek öykü tekniğinizle ilgili bir soru sormaz mı? Edebiyatsever öğrencilerin ancak çok sıkıştıklarında –yani sizin çaresiz kaldığınızı, artık ne diyeceğinizi çok iyi kestiremediğinizi yüzünüzden, solan gülümseyişinizden, biraz sonra soytarılığa dönüşecek hoşgörünüzü gemleme çabanızdan anladıklarında– soru sordukları, yoksa 'değmez' diye düşündükleri de böylelikle açığa çıkıyor.

Dinleyici çoğunluğunu orta yaştan okurların oluşturduğu paneller ya da söyleşilerdeyse hiç kimse liseli bir genç gibi, "Sizin yapıtlarınızı daha önce hiç okumadım, bunu söylemem gerek," içtenliğiyle girmiyor söze. Neyi nasıl okuduklarını kendilerine saklamaları, buna karşılık neleri okumadıklarının hesabını sizden sormalar çok olağan geliyor onlara. Eskiden olduğu gibi yine üç-beş soruyu barındıran bir paket-soru soruyorlar. Sözgelimi: "Kadın yazarların sayısının son yıllarda artması erkek yazar sayısının azaldığını gösterdiğine göre ne kadar sevinseniz az, değil mi?"

Acaba soruyu soran, ülkemizde kadın yazarların sivrilişinin erkek yazarları yokettiğini mi düşünüyor? Yoketmesini mi düşlüyor? Böyle bir bağlantı, mantık aracılığıyla kurulamayacağına göre sormak istediği asıl soru ne? Benim feminist olduğumu –üstelik edebiyatın ancak kadınların tekelinde kaldığında yetkinleşeceğine inanacak kadar koyu bir feminist olduğumu– mu düşünüyor, yoksa aslında kadın yazarların ünlenmesine karşı çıkıp benimle alay mı ediyor? İşin içinden çıkmak güç. Ne de olsa siz toplantının boy hedefisiniz. Oraya gitmeyi kabul ettiğinize göre soruları savuşturamazsınız. Peki ne dersiniz?

"Kadın yazarların çoğalması elbet sevindirici, en azından dünyaya bir başka açıdan bakmamızı, dünyayı bir baş-

ka sesle kavramamızı sağlıyorlar, ama bu yeni sesin sürekliliği zamanla sınanacak, hangi yapıtların edebiyat sınırlarına girip girmediği görülecek. Edebiyatta kadın-erkek yazar ayrımı yapmadığıma göre, her iki cinsten çıkacak edebiyatçılar da başım üstünde," desem, bu tür sorular soranlara göre yaltaklanmış olurum, ortalamayı kotarma açısından. Ama ya *gerçekten* öyle düşünüyorsam? Hangi sözcükleri seçmem gerek ortalamanın dışına taşmak için? Gerçekten böyle düşündüğümü kanıtlamak için?

Gerçi bu, eskisi kadar gözde bir soru değil artık ama konu ne olursa olsun kalıbı değişmiyor. Dinleyicilerde bir punduna getirip –çoğu zaman o çabaya da katlanmayıp– kendi düşüncelerini neredeyse bir bildiri uzunluğunda sunduktan sonra sonuçta size ancak bir-ikisine katıldığınız en az beş görüşten hepsini onaylamanızı isteyen bir soru sorma, yani 'Değil mi?' deme eğilimi ağır basıyor.

Tartışmalarda odak edebiyat değil; edebiyatçının bir aydın olarak görevleri, bir öğretmen sıfatıyla neler yapması gerektiği. Bu durumda konu iyice dağılıyor, toparlamaya çalışırsanız ülkenizin temel sorunlarından kaçan, sorumluluklarından kaytaran züppe bir aydın olmakla suçlanmanız işten değil. Vereceğiniz örnekleri seçerken de olağandışı bir titizlik göstermek zorundasınız. Deneyimlerimden edindiğim bilgiye göre Fatih, Ümraniye, Suadiye, Etiler, Sivas, Konya, İstanbul sözcüklerinin ağzınızdan çıkması bile havayı gerginleştiriyor; yabancı ülkelerden ya da kentlerden söz etmenizin hoş karşılanmayacağı zaten ortada. Bir halk mahkemesinin karşısına kendi isteğinizle çıkmış gibi bir saçmalık yaşıyorsunuz.

Daha toplantının (celsenin) yapıldığı salona girer girmez, jüri üyelerinin bazılarının sizi İstanbullu olarak aklayacakları, öbürlerininse aynı nedenden ötürü karalayacakları kesin. Siz istediğiniz kadar İstanbul'dan değil 'kent kültürü'nden söz ettiğinizi vurgulamaya çalışın, günü-

muz edebiyatının büyük kentlerde daha çok serpildiğinden nesnel örnekler getirin, birdenbire gelen "İstanbullu olmak bir *şey* mi demek yani?" sorusunun altını okuyabiliyorsunuz.

"Peki bu cendereye neden giriyorsunuz?" yerinde bir soru. Hele sizi destekleyenler de köstekleyenler de doğrudan edebiyatla ilgili olmadıklarına göre, toplantıyı zaman zaman bir psikanaliz seansına, zaman zaman ligler arası bir itişmeye çevirdiklerine göre?

Belki başta dediğim gibi, güncel eğilimleri ve soruları saptamak amacıyla. Belki de -asıl- insanların edebiyatsızlıkta saldırganlaşan yalnızlıklarının derinlerine inmek için.

MİZAHSIZ GÜLMECE

'Humor', eski fizyolojide, kan, sevda, safra, balgam salgılarını tanımlamada kullanıyor. Mizahın da, en hafifinden en karasına kadar çok geniş bir renk ve tını zenginliği var. Her ülkenin mizah anlayışının farklı olduğunu kavramak için fıkralarına bir göz atmak bile yeter.

Edebiyattaysa daha ilginç bir durum söz konusu: Mizahı yapıtlarında odak seçmiş mizah yazarları bir yana, her gerçek yazarın dünyasını kendine özgü bir mizahla kurduğuna tanık oluyoruz: Genet, Brecht, Kafka, Jarry, Çehov ilk aklıma gelen adlar. Çehov'la iç geçirebilir, Brecht'le diş gıcırdatabilir, Jarry ile küplere binebilir, Genet ile öfke kusabilirsiniz; Kafka ödünüzü koparabilir.

Burada 'gülmece' sözcüğüne gelmek istiyorum.

Kimi Öztürkçe sözcüklerin dilimize Osmanlıca karşılıklarını unutturacak kadar yerleştiklerini, düşünceye yeni ufuklar açtıklarını en tutucu dilciler bile yadsımıyor artık.

Ama aşk denildiğinde sığlıktan yana sevi'yi aratmayan gülmece'nin büyük ölçüde benimsenmesi neyin göstergesi acaba?

Sözcüğün yapısı, koşmaca, köşe kapmaca, kovalamaca gibi çocuk oyunlarını akla getiriyor. Daha da önemlisi, mizahın ille de gülmek / güldürmekle bağlantılı olduğu görüşünden kaynaklanıyor; kavramın içini boşaltıp anlamını güdükleştiriyor. Oysa edebiyatımızda köklü, zengin bir mizah geleneği var.

Özellikle taşlama ve yergi açısından. Eski hiciv ustaları kelle koltukta hicviye yağdırırken, zamanın 'büyükleri-

ni' güldürmeyi mi amaçlıyorlardı?

Son yıllarda mizahın çok etkili bir silah olduğundan habersiz görünen bir sürü dergi turedi. Çoğu, yergiyle sövgüyü karıştıran, sözcükleri bozup parçalamayı, yanlış imlayla yazmayı resmi görüşe karşı çıkma sayan, 'ironi'nin kıyısından geçmemiş –evet şimdi yerine oturuyor yeni karşılık– *gülmece* örnekleriyle dolu. Eleştirilecek biri ya da bir olay mı var, gelsin gırgır, matrak. Zaten gündelik yaşamımızda ağlanacak halimizle dalga geçmeyi alışkanlık haline getirmedik mi? Yakına yakına bir hal olduğumuz kültür aşınımında en büyük pay, mizah duygumuzun koflaşmasında aranabilir pekâlâ. Meğer gülmeye ve güldürmeye ne kadar düşkünmüşüz de haberimiz yokmuş! Televizyon kanallarının sayısı artınca, televizyon bildik adıyla 'aptal kutusu' olmaktan çıkıp 'gülmece kutusu'na dönünce öğrendik.

Dünyadaki saydamlaşma eğiliminin düşüncelere duruluk, açık-seçiklik getireceğini umarken yalnızca şakalara açık-saçıklık getirdiğini gördük. Dediğimden kuşkuluysanız, Talk-Show programlarını sakın kaçırmayın. Ortalıkta gülecek hiçbir şey bulamasanız da sansürsüz konuşma hakkından doğan hakaretleşme becerisinin ilginç örneklerini izleyebilirsiniz, güldürücü olma ile gülünç olma arasındaki ayrım üstüne bir daha düşünebilirsiniz. Ünlülerin taklitlerini yaparak ünlenen ünsüzlerin de taklidini yapmaya çalışan ünlü-adaylarını seyrederken grotesk bir dünyanın kapılarında bulabilirsiniz kendinizi. "Bu kısırdöngüyü başlatan ilk ünlü kimdi acaba?" gibi absürd sorularla eğlenebilirsiniz.

Komedi oyuncusunun dram oyuncusundan daha usta olması gerektiğini savunanlar şöyle bir gerekçe gösteriyorlar: Dram oyucusunun, canlandırdığı kişiliğe oturması, onu seyirciye 'olduğu gibi' aktarması yeterliyken, kome-

di oyuncusu çifte bir yorumun altından kalkmak zorunda.

Çünkü canlandırdığı tipi olduğu gibi değil, onu 'o' yapan kişisel aksaklıkların ipuçlarını da seyirciye üstü kapalı bir biçimde sezdirmesi gerek. Yani yarattığı tipi nesnellikle değerlendirmesi, belli bir uzaklıktan bakarak yerine oturtması.

Canlandırdıkları tiplere çok-oturan, üstü kapalı özellikleri altı-çizgili bir biçimde ortaya koyan komedyenlere gülemiyorum, ama onları seyrederken kahkahalar atabiliyorum.

Bir zamanlar, 'Temel, bir gün...', 'Delinin biri, doktora..', 'Bir Fransız, Bir İngiliz, Bir Türk, günün birinde...' diye başlayan beylik fıkraları anlatarak zekâlarını ve mizah güçlerini kanıtlamaya çalışan dostlarımız vardı. Gerçi onlar da zamanımızı ve sinirlerimizi törpülemekten geri kalmazlardı ama amaçları ticari değildi en azından. Arada bir bize içerlemelerini göze alarak "Daha önce duymuştum bu fıkrayı" diyebilirdik. Nankörlük etmeyelim, gevezelikleri -'rap müzik' denilen mahalle bayağılığında da değildi. Amaç bize onları özletmekse, hedefine varmış sayılır.

DOKUNULURLUK

Yenilerde çok tartışılan bir kavramı, dokunulmazlık'ı biraz açmaya ne dersiniz? Konu, DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılıp kaldırılmaması, kaldırılabilip kaldırılamayacağı tartışmaları yüzünden gündeme geldiğinden daha çok siyasal yanıyla ele alındı ve ister istemez yasal düzenlemeler çerçevesinde takılı kaldı. Dokunulmazlık, milletvekillerine özgürce siyaset yapabilmeleri, temsil ettikleri kitlelerin haklarını ve beklentilerini rahatça savunabilmeleri adına tanınmış yasal bir ayrıcalıktı da sınırları farklı yorumlara açıktı. Sözgelimi adam vurmaktan, kaza yapmaktan, görevini kötüye kullanma ve yolsuzluk yapmaya kadar sıradan yurttaş için suç sayılan fiiller, yöneticilerin demokratik haklarını engelsiz kullanma kapsamına mı giriyordu da meclisteki dosyalar yıllar yılı sürüncemede kalıyordu? Hayatları boyu günah işlemiş kişilerin hacca giderek cehennemdeki sicillerini temizlemeyi ummaları gibi külhanbeyleri de bir gün meclise girip geçmişe sünger çekmeyi mi düşünüyorlardı? Yoksa amaçları tövbekâr olmak değil, yeni iş alanlarına günahsız bir geçmişle *korkusuzca* atılmak mıydı?

Bu soruları herkes kendine sordu, kendince yanıtladı. Atasözlerimizden devraldığımız yüce gönüllülük doğrultusunda, kimileri 'Bal tutan parmak yalar,' yargısına vardı, kimileriyse 'Her koyun kendi bacağından asılır,'la avundu. Bu arada 'hoşgörü' kavramı da bol bol kullanıldı tabii ama onun sınırları dokunulmazlığınki gibi yasalarla belirlenmediğinden tartışmalar büsbütün sarpa sardı.

Konuyu somutlamak istiyorsak, gözlerimizin önüne bireylerinin birbirlerinin dünya görüşlerine ve yurttaşlık haklarına saygı gösterdiği bir topluluk getirelim (hiçbir dönemde dünyanın hiçbir ülkesinde tepeden tırnağa hoşgörülü bir toplum olmadığına, en demokratik toplumların bile 'ulusal çıkarlar' özrüyle zorbalığa başvurduğuna inandığım için *toplum* demiyorum.) Hoşgörünün ikinci bir huy haline geldiği böyle bir topluluğun üyelerini kolay kolay çileden çıkartamazsınız, ama hiç de mi çıkartamazsınız? İsterseniz, kişiliklerine ya da onurlarına dil uzatmayı bir deneyin. Kim demiş uygar kişiler yalnızca başkalarının haklarını korur, kendilerininkilere sahip çıkmaz diye? İnsanların yasalarla belirlenmemiş, yalnızca kendi çizdikleri dokunulmazlık çizgileri yoktur diye?

İşte burada, 'dokunulurluk'tan yola çıkıp uçuşa geçebiliriz.

Hâlâ laisizm, dokunulmazlık, hoşgörü, demokrasi gibi tarihin tartışma arşivlerinde yerlerini çoktan almış kavramlarla becelleşen ülkemizde meğer ne engin bir hoşgörü egemenmiş! Huysuz Virjin'in televizyondaki gösterisini seyredene kadar, duysam inanmazdım.

'Huysuz', huyuna güven olmayan, durup dururken hır çıkaran, geçimsiz, bazan şirretleşen kişiler için kullanılan bir sıfat gerçi, ama sözcüğün olumlu biçimi 'huylu' da pek olumlu sayılmaz. Huylu kişiler çabuk işkillenir, huylanırlar; huylu atlar, çifteyi basıverirler. Huysuz Virjin, ilk bakışta şirret ağırlıklı görünse de kıvrak zekâsı, yetkin Türkçesiyle, özellikle kendiyle de alay edebilme yeteneğiyle 'galiz'liğe düşmüyor. (Demiştim ya, onu televizyonda gördüm, çalıştığı gece kulüplerinde daha ileri gittiğinden kuşkum yok.)

Şimdiye kadar göbek bağıyla bağlı oldukları devlet adamlarını sulu, belden aşağı şakalarla taşlayıp, sözüm

ona muhalefet yapan çok komik gördüm, hayatını kendinden bir adımcık ötedeki bir ünlünün taklidini yapmaya adamış nice zavallı gördüm de *seyircisini doğrudan karşısına alan*, gerekirse onun yanına kadar gidip hesaplaşan bir göstericiye rastlamadım.

Elbette bu tür programlarda seyirci ile gösterici arasında bir tür uzlaşma vardır: seyirci hoşgörülü olmak ya da görünmek zorundadır, göstericiyse onu fazla yaralamamaya özen gösterir. Huysuz Virjin Seyfettin Bey, yılların getirdiği deneyim ve ince gözlem sonucu bu dengeyi kendi yararına kurmayı başarmış. Seyircisinin kendisine azarlanmak, hırpalanmak arasıra şakacıktan itilip kakılmak üzere koştuğunun bilincinde. (Bu koşullar hesaba katıldığında acımasız sayılmaz bence.)

Düşünün ki karşınızdaki topluluktakileri sınıfsal özellikleriyle, tavırlarıyla, giyimleriyle, Türkçeleriyle bir kıyma makinesinden geçiriyorsunuz ve karşılığında bol bol alkış alıyorsunuz. Hatta en çok harcadığınız kişi, sizi en çok alkışlayan oluyor. Seyfettin Bey'in iki-üç zeki darbeyle portresini çizdiği, sonra da sildiği sanatçılar, belki de "adım edilsin de nasıl edilirse edilsin" diye düşünen reklam-düşkünleri ya da içten içe kızsalar bile öfkelerini gözleyen ünlüler, Ya seyirciler? Bu tek taraflı bombardımanda iki karşı-nükte patlatılırsa kıyamet mi kopar? Nükteler zekâ ürünü olursa Seyfettin beyin kızacağını hiç sanmam, boşuna ürküyorlar.

Hoşgörüyü, savunulacak hiçbir değeri olmama alışkanlığı diye yorumlayan bir kesime sesleniyor Huysuz Virjin. Böyle bir göstericinin işi çok güç olsa gerek. Dışarıdaki kalabalığın sesini geçirmeyen bir geçitte tek başına kalmış gibi.

Sesini ne kadar yükseltirse yükseltsin, kendi yankısından başka bir yanıt duyamadığından muhalefetinin dozunu –terbiyesi pahasına– gitgide yükseltmek zorunda, mesleğinin tadı kaçana kadar.

KABARENİN SINIRLARI

Kemikleşmiş yapıları sarsma, kök salmış kurumları kıyasıya eleştirme akımının, toplumlarında sivrilmiş/ sivrilmemiş kişileri zaman zaman geçmişlerini yadsımaya; onların, "Ben demiştim zaten" uyanıklığıyla yeni sapmalara girmelerini kolaylaştırmaya yönelik özendirmeleri uzun süredir kafamı kurcalıyordu da mantığın ve iktisat biliminin göz ardı edildiği, nerdeyse çılgın denebilecek bir 'birleşme' coşkusunun yaşandığı Almanya'da, siyasal düşüncelerinden ödün vermeyen üç genç kadının, sahnelendiği her yerde ilgiyle karşılanan kabarelerine rastlayacağım aklıma bile gelmezdi.

'Kabare', baldır-bacak, laz fıkrası, sövgüden öteye gitmeyen muhalefet anlamına geliyordu benim için uzun bir süredir. Christa Weber, Alman. Berrin Lenz-Alganer, Almanya'da yaşayan bir sanatçımız, Mania Vlachogianni'yse Yunan asıllı. "In Harem Tanzem Die Kanaker– Getürktes Kabarett'te Almanya'daki göçmen işçilerin sorunlarını, itildikleri yalnızlıkla köksüzlüğü, onları ezmeyi ve sömürmeyi huy haline getirmiş Nazi artıklarıyla türedi burjuvaziyi, hiçbir klişeye sığınmadan her iki kesimdeki insani zayıflıkları göz ardı etmeden canlandırıyorlar. Üç dili, üç şarkı anlayışını aralarında paylaşarak üç ayrı ana-dil yaratıyorlar. Müzik ve dans alanında profesyonel olmaları kabareyi seyirlik bir şölen kılıyor. Tüssing'de, göl kıyısındaki görkemli bir kilisedeyiz. Bu kere, din adamlarının eşlerinin izleyeceği bir gösteri. Çoğu, otuz beş yaşın üstündeki din adamı eşleri, arasıra burularak da olsa heyecanla izliyorlar oyunu, ayakta alkışlıyorlar sonunda.

Berrin ile Christa'ya neden kabare türünü seçtiklerini soruyorum. Önce, klasik bir oyun istemişler, ama duygusallığın ağır basacağını düşündüklerinden kabarede karar kılmışlar. Onlara göre kabare, daha doğrudan bir anlatıma, karmaşık olmayan bir dile olanak tanıyor. Ayrıca, Almanya'da köklü bir geçmişi var, politik bir geleneği. I. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak en etkin tiyatro türü katına yükselmiş. II. Dünya Savaşı'ndaysa tek güçlü ifade alanı olmuş. Wernerk Schneider'in 'edebi' siyasal yaklaşımına, Eisler'in sözle müziğin uyuşumunu sağlayan caza yakın bileşimine, Brecht'e hayranlık duyuyorlar.

Berrin, "Almanya özelinde burada yabancı kimliğiyle yaşayan bir sanatçı toplumun sosyal yaşantısındaki çekişmeleri ve problemleri aksettirebilecek tek çözüm: pratik olarak kabare. Problemlerle çıkmazlar o kadar çok ki, politik çözümler olmadan sanatsal adımların atılmasına hemen hemen olanak yok. Yani kabare, Türk azınlık için de geleneksel bir ifade alanı," diyor.

Azınlıktan ne kastedildiğini sorduğumda aldığım yanıt:

"Yalnızca sayıca değil, politik gücü, sesi olmayan, hakkını ele geçiremeyen, ama bu uğurda savaşanlar." Oysa Fransız usulü kabare, politiklikte bir durulmanın göstergesi.

"Kendi düşüncelerimi savunabileceğim, neyi ne için yaptığımı bileceğim, yönetmenin oyuncağı olarak ödün vermeyeceğim için bu çalışmayı heyecanla karşıladım," diyor Christia. "Bu açıdan bireyci sayılabilirim."

Bölümler arasındaki bağlantıyı Yunanca ezgiler çalarak ve söyleyerek sağlayan Mania, bir bakıyorsunuz, çılgınca namaz kılıyor son bölümde, Christa deminki soylu (!) Alman Berrin'in iyilikseverlik duygularını kalkındırmaya yarayan bir Kezban oluvermiş büyük bir ustalıkla.

Piyanistin son sahneye kadar eleştirel bir tanıklık taşıyan bakış ya da çalış açısı son sahnede ürkütücü bir kar-

maşayı canlandırmak adına siliniyor. O da oyun alanındaki yerini alıp keşmekeşe katkıda bulunuyor.

Dönüp dolaşıp yine kabare türünün zamana dayanıklılığı konusuna geliyoruz.

Aldığım yanıtlardan, belli bir form gözetilmezse, bölümler arasında sağlam bir bağlantı, belirli bir çıkış, yükseliş ve doruğa eriş becerisi sağlanmamışsa, kabarenin de herhangi bir edebiyat yapıtı gibi doğduğu gün ölmeye mahkûm olduğunu çıkarıyorum. Bir gerilimin tırmandırılması söz konusu. Seyircinin oyuna katılması. Seyircinin oyuna katılması için de kabarede yer alan sanatçının siyasal görüşüne inanması gerekiyor.

Kabare, çoğu kere günlük bir seyirdir –belki zamana dayanıksızdır– onu yaşatan, sanatçının günlük iniş–çıkışlara dayanıklılığıdır, ödünsüzlüğüdür.

ÖRNEK SUÇLAR ÜLKESİ

Max Aub'un *Örnek Suçlarını* okurken, yapıtı kıvrak Türkçesiyle dilimize oturtan Memet Baydur'un da sonsözde sorduğu sorulara takılmamak elde değil. Bu cinayetler ya da suçlar, gazetelere geçmiş gerçek cinayetlerden derlenmiş bir güldeste mi, yoksa bütünüyle yazarın ince ince işlediği (her iki anlamda) bir cinayetler dizisi mi?

Ama üçüncü bir olasılık da sözkonusu. Tetiği çeken, gazete haberleri de olsa, kurşunu yazarın kendisinin saplaması. Siz de benim gibi yazar eli değmemiş, onun kurgu becerisiyle yeniden yaratılmamış bir malzemenin yalnızca hammadde sayılabileceği görüşündeyseniz üçüncü olasılıkta direteceksiniz demektir. Hele o malzeme özgün bir kara mizah anlayışının sınırlarına giriyorsa.

Kitap, ilk bakışta, yaşamın somutluğu karşısında ölümün boşunalığına bıyık altından gülüyormuş izlenimini uyandırıyor. Ama 'içini' biraz daha okuduğumuzda, yazarın yaşamın somutluğu konusunda da birtakım kuşkuları olduğunu anlıyorsunuz. Başımıza her an her şey gelebileceğine göre ölüm de yaşamanın bir parçasıdır, o da yaşam kadar somuttur görüşüyle yazar birdenbire felsefenin alanına adım atıp sözgelimi intiharın 'absürd'ün sınırlarına girmediğini ileri süren Camus ile dalaşıyor. Çünkü her cinayet biraz da intihar değil midir?

Aub'un kendi yarattığı ya da polisteki ifadelerinden yararlandığı kişilerin çoğunu işledikleri cinayetten çok, onun mantıklı bir hesabını vermek zorunda kalmaları ölesiye yaralıyor:

"Tepeden tırnağa ıslattı beni otomobiliyle. Tamam, bu

olup bitti. Ama çoraplarım bile ıslanmıştı. İşte buna eyvallah diyemezdim. Her şeyin bir haddi vardır. Ne olacak, bu sefer bir yaya, boktan bir şoförü öldürdüyse? Gürültüyü ayyuka mı çıkaracağız?" ya da:

"Hayır canım, kendimi de öldürecektim, ama tabancamın topu sıkıştı. Vallahi kendime ayırmıştım son kurşunu (...)"

Aub'un çok ince ayrıntılarla ufak sürçmelere dayalı kara mizahı, okura kurşun sıkmakla yetinmiyor, kurşunu sıkan okur olsa acaba ne olurdu sorusunu da getiriyor.

"Öldürmek, acımadan öldürmek, ileriye doğru devam etmek için, yolu temizlemek için, yorulmamak için öldürmek" sözcüklerini okuduğumda bu uğurda kendi hazırlayabileceğim liste gözümü korkuttu doğrusu. Örnek Suçlar Ülkesinde yaşayan biri kimliğiyle önce kimleri haklamam gerektiğini düşündüm. Onlar, iyi ki yüz yüze kolaylıkla gelebileceğim kişiler değildi de içime su serpildi.

Geceleri inşaat gürültüsünden, dişlerimdeki dolguları zangırdatan burgulardan, sabahlara kadar odayı belli aralarla tarayan ışıklardan kurtulamayacağım için salonda, yerde uyuyorum şimdilerde. Geçen yıl da öyle yapmıştım. Bu kere, sabahları mahalleyi dolaşan kasetçilerin sonuna kadar açtıkları --müzik mi desem- her neyse işte onunla uyanıyorum. Bu sıcaklarda, toz-toprak girmesin diye camları da kapalı tuttuğuma göre sinirlerimin iyice bozuk olduğu varsayılabilir. Içimden, güzel bir cinayet işleminin tam sırası diye geçirmediğim söylenemez. Ne yazık ki Örnek Suçlar Ülkesinde hedef bolluğundan geçilmediğinden belli bir hedefe yönelmek güç: 50.000 lirayı akşamüstü bozamayan taksiciler, sizi kuyrukta bekletirken bütün çabaları çay içmek olan banka memureleri, ille de balık yemenizde direten garsonlar varken.

Bu sıkıntılara bir ara verip biraz dinleneyim diye Şile'ye gitmiştim geçenlerde iki-üç günlüğüne. Değirmen Oteli'nin taraçasında akşamüstü keyifli bir yemek yemeye hazırlanırken bir bomba patladı sanki. Turistler kaçıştılar. İçkileri ve yemekleri telâşla örttük.

Belediye kamyonu o saatte böcek ilacı püskürtüyormuş meğer. Edindiğimiz bilgileri göre ilacın insan sağlığına zararlı hiçbir etkisi yokmuş. Böcek de olsa bir canlıyı öldürebilecek güçteki bir zehirin başka bir canlıyı hiç etkilemeyeceğine inanmak, laubaliliğin daniskasıdır. İlacın etkisi bir yana, üstümüze sinen o yoğun sis, damağınıza saatlerce yapışan o pas tadı ne olacak?

Aub'un kitabında, laubalilik (Öztürkçesi bulunmadığına göre demek yaşamımıza ötedenberi sinmiş bir kavram) yüzünden işlenmiş suçlara öncelik tanınmamış. Yaşasaydı, geçenlerde gazetede okuduğumuz şu cinayeti, kitabına katmadan edemezdi:

Patoloji profesörü, kapıcısını av tüfeğiyle vurduktan sonra şöyle diyor: "Bana Bekirciğim diyordu durmadan, kendisini kaç kere uyarmıştım."

BAYAĞILIK HASTALIĞI

Belli dönemlerde çeşitli ülkelerin nüfuslarını kırıp geçiren salgınları bir yana bırakalım. Cüzamlılar ıssız yerlere sürülmüyor artık; İstanbul'un altüst edilmiş taşı-toprağının altından çıkan fareler veba salgınına yol açmadı; doğduğumuzda yapılan çiçek aşısı hâlâ geçerli; kolera arada bir yoklasa da, çabuk gidiyor; kanserde erken teşhis umudu var. Başedilmedik bir aids kaldı, trafiği saymazsak.

Susan Sontag'ın *Bir Metafor Olarak Hastalık* adlı denemesinde belirttiği gibi, bilim adamları onulmaz görünen hastalıklara yakıştırılan ideolojik metaforların etkisinde kalıp yılgınlaşmadıkları sürece her illetin ilacı bulunabilir; bizim dönemimize yetişemese de bir sonrakine mutlaka yetişir. Ama bu arada insan yaşamının kesin sonu olan ölüm de değişik kisvelere ve adlara bürünerek yeni ağırlığını koyacaktır elbet.

Benim şimdi üstünde durmak istediğim hastalıksa devası asla bulanamayacak gibi görünen bayağılık. Küçüklüğümden beri semptomlarına tanık olduğum için ona karşı bir bağışıklık kazandığımı sanıyordum. Ama birdenbire öylesine bulaşıcı oldu ki katı-ahlakçı biri olmadığım halde tutucu sözler etmeye zorluyor beni: Kişioğlu bayağılıktan ölebilir mi? Bence ya ölür ya ölmekten beter olur.

Küçüklerin sanatçıları (!) taklit ettikleri televizyon programını izlerken mideme saplanan sancı, ülser sancısını aratmayacak keskinlikteydi. Horace Mac Coy'un *Atları da Vururlar, Değil mi*? adlı romanını bir daha okumuş kadar oldum. Amerika'da bir dönemde yaygınlaşan bol para

ödüllü dans maratonlarını çağrıştırıyordu program. Filmde, romanın başkadın kişisi Jane Fonda'ydı. Bütün gücünü tüketmiş, beş parasız, tek umudu kalmamış biriydi, dans partönerinden kendisini artık vurmasını istiyordu. Erkek başkişi de, sakatlanan atları kurtarmanın başka bir yolu olmadığını bildiğinden, bu isteği yerine getiriyordu.

O günden bu gune sakat atları kurtarmak için çalışmalar yapıldı mı, bilmiyorum. Ama o dönemde, parasızlıktan ve açlıktan bu tür maratonlara katılmaya, sonuna kadar sömürülmeye zorlanan kişilerin haklarını yalnızca hayvanları koruma derneklerinin savunması ve sonunda bu tür maratonların yasaklanmasını sağlaması çok ilginç.

Bizim 'küçükler' maratonundaysa parasızlığın payı yok, ama bir tür 'açlık'ın payı büyük. Televizyon sunucusunun yumuşak sesle sorduğu sevecen sorularla bile örtemediği bir şiddet söz konusu. Küçük 'sanatçı adayları'nın boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri sorusuna verdikleri yanıtlardan (bilgisayar oyunu oynamak, kitap okumak, spor yapmak, müzikle uğraşmak) Türkiye ölçülerine göre geliri ortalamanın epey üstünde ailelerden geldikleri anlaşılıyor. Olası soruların yanıtları önceden ezberletilmiş bile olsa.

Çoğu, ilerde hangi meslek dalını seçmek istediklerini söylerken çocuklara özgü bir içtenlikle birden ciddileşiyor, cana yakın oluyor. Zaten korku ve gerilim filmlerinin şaşmaz kurallarından biri, vurucu sahneden önce çok sakin doğa görüntüleri, her türlü tehlikeden uzak, mutlu bir aile ortamı aracılığıyla seyirciyi gevşetip biraz sonraki şiddette hazırlıksız yakalamak değil midir?

Doğrusu, korku filmi olması amaçlanmışsa çok başarılı bir program bu. Daha üç dakika önce sevimli ve zeki bulduğunuz bir çocuğu, birdenbire bu iki özellikten de nasibini almamış ünlü bir 'sanatçı'nın kılığında, üstelik *aslına* benzemek için abartılmış tavırlarıyla piyasa şarkıları söy-

lerken görüyorsunuz. Hani, bu çocuğun demin gönlünde yatan meslek bilim-adamlığı ya da öğretmenlikti? Demek ya demin söylediği yalandı, ya şimdi yaptığı yalan.

Çocukların küçük yaşlarda ünlülere özendikleri, büyükler gibi olmaya heveslendikleri bildiğimiz bir gerçek. Aynanın karşısında kendilerini saatlerce inceleyip kime benzemek istediklerini kararlaştırmaya çalıştıklarını da biliyoruz. Yine de çocuklar, yaşları ne kadar küçük olursa olsun *oyun oynadıklarının* bilincindedirler. Kendi başlarına ya da kendi aralarında oynadıkları sürece, oyun bir süre sonra eskir, yavanlaşır, tadı kalmaz. (Küçüklüğümde, sesim yankılansın diye banyoya kapanıp aynanın önünde on beş dakikalık konserler verdiğimi anımsadığımda hâlâ gülüyorum). Ama büyüklerin önünde, hele televizyon kamerası karşısında oynanan bir oyun, bağlayıcı bir özellik taşımıyor mu? Bunu düşünmek, çocuklarını teşhir etme açlığı çeken anababalarla, programı akleden T.V. kanalına düşüyor.

Benim için asıl merak konusu, gelir düzeyi belli bir noktaya ulaşmış ailelerin belli bir kültür ve eğitim düzeyini de tutturmuş olacakları varsayımıyla (saçmaladığımı biliyorum!) çocuklarına hangi örnekleri, hangi kıstaslarla seçtikleri. Çocuklar, taklit etmeye çalıştıkları sanatçıların yalnızca seslerinde karar kılsalardı önemli değildi. Gelgelelim biz şarkıyı zaten seçilen şarkıcının sesinden dinliyoruz; çocuksa ona benzetilmek için yapılan makyajı, yaşına uymayan kılığıyla fiziksel bir benzemenin peşinde. Dokuz-on yaşında bir oğlanken, yapıştırma bıyığıyla sözümona saz çalıyor, on yaşında bir kızken, feleğin çemberinden geçmiş bir kadın rolüne öykünüyor.

Nabokov'un dünya klasiklerinden sayılan romanı *Lolita*, küçük yaştakilerde zedeleyici etkiler bırakabileceği gerekçesiyle muzır bulunmuştu. Oysa zaten küçük yaşta

okunamayacak kadar güç, edebiyat birikimi gerektiren bir yapıttı. Ağlamaklı, hünsa çocuk seslerinin çığırdığı arabesk müziğe düşkünlük de hesaba katıldığında başta Nabakov'un ülkemizin eğilimleri karşısında dudaklarının uçuklayacağı kesin.

ERKEKÇE KADINLIK

Kökü çok eskilerde yatsa da hâlâ üstünde konuştuğumuz feminizm akımını önyargılardan, 'kadınca' ve 'erkekçe' bakışlardan bağımsız, serinkanlı bir biçimde incelememiz gerekmiyor mu artık? Ne de olsa yeni başbakanımızın bir kadın olması konuya başka bir güncellik kazandırıyor.

Önce, kimi tutucu kadınlarca da benimsendikleri için daha yaygın olan 'erkekçe' önyargılara bir göz atarsak:

"Kadının yeri, evidir... Çalışan kadın, evine ve çocuklarına yeterince zaman ayıramaz. Kadının yapısı temelde duygusaldır... Kadın dediğin, ince, zarif, anlayışlı, dayanıklı ve anaç olmalıdır... Feministler erkek düşmamdırlar, erkeklerden yüz bulamayacak kadar çirkin oldukları için feminizme sapmışlardır. Aslına bakılırsa kadın yazarlar da onlar kadar ukala ve çekilmezdir. Zaten kadınlar kendi aralarında sevişilebilecek ve evlenilebilecek olanlar diye ikiye ayrılırlar. Benim karım bu kadar sevgi dolu, yumuşak başlı olmasa her kaçamaktan sonra evime döner miydim?"

(Bu övüncü taşıyan bir erkeğe bağlanmış kadının, hayata onunla aynı açıdan baktığı, 'erkeğin kökü içerde olsun da gerisi önemli değil' inancına kapılandığı anlaşılıyor).

Feminizme yöneltilebilecek kimi haklı eleştiriler arasında, feministlerin kültür ve sınıf farkı gözetmeksizin bütün kadınları 'kadın' olmakla birleştirmeleri başı çekiyor. Bu durumda, haklarından habersiz, okumasız yazmasız kadınlarla haklarını *bilinçlice* kullanmayıp günlerini kadınca gün edenler bir eşdeğerlilik kazanıyor. Öğretimde

ve ücrette erkeklerle eşitlik gibi somut ilkeler uğruna çaba verileceğine 'cinsel taciz' gibi sınırları belirsiz bir odakta yoğunlaşılıyor. Sınırlar belirsiz, çünkü başı türbanlı ya da örtülü kadın sayısının azımsanamayacağı bir ülkede bir erkeğin *varlığı* bile onlarca taciz sayılabilir. Otobüslerde, dolmuşlarda sizi bir erkeğin yanına oturtmamaya özen gösteren sürücülerin de bol bulunduğu ülkemizde asıl cinsel tacizi hepimiz, kadınlı-erkekli bir kitle olarak *koruyucularımızın* ta kendilerinden almıyor muyuz?

Bir başka haklı eleştiri de feministlerin çoğunun yaşadıkları ülkenin güncel, somut kadın sorunlarından çok feminist edebiyatla ilgilenmeleri. Sözgelimi yaşamı boyunca ya babasından ya kocasından dayak yemiş, ezile ezile onuru zedelenmiş, çıkış yolunu kocasını öldürmekte bulacağını sanmış yığınla gencecik 'katil' var. Kocasıyla imam nikâhıyla evlenip bir sürü çocuk doğurmuş nice kadın var. Yasanın kendilerine tanıdığı 'çocuklarını işyerindeki kreşe bırakma hakkı'nı kullanamayan kadın işçiler var. Ama bu konularda uzmanlaşmış, yasaları tarayıp boşluklarını bulmuş bir feminist hukukçu kadrosu var mı acaba? Tecavüze uğramış insanların davalarını gönüllü üstlenen avukatlar var da ben mi bilmiyorum? Ümraniyeli genç kadınların olumlu girişimlerinden, Kadın Sığınağı açanların iyi niyetinden haberliyim, ama yasaları değiştirecek çapta bir örgütlenmeden söz ediyorum burada. Yasalar değişmeden, etkileri yaşama biçimimize sinmeden, Kadın Sığınağına başvuran bir kadının üç-beş gün sonra, yani yaraları iyileştikten sonra yeni yaralar alma pahasına evine dönmek zorunda kalacağına inandığımdan.

Yine de ister güncel politikada, ister kalıcı siyasette her ciddi akımın ilk hızı geçtikten sonra da birtakım izler bıraktığı kesin. Feminizme karşı olanlar bile onun aracılığıyla kendilerini, çevrelerini, kadın–erkek ilişkilerini yeni-

den gözden geçirdiler ister istemez.

Bugünlerde atanan başbakanımızın bir "değişim rüzgârı estirdiği"ni ilk kim keşfetti bilmiyorum, ama oldukça tutuldu bu laf. Her ne kadar rüzgârın poyrazdan mı, lodostan mı yoksa karışık yönlerden mi estiği belli değilse de.

Güzel, zarif, iyi bir eğitim görmüş genç bir kadının başbakan olması elbette sevindirici. Her açıdan (maddi açı dahil) doygun sayılabileceğine göre büyük kişisel hırslara kapılmayacağı düşünülebilir, herkese açtığı kollarını arasıra ezilen kadınlara da uzatabileceği umulabilir. Yine de ben kişisel deneyimlerinden ötürü pek umutlu değilim. Başlangıçta bu olumlu özellikleri taşıyan, idealist görünen birçok kadının, herhangi bir 'mevki'ye geçtiklerinde, karar alacak bir konuma geldiklerinde zamanla sertleştiklerini, özel inceliklerini mesleklerine bir türlü taşıyamadıklarını çok gördüm. Sanırım bu tür işlerin *erkeklere özgü* olduğu anlayışla yetiştirildiklerinden erkek modelini benimsemeyi daha kolay, daha elverişli buluyorlar, pek ummadıkları bu başarıyı doğal karşılamadıkları için sonunda çoğu erkekten daha 'erkek' olmayı beceriyorlar. Dünya görüşlerimiz zıt olsa da yeni başbakanımıza –haklımızın çoğunluğuna uyarak– ben de süre tanımaktan yanayım. Nasılsa fazla uzun sürmeyecek: Türkçesinin sık sık tökezlemesi, hamasi bir üslup taşıyan konuşmalarında 'ben' yerine 'biz' demeyi yeğlemesi, hem milliyetçi, hem dindar, hem çağdaş olduğunu vurgulaması, karar alma kavramını kararname çıkartmak doğrultusunda yorumlaması gibi belirtiler varken...

Kısa sürede, gönlünde yatanın 'bacı' denilen bir Pamuk Prenses mi yoksa cücelere kök söktüren bir Demir Lady mi olduğu açığa çıkacak nasılsa. Ne yazık ki bu iki imge de çağdaş imgeler değil. Ne Pamuk Prenses ne Demir Lady. O zaman şöyle bir soru geliyor akla. Çağdaş kadın imgesi yüzeyde kalmasa, derinlere inseydi, yazının ba-

şında örneklerini saydığım 'erkekçe' görüşlerle donatılmış partililerden destek görür müydü acaba?

ECNEBİ TINI

Her ülkede gündelik dili o ülkedeki güncel eğilimlerin, yani bir anlamda güncel siyasanın büyük ölçüde etkilediği bir gerçek. Ama Türkçe gibi hemen her on yılda bir değişen siyasal rüzgârların etkisiyle savrulan, sürekliliği kesilip biçilen, edebiyatla bağlantısı gitgide böylesine seyrelen bir dil daha var mı, bilmiyorum. O yüzden olacak, dilimizin gelişiminin ilginç bir tarihçesi var. Şimdi masal gibi geliyor, ama kırk yıl kadar önce akıcı bir Türkçeyle düşünebilmek ve yazabilmek adına dilimizi zamanla yamalı bohça haline getirmiş yabancı ögelerden olabildiğince temizlemeye gönül vermiş aydınlar vardı: yazarlar, çevirmenler, dilbilimciler, bilim adamları...

Hepsi kendi uğraş alanlarında dilin anlaşmasına çaba gösteriyorlardı. Bir bölüğü Türk Dil Kurumu üyesiydi, bir bölüğü değildi, ama her nedense karşılarında hemen düşman bir 'ittifak' buldular. Başka hiçbir alanda uzlaşamayan ödünsüz ilericilerle ödünsüz gericilerin ittifakını. İlk bakışta haklı gibi görünen bir karşı çıkıştı: gerisinde bir tarih ve duygu birikimi yatan sözcükleri yadsımak, dilin geçmişle bağlantısını koparabilirdi, edebiyatı güdükleştirebilirdi, ayrıca halkla aydınlar arasında bir iletişim kopukluğuna yol açabilirdi. Hesaba katılmayan tek öğe, çoğunlukça benimsenmeyen karşılıkların dile zaten yerleşmeyeceğiydi. Önerilen yeni sözcükleri 'uyduruk' sayanlar, dilin Allah kelamı olduğuna, insanlarca yaratılmadığına inanır gibiydiler; Öztürkçe savunucularının bazıları da Türkçenin genel akışına ve kullanımına aykırı, daha baştan ölü doğmuş sözcükleri kabul ettirme inadındaydılar ('seyirci' yerine gelenekte bambaşka bir çağrışımı olan 'görücü' söz-

cüğünü öneriyorlardı sözgelimi.) Sözümona dil sevgisi üstüne başlatılan bu tartışma kızışınca taraflar birbirlerini kıyasıya suçlamaya başladılar: Öztürkçeyi savunmak züppelik, Batı hayranlığı anlamına geliyordu, öte yandan eski edebiyatı -diyelim Tanpınar'ı- sevmek bağnazlık sayılıyordu. Böylelikle Türkçe, hiçbir dilin kaldıramayacağı siyasal bir yükün altında kaldı. Yazarların, düşünürlerin ne dediklerinden çok hangi sözcükleri kullandıkları üstüne düşünülmeye başlandı, dünya görüşlerinin tek tek sözcüklerden çıkartılabileceği inancı yaygınlaştı. Diyelim Halit Ziya'nın -yapıtlarını sonradan kendisi arılaştırmaya çalışmasına karşın- Fransızca mantıktan çevrilme Türkçesi, 'Lâzımdır ki...', "Ne zaman ki onu gördü..." diye başlayan takırtılı tümceleri sağ kesimce diriltilmeye çalışılırken sol kesim de dil devrimine ihanet etmemek adına bu kere Osmanlıca'dan çevrilme 'dört başı bayındır', 'duygularına yargıç olma' gibi deyimlerin ağır bastığı melez Türkçeyi kullanmaya alıştı.

İki kesim de edebiyatçıya anadili içinden özel bir dünya, kişisel bir biçem damıtma özgürlüğünü tanımıyordu. Sağcı bir yazarsanız, on sekiz yaşındaki bir öykü kişisini, 'amma velakin', diye konuşturmanız, solcuysanız, altmış küsur yaşındaki bir hanıma "Bu bağlamda ne düşünüyorsunuz?" gibi sorular sordurtmanız isteniyordu.

Türkçeyi seven yazarlar, bildikleri gibi yazmayı sürdürdüler. Bu arada dil, yadsıdığı ve benimsediği sözcüklerle genişleyen yatağına oturdu. Yeni sözcükler eskileri silmediler, yeni ayrımcıklar kattılar anlamlarına. Ömür, hayat, yaşam, yaşantı bir metinde birlikte kullanıldıklarında yadırganmadıkları gibi, kavramı zenginleştirmeye de yarıyorlardı artık. Şimdilerde en hızlı Öztürkçe düşmanlarının bile bir zamanlar karşı çıktıkları sözcüklerle konuşmaları (ister çağdaş görünmek adına, ister ağızlarından kaçırdıkları için) bir zamanki tartışmanın boşa gitmediğini gös-

teriyor.

Bana kalırsa Türkçe en büyük yarayı Ecevit-Erbakan koalisyonu sırasında aldı. Çoğunluğunu edebiyatını ve dilini önemsemeyen, bireysel kararlarını bile 'büyüklerine' devretmekten yana olanların oluşturduğu halkımız, Ecevit'in esenlik dilekleriyle Erbakan'ın hayırduasını bir arada dinlemekten gocunmadı. Zaten geçmişte de dil tartışmasına "Hostes yerine gökkonuksal avrat mı diyelim yani?" türünden sululuklarla gülüp geçme eğilimindeydi. Halkımız, koalisyon sözcüğüne 'ko alışsın' gibi bir karşılık bulmuştu zekice, ama dille siyasa arasındaki bağlantıyı hiç araştırmamıştı; bundan böyle parçalanmış bir dille yaşayacağını umursamıyordu anlaşılan. Aradabir değişen Anayasanın nasıl bir dille kaleme alındığı da umurunda değildi çünkü Anayasa yapmak zaten büyüklerin işiydi! Önerilere zamanla alışırdı: ko alışsın.

Turgut Özal, yarım yamalak Türkçesi ve yarım yamalak İngilizcesiyle halkın aradığı taze kandı; Demirel'in köy kahvesi söyleşisini abarttığı popülist dil, halka artık yakın gelmiyordu, halk 'vizyon' peşindeydi.

Geniş vizyonun ilk belirtileri eski arabesk şarkı sözleri desteğinde sökün etti. Tanrıya baştan yaratılmak üzere yakaran kitleler, yıllar yılı ağladıktan sonra sevimli bir 'tonton' amcanın koruması altında ne gibi gözükara kaçamaklar yapabileceklerini kavramışlardı. Üstelik seçtikleri milletvekilleri, seçildikleri yörelerde cinayet nedeni sayılabilecek küfürleri meclis kürsüsünden haykıracak kadar yiğit delikanlılardı! Böylelikle vizyon genişliği, küfür dağarcığını zorlar hale geldi. İthal küfürle idare edemezlerdi ki!

İlkin mecliste başlayan 'dil kirlenmesi' televizyon kanalları aracılığıyla topluma yayıldı. Film ya da dizi seslendirmelerinde 'alright'lar *tamam*, 'okey'ler *oldu* sözcükleriyle –Amerikancadaki dudak hareketlerine göre– karşı-

landığından *peki* ya da *evet* unutuldu. Sonraları anacaddelerimiz, o dizilerin adlarını kapışan Dallas barları, Flamingo mağazalarıyla dolup taşmaya başladı. Bu 'Yalan Rüzgârı'nda doğrusu herkes 'Cesur ve Güzel'di. Türkçeyi unut turmak kolay bir mesaj değildi, çünkü.

Bir dilin, içine günün modası gereği sızan yabancı sözcüklerle kirleneceğini ileri sürecek değilim. 'In' ve 'out'lar, hangi dilden çevrildiğini kestiremediğim 'Sıcak bakma' ve 'Soğuk bakma' gibi gözde kavramlar, ideoloji açısından ters gelseler de Türkçenin katline fazla bir katkıda bulunmuyorlar. Radyo, televizyon, telefon gibi uluslararası kullanımı olan aygıtların Türkçelerinin keşfedilmesi de gerekmiyor bence. Ama sözgelimi yeni düşünce akımlarının Türkçe karşılıklarını araştırmak, zorlu da olsa gerekli bir çaba. (Bu arada postmodernizm'in olduğu gibi bırakılmasından yanayım, modernizmin kuzu postunun üstüne geçirilmiş bir kaplan postunu anımsatıyor.)

Ozal dönemi, 'ağız bozukluğu'nu kalkındırmakla yetinmedi, sanatın ve edebiyatın beş kuruşluk değeri olmadığına inanan bir kuşak yetiştirdi: vizyonu televizyonla eş anlamlı tutan bu görüş, bu akım aracılığıyla çoğunluğu blucin ve kes markalarından, dolar ve faizden başka bir şey konuşamayan, bireyselliğini ancak sürü insanıyken yakalayabilen bir kuşak. Yeni türeyen özel radyo kanalları 'konuşan Türkiye'den yanaydılar, ama ne yazık ki doğru dürüst bir Türkçe yükselmiyordu hiçbirinden. Biz de bu arada 'konuşan radyo'nun, ardarda kaset çalmak anlamına geldiğini öğrendik. Bazı kanalların hangi saatte hangi parçaları çaldıklarını ezberledik. Acaba ödünç kaset mi verseydik? Ama nasılsa aralarındaki kaset işbirliği o kadar yoğundu ki birinde kaçırdığınız 'I Will Always Love You'yu öbürlerinde yüz kere dinleyebiliyordunuz.

Geçen yıl halkımız 'konuşan' radyoların susturulma-

masından yanaydı. Radyolarla birlikte demokrasiyi savunuyordu, radyosunu istiyordu. Bizlere de genç demokrasi havarilerinin –sunucuların– Amerikanca tınılı Türkçelerine, cayırtılı şakalarına kulak vermek düşüyordu. Hâlâ düşüyor, çünkü elbette yasaklamalardan yana değiliz. Konuşsunlar! Ne ki halkımızın 'konuşma' adına yükselttiği ses Türkçeyi savunma amacını taşımıyordu; müsamere şiirleri düzeyindeki şarkı sözlerini bile mırıldanamayan genç ve yeteneksiz sesleri bol bol dinleyip coşmak, göbek atmak, pop-arabesk-türkü sentezinde birleşmek amacındaydı. Hâlâ öyle.

Ama dilin yeniden çetrefilleşmesinde bir zaman duru Türkçeyi savunmuş olan bazı şairlerle yazarların e onlara öykünen genç edebiyatçıların Osmanlıca düşkünlüklerinin de payı var. Kimi, ağdalı eski sözcükler aracılığıyla yazısına şiirsel biri büyü katacağı inancında; kimi, bu tür fetişlerle entellektüelliğini pekiştireceği sanısında. Bu eğilimin Özallı yılların başlarına rastlaması ilginç değil mi?

Bir dil ne zaman kirlenir?

Bence, yalnızca bir iletişim aracı sayıldığında, solunan bir dünya olduğu gözden kaçırıldığında; özellikle de tınısı ecnebileştiğinde.

Peki Türkçenin alabileceği hiçbir öc yok mu bu durumda? Aldı bile. Çevremiz beden-diliyle anlaşabilen, ama aşksızlık sancısı çeken insanlarla dolup taşıyor.

SUÇLU KİM?

27 Mart seçimleri günü öğleden sonra 4.30'da inanılmaz bir uyku bastırdı: Daha önce bu saatte gözlerimin kendiliğinden kapandığını hiç anımsamıyorum. Bu beklenmedik gevşemeyi bir süredir gergin olmama, geceleri uyuyamama bağladım. Bu açıklama ikinci soruyu getirdi: peki neden bir süredir uyuyamıyordum? Şimdiye kadarki kısa süreli uykusuzluk dönemlerimi gözden geçirince şöyle bir kanıya vardım: Bir biçimde *hazırlıksız yakalanacağımı* sezdiğim dönemlerde uyumaktan kaçınıyor, sinirlerimi iyice inceltmek pahasına uykusuzluğa kaçıyordum (konu yeni bir aşk da olabilirdi, yeni bir yapıt da, unuttuğumu sandığım bir ölümün anısı da, deprem gibi doğal bir felâket de, söndürülmemiş bir sigara da.)

27 Mart günü beklenmedik saatte bastıran uyku, bir gevşemenin değil, tam tersine bir gerilmenin habercisi olsa gerekti, çünkü bütün hazırlığımı yapmış yani içime bir türlü sindiremediğim oyumu atmak için iki saate yakın bir süre kuyrukta beklemiştim; anlaşılan, kafamla aldığım kararı reddeden bedenim uyduruk bir uyku bağışlayarak alay ediyordu benimle.

Yine de seçim sonuçlarının yayımlanmaya başlayacağı 19.00 sonrasına kadar dinlenebilirdim pekâlâ. Ne var ki rahatsız bir otobüs yolculuğu yapıyormuşum gibi, başım yana düşür düşmez yerimden sıçrayıp televizyona bakıyordum. Bu durumda bulduğum çözüm Simenon okumaktı (Seçimi izleyen bir hafta süresince de Simenon okumaktan şaşmadığıma göre bir bildiğim varmış). Cinayeti işleyenin kim olduğundan çok, cinayetin hazırlık sürecine önem ve-

ren, asıl katil dışındaki kişilerin cinayetin olgunlaşmasına yolaçan ruh durumlarına da eğilen yazar, bütün yaşadıklarımızın polisiye bir roman olduğunu kanıtlıyordu sanki:

"Kişinin evinde gidip geldiği, yalnız kalmanın rahatlığı içinde gevşemiş, alışageldiğince devindiği, her günkü gibi davrandığı, sonra ansızın başını kaldırınca, perdelerin açık kaldığının, sokaktan gelip geçenlerin kendisini seyrettiğinin farkına vardığı zamanlar olur (...) O gecenin daha sonra bir büyüteç tutularak inceleneceğini, kendisine yeniden yaşatılacağını, büyütecin altında duran kendi değil de bir böcekmiş gibi davranılacağı Spencer değil, kim olursa olsun, usunun köşesinden geçirebilir miydi?"

Bu kadar uzun süren ayrıca karmaşık bir oylama sisteminde sonuçların geç alınacağı gün gibi ortadaydı. Gergin bir gece geçireceğimiz de. Ben de olanca iyi niyetimle televizyon kanallarının, dişe dokunur haberler gelene kadar bu gerginliği zamana dayanıklı bir sinema klasiği ya da dünyanın genel gidişi üstüne nitelikli bir haber programı yayınlayarak bir ölçüde gidereceklerini ummuştum. Bitmek bilmeyen seçim kampanyası boyunca –kaba bir halk deyişini azıcık yumuşatarak söylersek– "kanalım hıyar diyene tuz alıp koşturan" siyasilerimizin yüzlerinden de seslerinden de gına gelmişti nasılsa. Bu umudum boş çıkmakla kalsa durum yine iyiydi: kanallar yeni bir işkence yöntemi keşfetmişlerdi ve her on dakikada bir, bir yöredeki toplam yirmi bin sandığın o ana kadar açılmış ikisinden çıkan oyları ciddi ciddi okuyan sunucular ve 'bu sonuçların henüz herhangi bir yorum yapmaya elverişli olmadığını' ciddi ciddi yineleyen, yorgun yüzlerine yapıştırılmış gülücüklerle sırıtan yorumcular aracılığıyla bize böcekten de aşağı bir düzeyde olduğumuzu kanıtlamaya girişmişlerdi. Arasıra bakmadan edemediğim bu 'absürd' değil 'abes' oyuna daha fazla katlanamayacağını anladım. Yatağa yatıp deliksiz bir uyku uyudum. Ertesi sabah, günlerce süre-

cek büyüteçli inceleme başladı: sokaklarda kara ve karanlık yüzlü kişilerin sayısının arttığını ilk hangi yıl fark etmiştim sözgelimi? Onların sözcülüğünü üstlenen siyasilerle yapılan ittifakların öncesinde mi sonrasında mı? Sırf Atatürkçü olmadıklarını kanıtlamak telâşıyla safsatalardan derin anlamlar çıkarmaya adanmış bazı solcu aydınların hiç mi tuzu yoktu bu çorbada? Hele benim ve benim gibilerin bu toplumda konumu neydi?

İşte bu sorunun yanıtını vermek çok güçtü. Ortaya çıkan tablo, kamuoyu-yoklama şirketlerinin yalan-yanlış araştırmalarına gerek duyulmayacak kadar açıktı: sanageldiğimiz gibi bir azınlık bile değil, azınlığın da azınlığıydık. Üstelik bir belirsizlik içinde debelenip durmaya mahkûmduk. Çünkü Refah Partisi'nin %20'ye varan oy toplamı da yalnızca şeriat özlemindeki yurttaşların oyundan oluşmuyordu. Yolsuzluklara ve bayağılıklara bizim kadar tepki duyan, ama kararlarını 'tepkisel' bir öfkeyle gösterenler vardı aralarında. 'Şimdilik' kaydıyla destekleyen ılımlı oylar da vardı. Öte yandan %80'i tutturan çoğunluk artık ehven-i şer bile sayılmayacak kadar gayrı ciddi, sudandı. İki karşıt öbeği birleştiren tek ortak nokta, sanatı ve edebiyatı küçümsemeleriydi ve bizleri.

Sanatı yücelteceklerini ileri süren sosyal demokratlarınsa okul-aile birliği ruhuna sadık kalacakları eski uygulamalarından belliydi. Hangi kadrolarla işbirliği yapacakları da.

Evet, azınlığın da azınlığıydık ve bunu anlamamız, karanlık hayaletle zaman öldürmek yerine somut kişilerle hesaplaşmaya hazırlanırken zaman kazanmamız gerektiğini kavrayamamız kötü olmadı sanıldığı kadar. Ama bir soru var kafamda: ya azınlığın azınlığını oluşturanların bazıları yılgınlığa kapılıp düşmanlarının bile beklemediği bir oto sansürde karar kılarlarsa?

YASAKLAR YASAKLANSA

Bir bahane yaratıp arada bir Ankara'ya gitme alışkanlığından daha vazgeçmediğim yıllarda, yemekli vagonun boşça sayılabilecek bir saatini kollayıp birkaç kadeh içmek, yolculuğun keyifli bir parçasıydı. Böylelikle, genellikle tavuk yahni ve kıymalı bamyadan oluşan garip mönüyü önünüze alelacele süren, bir an önce kalkıp yerinizi yeni geleceklere bırakmanız için gözünüzün içine bakan somurtkan garsonların hışmından kurtulmuş oluyordunuz.

Bir yolculuk sırasında, tam da en civcivli sandığım saatte masaların çoğunu boş görünce şaşırmıştım. Meğer birkaç gün önce iki bakan, içki fiyatlarını çok yüksek bulmuşlar dolayısıyla içki servisi yasaklanmış! Bana bu bilgiyi veren garsonun, suratı bir karış asık olsa da şaka yapma yeteneğini yitirmemesi şaşırtıcıydı. Ama şaka yapmıyormuş. Bir süre sonra yasak kalktı, hem de öyle bir kalkış kalktı ki yataklı kompartımanlara, yasak süresince içkilerini yanlarında getirmeye alışmış müşterilere yalnızca buz ve su servisi başladı.

Bu kara mizah örneği, hayatın her alanında baskı altında yaşamaya zorlanan, kitapları toplatılan, filmleri yakılan bir toplumun kolay pes etmediğinin bir göstergesiydi. Anacaddelerde karşıdan karşıya geçmeyi engellemek amacıyla uyarı levhaları yerine demir parmaklıklar koymak, kente bir hapishane görünümü kazandırmaktan öte önemli bir işlev taşımıyordu sözgelimi. Üstelik uygulanma olasılığı daha baştan sıfır görünen yasakların zamanla zaten tavsayacağı inancı, yasakların yanısıra yasaların da ciddiye alınmaması sonucunu doğuruyordu.

Bu değişmez yasakçı anlayışın son ürünü, özel radyoların kapatılması, ama özel televizyon kanallarına dokunulmaması oldu. Okurlar; özel radyolardaki kimi sunucuların Amerikanca vurgulu özentili Türkçelerine, soğuk şakalarına, yerli yersiz kikirdeşmelerine karşı çıktığımı anımsayacaklar. Yine de, radyoda ya da televizyonda her kesimden, her kültürden gelme insanın aradığını nerde bulacağını bilmesinden yanayım. Yineliyorum: gece gündüz demeden kaset çalmanın radyoculuk sayılmayacağına inanıyorum. (Hele telif hakkı ödeme gibi bir alışkanlık yoksa korsanlığın başka bir türü de sözkonusu) Tornadan çıkmış müzik programlarının tıpatıplığı, kimi gazeteci yazarların savunduğu gibi bir çok-seslilik falan değil de çoğaltılmış bir tek-seslilik izlenimi uyandırıyor bende. Ama benim tutmadığım bu yayın anlayışının yasaklanması içimi daha da karartıyor. Yeter ki yasak kalksın!

Geçenlerde, yasaklı *Geceyarısı Ekspresi*'ni seyrederken, 'Ne iyi olmuş gösterilmesi!' diye düşündüm. Ulusalcılık bana uzak bir anlayış olduğundan, filme 'Türk' gözüyle bakmamakta kararlıydım. Çocukluğumda seyrettiğim Uzakdoğu'da geçen casusluk, serüven filmlerindeki tiplerin, sıradan yurttaşları yansıtmadığını kavramıştım nasılsa. Onlarda önemli olan, egzotik bir mekâna yerleştirilmiş kurmaca bir dünyaydı. Türk sinemasındaysa kurmaca kişiler bile sansüre takılıyordu. Resmi ya da gayri resmi sansüre. Bir filmin avukat başkişisi bir yolsuzluk yapsa, avukatlar ayağa kalkıyordu; bir kapıcı güldürücü özellikler taşısa, bütün kapıcılar karşı cephede birleşiyordu. Sanki bizim ülkemizdeki insanlar, 'birey' değildiler de temsil ettikleri mesleklerin sözcüleriydiler. Her sıradan askerin 'ordu'yu, herhangi bir polisin 'emniyet güçlerini' simgelediği anlayışı bunca yaygınken film yapmak iyice güçtü ülkemizde.

Belki de o yüzden Türk sineması, son yıllarda 'soyut'

tiplere yöneldi. Çektikleri entellektüelce acıları neden çektiklerini bir türlü kavrayamadığımız karton kişiliklere.

Yasaklanmış Yılmaz Güney filmleri gösterilmeye başlandığında suskun, onurlu, davasından asla dönmeyen, ama bu 'mesajı' vermek uğruna kadın dövmekten kaçınmayan 'somut tip' genç sinemaseverler arasında yeterli dayanak bulamadı. *Arkadaş*'taki horozun önüne atılan kedi yavrusu, *Sürü*'deki telef edilen koyunlar bana bile –ki geçmişime bağlıyım– açıklanması zor bir şiddet gibi geldi yıllar sonra. Yine de dil, akıcı bir sinema diliydi.

İşte *Geceyarası Ekspresi*, için için sorduğum bütün sorulara açıklık getiriyordu. Kahramanı somuttu ve saftı. O kadarına ki gittiği yabancı ülkenin yasalarını çiğneyebileceğini, yabancılık ayrıcalığını kullanabileceğini düşünüyordu. Beline kat kat sarıp kaçırdığı sürüyle esrar torbasını arkadaşlarına armağan edecekti. Ben Suudi Arabistan'a on şişe kaçak rakı soksam, böyle bir film yapabilirdim de yapacak kadar yaşayabilir miydim?

Türklerin bozuk bir Ermeni aksanıyla, Amerikalıların düzgünce seslendirilmiş bir Türkçeyle konuşmaları, bir yabancının dikkatini çekmezdi tabii, ama "domuz eti yemeyen domuz Türklerin" cezaevleri, havadar bir köşktü sanki. Kefaletle tahliye geçerliydi. Masum gencin gözü yaşlı sevgilisi onunla görüşmeye gelebiliyordu.

Bu abuk sabuk filme yönetmeni sahip çıkmıyor. Odasına afişini bile asmadığını öğrendik film öncesinde yayınlanan röportajda. Anlaşılan, sanatta lobiciliğin kuralları kısa süreli işliyor. Yönetmenin sinema diliyle küfretmek yerine uluorta sövgüler yağdırması gerçek sinemaseverleri hiç etkilemiyor. Dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar. O zaman biz bu yararlı örneği neden daha önce seyredemedik? Geç kaldık?

Bugünlerde toplu yerlerde sigara içenlere hapis cezası biçilmesini öngören bir yasa taslağının hazırlandığını öğrendim gazetelerden. Her ne kadar hızlı bir tiryakiysem de yanımda çaresiz bir bebek ya da kalp hastası varsa, sigara içmek elimden de gelmez içimden de. Ama uçakların sigara içenlere ayrılmış bölümüne kapağı atıp bizleri kötü kötü süzen sigara düşmanlarının yüzüne dumanımı keyifle üflemekten de kaçınmam.

İşte bu da uygulanamayacak bir yasa. Bari sigara içmenin cezası idam olsaydı da devletimizin gücüne ve ciddiliğine inansaydık!

GLADYATÖRLÜK

Televizyondan verilen Galatasaray-Monaco maçının ilk on beş dakikasını göz ucuyla izledikten sonra vazgeçtim. İki takımın oyun düzeyi de bir seyir keyfi sunmaktan çok uzaktı. Sporun hiçbir dalına ilgi göstermemekle övünen aydınlardan değilim. Bir zamanlar ateşli bir Fenerbahçe taraftarıydım, takımımın hiçbir maçını kaçırmadığım gibi maçlara sarı buluz ve lacivert etekle gitmekten, yani giyimde renk estetiğini çiğnemekten de kaçınmazdım. Şimdilerdeyse *benim-senin, yerli-yabancı* demeden iyi oynayan takımlardan yanayım. Takıma değil oyuna taraftarım.

Sekiz-on yıl önce (Yani 1979'da falan) bir yaz tatilinden dönerken gemide, bir dönemin 'star' G.S.'lısı Küçük Ali'ye rastlamıştım. Gemide bir grup taraftar, yaklaşan G.S. maçını tartışıyor, tahmin yürütüyorlardı. Orta yaşlılar dahil, içlerinden hiç kimse az ötede sessiz-sessiz oturan Küçük Ali'yi tanımıyordu bile. Kendimi tutamayıp yanına gittim. Bir zamanki düşmanıma duyduğum hayranlığı belirtmek geldi içimden.

— Biliyor musunuz? dedim. Sizin oynayacağınızı duyduğumda günüm çok kötü geçerdi. Yenileceğimize ilişkin bir önseziyle. Hele o unutulmaz rövoşatalarınız içimi nefret ve hayranlıkla doldururdu.

— Beni hatırlamanız şaşılacak bir şey, dedi. Kimse hatırlamıyor artık sanıyordum.

Oldukça uzun süren söyleşimiz sırasında, günümüz futbolunun tutarsızlığını, futbolcuların artık daha iyi yetiş-

tirilmelerine, daha geniş olanaklara kavuşmalarına karşın kendilerini eğitmemelerine bağladı. Küçük Ali profesyonel futbola gıllıgışlı ilişkilerin, yüksek transfer ücretlerinin el atması elbette kaçınılmazmış günümüz spor dünyasında, ama kendisinin oynadığı dönemde, takımında 'okul' ve okula bağlı kalmak duygusu, her şeyden üstün sayılıyormuş. Matematikten, edebiyattan ve sanattan habersiz bir futbolcunun bir atımlık barutu ne kadar gidermiş ki?

— İçimden geçenleri açıkça söyleyerek genç kızlığınızın zehir ettiğim günlerinin borcunu ödeyim bari, dedi gülerek. Bizimkiler –zaten maçı alamazlar bence ya– yenilseler de akılları başlarına gelse diyorum.

— Aman sesinizi yükseltmeyin! Sizi Fenerli falan sanırlar. Nasıl kızacakları belli olmaz! On yıl öncenin sporsever kalabalığı kızsa kızsa ne kadar kızardı karşı takımdan birine? (Tabii birinci lig takımlarından ve onların taraftarlarından söz ediyorum.)

Futbolun oyun-dışına taştığı dönemde oynamaktan vazgeçen düşmanımı bir yana bırakıp tiksindiğim bir spor dalının –boksun– efsaneleşmiş bir şampiyonuna getiriyorum sözü.

Geçenlerde, televizyonda (32. Gün Programı'nda) izlediğim Muhammed Ali Clay'e. Clay, parkinson hastalığına yakalanmış. Artık "En büyük benim!" diye böbürlenemiyor. Bir süre sonra tekerlekli iskemleye oturacağının bilincinde. Amerikalı röportajcı, bizimkilerden geri kalmayacak densizlikler yapıyor söyleşi sırasında. Bu arada kamera sık sık Clay'in yamulmuş parmaklarını gösteriyor. Biz de 'The Way We Were' şarkısı eşliğinde eski maçlardan görüntüler izleyip adamın haline acımak durumundayız. Ne eksiksiz bir duygu sömürüsü! Clay'in –parmaklarını açamadığı için– yumruklarıyla piyanoda çaldığı bugivugiyi de

izliyoruz. Sunucumuz en etkili sandığı soruyu patlatıyor:

— Başka bir spor dalı denemeyi düşündünüz mü?

Ben o sırada bir tıp ansiklopedisinden 'Parkinson' maddesini okumaya çalışıyorum. Ama bu kadarı fazla! Böyle bir soru bir dünya şampiyonuna nasıl sorulur? Bokstan nefret etmeme karşın "Clay kalksa da şu herifin suratını dağıtsa!" diye geçiriyorum içimden. Bana ne oldu? Clay'e üzülmek bana mı düştü? Yoksa insanların hainliği mi beni etkileyen? Clay'in bir zamanki rakiplerine başta Joe Frazier'a– birkaç soru sormayı düşünseydi sunucumuz, insancıl bir program hazırlamış olurdu; boksörü kullanıldıktan sonra köşeye atılmış bir paçavra gibi sergilemezdi. Parkinsonla yumruklar ve kafa sarsıntıları arasındaki ilişkiyi ben bilemiyorum, ama şimdilerin boks robotu Mike Tyson'un bu programdan alacağı dersler sonsuz.

Dün akşamki maçın bitiminde coşkuyla, sevinçle hiçbir ilintisi olmayan bir kalabalık döküldü sokaklara. Kamyonlardan sarkanlar, kendilerini arabaların önüne atanlar, tuttukları futbolcuları kendi cinsel boşalımları için 'vekaleten' tutan ketlenmiş kalabalıklar. Galiz el kol hareketleriyle, çığlıklarla herkese saldırmaya hazır gibiydiler. Futbol zaferlerinin bir tür uyuşturucu yerine kullanıldığı bir Latin Amerika diktatörlüğünde mi yaşıyorum, diye sordum kendime. Yoksa, iyi yetiştirilmiş gladyatörlerin kaplanların önüne atıldığı eski bir çağda mı?

Psikologlar, maç heyecanını nicedir zafer kazanmamış bir toplumun zafer duygusuna bağlıyorlar. Bense, değil yerleşmiş bir şenlik geleneğini, hiçbir şenliği yeterince yaşamamış insanların ülkesinde, bu tür 'zaferler'in toplumsal bir patlamanın göstergesi olabileceğine inanıyorum.

SEÇİLEN YOL

Ne zaman, yaşam, seçme, başarı, yaratı üstüne düşünsem, Robert Frost'un *Seçilmemiş Yol* (ya da *Sapılmamış Yol*) adlı şiiri aklıma gelir hemen.

Şiir, sararmış yapraklarla dolu bir ormanda açılır (Frost, 'sarı bir orman' demekle yetiniyor), bu ormanda yürüyen şiir-yolcusunun karşısına, ayrı yönlere sapan iki patika çıkar. Patikaların ikisi de aynı çekicilıktedir, aynı ölçüde çağırıcıdır. O kadar ki yolcu, keşke ikisini birden seçebilseydim, diye düşünür bir an, ama bunun olanaksızlığını bildiğinden, daha az kişinin geçtiği izlenimini veren *ikinci*'yi seçer, *birinci*'yi öbür uğrayışına saklar. Yalnız, yolların hep yeni yollara açılacağını da bildiği için bir daha aynı noktaya dönemeyeceğini sezer.

Frost'un ustalığı, şiirini gündüz-ormanı gibi suçsuz, mutlu bir doğa parçasına yerleştirmesinden başlıyor, 5'er dizelik 4 bölüm boyunca şairin büyük bir titizlikle süssüz, yalın bir dil seçtiğini görüyoruz. Günlük konuşmada kullanılan ya da başından ilginç bir olay geçmiş birinin o olayı heyecana kapılmadan aktarırken kullanacağı sıradan sözcükler özenle aranıp bulunmuş. Seçilen ortamın, dilin, imgenin bu kusursuz uyuşumuyla, ortaya düşünsel ağırlık altında pekâlâ ezilebilecek, sıradanlaşacak bir ileti yerine okurlara farklı deneyimleri anımsatan doğurgan bir duyarlığın şiiri çıkmış. Sonuncu beşlik şöyle:

İçim hep yanacak o günü anarken
Kimbilir kaç yıl sonra da;

İki yol vardı ormanda ve ben
Daha az sapılmışını seçtim ikisinden
Bütün fark da bundan doğdu ya.

Frost, bu şiiriyle iyi gözlemlenmiş ayrıntıların, kılı kırk yararak kurulmuş simgelerden çok daha geniş bir alana yayılabileceğini gösteriyor.

Başka bir ustaya, Bunuel'e, onun aynı malzemeyi görsellik adına nasıl işlediğine bakınca, arada garip bir benzeşme görüyoruz. 'Garip' diyorum, çünkü ikisinin iç dünyaları da, sanat ve dünya görüşleri de çok farklı.

Tristana, annesinin ölümünden sonra 'korunma altına' alındığı evdeki yoksul-sofrasının başında otururken tabağında kalan iki nohuttan hangisini önce yiyeceğini uzun uzun düşünür; evden çıktığı zaman kavşakta durup iki dar sokaktan hangisini daha çok sevdiğini aynı ciddilikle tartar. İki usta da, yazgı denilen şeyin küçük seçmelerle belirlendiği, yani yazgının küçük rastlantılara bağlı olduğu görüşündeler. Yalnız, Frost'un 'yolcu'su yıllar yılı hayıflanmayı sürdüredursun, Tristana, yanlış seçmesi sonucu sürüklendiği yazgıyı altedene kadar durmaksızın savaşacaktır.

Benim düşüncem, Frost'un yolcusuna hep aynı doğrultuda bir seçme yaptırtacağı, Bunuel'inse Tristana'sına hep aynı savaşı verdirteceği. Çünkü Frost'un (değil aynı kavşağa, dünyaya ikinci gelişinde bile) yine şair, Bunuel'in yine yönetmen olmayı seçeceği kesin. Sanatçı için *birinci* yol zaten yok ki.

ÖLÜLERİ KONUŞTURMAK

Ölüleri dile getirmek sağlara dirim kazandırabilir mi? *Ölü Ozanlar Derneği*'nin sorduğu en önemli sorulardan biri bu. Bu yazıda, filmin sinema sanatı açısından başarısını, başarısızlığını tartışacak değilim; yalnızca, nesnel bir bakışla ele alındığında, sinema diline yeni bir şey getirmediği söylenebilir. Hatta, filmin sonunda canına kıyan öğrencinin annesiyle babasının karikatürleştirilmiş, zorlama tipler olduğu, onların ağır bastığı ikinci yarının o yüzden sarktığı, düşüş gösterdiği de ileri sürülebilir rahatça. Oykünün doruğunu hazırlayan Shakespeare 'müsameresi'ni bu kadar uzatmaya değer miydi? diye de sorulabilir.

Ne var ki bazı sanat-edebiyat yapıtları –iyi ki sayıca azlar– zenaat açısından yetkinliklerinden çok, getirdikleri soruya yaklaşımlarındaki yetkinlikle öne çıkarabiliyorlar, belleğin derinlerinde yatan bir duyguyu yüzeye çıkartıp kendi sınırlarını aşabiliyorlar. Ama bu başarıya ulaşmak için iletilerinin ipuçlarının büyük bir titizlikle saptanması gerekiyor. Sözgelimi *Ölü Ozanlar Derneği*'ndeki öğretmen, gazetelerde okuduğumuz "o ilhamın ta kendisiydi vb." türünden tecimsel ilanların dışında kalmayı seçmiş biridir. Asi gençliğin sorunlarına anlayışla eğilen yakışıklı, kara derili bir 'Sevgili Öğretmenimiz'de değildir, haksızlıklara karşı çıkan beyaz ve yakışıklı bir kahraman da. İlk bakışta sıradan, daha doğrusu karizmasını açığa vurmayan biridir. Öğrencilerine verdiği ilk ders, ders kitaplarındaki köhne şiir tanımını, yani onlara aşılanmak istenilen görüşleri yalnızca zihinlerinden değil kitaptan da söküp atmalarıdır. Bu görüşlerin resmileşmiş bir edebiyat eleştirmenince savunulması, onu bu suça karşı böyle bir suç işlettirme-

ye yöneltir. Kültürün sürekliliğini açıklamak için seçtiği ölü ozanların başında Shakespeare, Whitman gelir. (Anılan ozanlar içinde geçen yazımda sözünü ettiğim, üstelik aynı şiiriyle 'Seçilmemiş Yol'uyla seçtiğim Robert Frost' un bulunmasının beni filme karşı azıcık silahsızlandırdığını gizlememeliyim.)

Öğretmenin amacı, geleneksel değerler taşıyan ama gününü doldurmuş şairlerden çok, hangi çağda yaşamış ya da yaşıyor olsalar 'günü yakalayan'lardan yola çıkmaktır. Nostaljik duygularla geçmişe değil, güne bakmayı sağlamaktır.

Kültür yalnızca bir bilgi birikimi midir yoksa bir dizge sorunu mudur?

Öğrencilerine şiirin yanısıra sporun, hatta bedenin *kişisel ritmiyle* yürümenin de bu dizgenin bir parçası olduğunu anlatmaya çalışan öğretmen, en eski kafalı yöneticilerin bile öğrencilere 'Bay' diye seslendikleri bir okulda görevli. Kendilerine 'Bay' diye seslenilmesine karşın en ufak birterslik tekıçlarına sopa ineceğini, okuldan uzaklaştırılacaklarını kavramış öğrencilerin bu çelişkiyi ayırdetmeleri ne de olsa kolay. Oysa bizim ülkemizde gençlere nasılsa 'sen' ve 'sizin gibiler' diye seslenildiğinden, yüzlerine inen üç-beş şamar olsa olsa bu sinir bozucu tutarlılığı artırıyor, sağlama alıyor. Bizde, toptan bir sindirilme söz konusu. Kısa süren 'öğretmenliğim' süresince öğrencilerin ancak bir-ikisini sesini yükseltmeye –filmdeki yöntemlerle, çünkü aklın yolu bir– zorlayabildim. Zaten umursamayanlara saygının, sevginin, ses yükseltmenin önemini kavratacak zamanım pek olmadı, belki ilerki yıllarda bir gün kendiliklerinden kavrarlar, dersler boşa geçmemişse.

Kültürün bir değerler dizgesi olduğu anlaşılınca her şey yoluna girer mi?

Filmin bu soruya yanıtı: hayır.

Eski, sarsılmaz yargıları sanki kalıtsal bir biçimde devralmış, bireysel sistemlerine sindirmiş kişilikleri en ufak bir karşı-titreşim bile alaşağı edebilir. Filmdeki öğretmeninin bir zamanlar kurucu üyeleri arasında bulunduğu *Ölü Ozanlar Derneği*'ni, hem de onun önerisiyle değil kendileri keşfedenler bile günümüz gençliğine önerilen kaçamaklarla yetinebilir, derneği 'kız tavlama' ya da 'gizli serüven yaşama' doğrultusunda kötüye kullanabilirler. Aralarından korkak ihbarcılar, ürkek saflar çıkabilir; daha ailesiyle yüzleşmekten çekinirken dünyayla yüzleşmeyi elbette göze alamayan, bu ağırlığın altında kalan, intihara sürüklenenler de çıkabilir.

Tek tek kişilerin yaşamını korumak uğruna insan yaşamını sarsacak sorulardan vazgeçmeli mi?

Bu sözlerime yöneltilebilecek eleştirileri duyar gibiyim:

"Iyi ama son yıllarda sinema endüstrisi zaten güncel ideolojilerin reklamını tecimsel düzeyde yapmayı sürdürüyor. En sudan filmlerde, en uyduruk TV. dizilerinde bile bir punduna getirip *kadın hakları* ya da *çevre sorunları* işleniyor. Bu filmin de eninde sonunda önerdiği küçük bir evren, ufak bir kulüp. Üyeleri de ilk akla gelen 'martir', 'hain', 'çekimser' gibi tiplerden oluşmuş. Öğretmeninse bozguna uğrayacağı daha baştan belli. Filmin sonunda öğrencilerin sıraların üstüne çıkıp tavır koymaları züğürtçe bir avuntudan öteye gitmiyor."

Sinema sanatı, sinema dilini ön plana alana, iletilerini eski ustaların güncelleşmiş diliyle aktaracak sinema adamları sökün edene kadar "Herkes bir meslek insanı olabilir de kendi olabilmesi için sözünü ya da şiirini kurmak zorundadır" iletisiyle pekâlâ yetinebilirim. Uzun süredir bağırdığım halde sesimin çıkmadığı düşler görüyorsam, gündelik yaşamda düşünce özgürlüğü için yürümem bile

engelleniyorsa, bu filmi neden sevdiğim, izlerken gözlerimin neden dolduğu anlaşılabilir. (Sevmeyenlerin de gözleri dolmuş, ama nedenini duygusal sömürüye bağlıyorlar hemen.)

Sinemadan çıktığımızda gençler, okullarındaki katı tavırlı öğretim üyelerinin eleştirisini yapıyorlardı (sevindim), yerler mısır patlaklarıyla doluydu (üzüldüm).

YENİLİK GELENEĞİ

"Sanatta neye yenilikçi denir, pek anlamam. Bir yapıt gelecek kuşaklarca anlaşılmalı, öyle mi? Ne diye? Ne anlama gelir ki bu? Bu kuşakların o yapıtı kullanabilecekleri anlamına mı? Ne için kullanacaklar? Bilmem. (...)

Hayır, hayır, sanat yapıtı, çocuk kuşakların geleceğine adanmaz. Sanat yapıtı, sayısız ölüler âlemine sunulur. Onu ister benimseyen, ister reddeden ölülere."

Kimilerine oldukça saldırgan gelebilecek bu görüşü savunan, son yıllarda herhangi bir aşırılığı dile getirmek için yerli-yersiz kullandığımız 'marjinal' sıfatını bileğinin gücüyle hak etmiş bir uyumsuz yazar: Jean Genet. Bütün yerleşik değerleri sorgularken, dahası onlara savaş açarken yalnızca 'dışta' ya da 'uçta' kalmakla yetinmemiş, kültür dizgesine son ve yarayışlı bir kültür birimi eklemeyi de başarmış bir yazar. *Giacometti'nin Atölyesi*'ni Hür Yumer'in özenli Türkçesinden okumadan önce aynı konuda yazmam ne tuhaf! 'Ölü Ozanlar Derneği'nden yola çıkıp aynı sonuca varmışım.

Edebiyatçılar gelecek kuşaklar için mi yazıyorlar? diye düşünmüştüm filmden çıkarken. Bence 'Hayır.' Tabii bu, yazılanları genç kuşakların okumasını istemediğimiz anlamına çekilmemeli. Yalnızca ölümsüzlüğe göz dikmek ölümüne gülünç bir çaba. 'Dün'den süzülüp damıtılmış 'yakalanmış' bir şimdi yeter.

Diyelim ben, bir öykümü torunum okusun diye yazmıyorum ki. Onun nasıl biri olacağını, edebiyata ilgi duyup duymayacağını kestiremem şimdiden. Ayrıca edebiyat-kanbağı açısından bana bazı ölü ustalar kadar yakın

olup olamayacağını da bilemem. Ben yazdığımı hangi ölü ustanın nasıl değerlendireceğini merak ediyorum asıl.

Genet şöyle diyor:

"Giacometti, çağdaşları için çalışmıyor, ne de gelecek kuşaklar için: Ölüleri nihayet kandırabilen heykeller yapıyor o.

BİRİKİMİN FAİZİ

Unutamadığımız sanatçıların ancak kendilerine özgü bir gerçeklik, bir gerçekler-dünyası yarattıklarına, bunu başaramayanlarınsa niyetleri ne kadar dürüst olursa olsun uzun süre ayakta kalamayacaklarına inandığımı kaç kere söylemişimdir, kimbilir.

Savaşlar ya da devrimler sonucu doğan bazı akımlar zamanla, çalkantı durulduktan sonra daha sağlam bir temelde yeşermeye başlıyorlar. Sözgelimi *gerçeküstücülük*, Latin Amerika edebiyatına, o ülkelerin son yıllardaki acımasız iklimine ve siyasına kolaylıkla uygulanabiliyor. Aynı şeyi *dadacılık* için söyleyemiyoruz. Bazı akımlarsa, bazı sanatçılarla anılıyor, o yüzden akımlara değil sanatçılara inanmak daha sağlam bir yordam. 'Büyülü Gerçekçilik' denildiğinde başta Marquez'i, 'Ayna Gerçekçiliği' denildiğinde Stendhal'i anıyorsak akımın ne önemi kalıyor ki? Edebiyatı sınıflandırma kolaylığının yanısıra ne gibi bir yararı var?

Birtakım önemli yazarları yapay benzerliklerle bir akım içinde yanyana getirmek boşuna bir çaba. Bir örnek verirsek; Sait Faik *Haritada Bir Nokta* öyküsünü 1952'de yayınlamış. A.H. Tanpınar *Bir Tren Yolculuğu*'nu 1955'te. Aynı dönemde üstelik aynı kentte yaşamış, aynı nesnel gerçekleri paylaşmış bu iki ustanın dil– dünyaları o kadar farklı ki! Şimdi sırf 'sıfatsız' kalmasınlar diye teker kişilik birer akım mı yakıştıracağız onlara?

Edebiyata neden tutkun olduğumu sorarsanız, okura

ve yazara bir tek insan yaşamının sınırlarına sağmayacak binlerce dünya ve kişilikte yaşama olanağını tanımasından ötürü derim.

Güncel yaşamdan bir örnek: Diyelim (benim için bir karabasan sayılan) bankaya gitme girişimini gerçekleştirdiniz. Bu Kafkavâri bir dünyaya attığınız ilk adımdır. Hatırlı müşteriler, müdürün odasında çay-kahve içmekte, turistler şaşkın şaşkın dolaşmakta, emekliler bir kenara büzülmeye çalışmaktadır. Orhan Kemal'in *Murtaza*'sı hemen çıkar karşınıza: koruma görevlisi de olabilir evrak koşuşturan memur da.

Maaşını almak için bankaya gelirken giyimine özen gösterdiği anlaşılan, pantolonu ütülü, ceketi yıpranmış eski emekli, Çehov'dan fırlamıştır sanki; veznedarın bunaltısı, Gogol'dan.

Aşırı boyanmış, sallangaçlı küpeli genç memur hanımın bitmek tükenmek bilmeyen telefon görüşmesi sırasında neler anlattığını da daha önce okuduğunuz birtakım metinlerden biliyorsunuzdur.

Her gün her bankada yaşanan bu öykünün vazgeçilmez ve *yeni* kahramanı, bankaya kendi ücretinin kimbilir kaç bin katını yatırmak ya da çekmek üzere gönderilmiş el-ulağıdır. Genellikle pantolonunun arka cebinde kimsenin bilmediği bir marka göze çarpar, yerli malı lakost tişört giymiştir, pabuçları tozludur. Daha da önemlisi, elinde siyah naylondan bir bakkal torbası vardır. Kuyruktakileri itip kakar, dirsekler, öne geçmeye çalışır, naylon torbanın verdiği güvenli. Önce ona çok kızarsınız, ama biraz sonra sırada beklerken çektiği azaptan etkilenirsiniz. Çünkü "böyle birinde o kadar paranın olmayacağı" inancına dayalı aksesuar onu zeki bir yankesiciden koruyacak kadar inandırıcı değildir. Tam tersine, çevresindeki herkes 'en büyük paranın' onun torbasında durduğunu biliyordur ar-

tık. Keşke Maupassant görseydi bu tipi dersiniz.

Tutalım işler yolunda gitti. Banka boştu, beş dakikada çıktınız. Edebiyat yine yakanızı bırakmaz. Korkularınızın ve beklentilerinizin saçmalığı, Albert Camus'yü anmanıza yol açar.

İşin en güzel yanı, adlarını saydığım edebiyatçıları *ister istemez* anmanız... Çünkü ne demek olduğunu bir türlü kavrayamadığım 'nesnel-gerçekçilik', onların öznel dilinden geçtikten sonra daha da gerçek olmuştur sizin için. Size yalnızca gerçeklerden gerçek beğenmek hakkı kalıyor, yazarsanız; böyle bir günü bankadakilerin hangisinin ağzından, kimin açısından yazacağınızı, konuya gülmece yanıyla mı, buruk mizah yanıyla mı yaklaşacağınız, sıfatlı gerçekçiliklerden hangisini seçeceğinizi kendiniz belirlersiniz. (Yoksa hiçbirini mi?)

Siyasal tavrınızla edebiyat zevkiniz bedeninize ikinci bir ten gibi oturmuşsa, *dışardan* medet ummak, kendinizi temize çıkarabilmek amacıyla sağcı şair Ezra Pound'un güzelim şiiri *Faiz*'i gündelik adi faiz tartışmalarında harcamaktan kaçınırsınız.

ÇEVİRİ UĞRAŞI

Çeviri uğraşı için 'nankördür' demek bile hafif kalıyor, 'belâdır' demek belki daha uygun. Yalnızca emeğinizde hapsolsanız yine iyi; çeviri süresi içinde –hele metin güçse– bazı tiryakiliklerinizi abartıyorsunuz. Bir soruşturma yapılsa, bugüne kadar çevirdiğim elli dolayında yapıtın –birkaçı dışında– son yirmi küsur yılın en az satan kitapları listesinde baş sıraları tutacağı kesin. Sizi altı ay uğraştıran bir çevirinin bir aylık geçiminizi sağlayamadığı ya da zar zor sağladığı göz önündeyken yakınmaya gerek yok. Bir ülkede telif haklarının bir ölçüde okurun ilgisi ve beğenisiyle belirlendiğini biliyorsak hele. Ne de olsa çevirinin sizi birazcık düzlüğe çıkartacak ikinci basısının yapılması, birincinin piyasada kalmamasına bağlı.

Maddi kaygılar bir yana... Bir çeviri sırasında sigara tiryakiliğini azdırdığımı, ancak bir sonraki çeviride aşabileceğim bir rekor düzeyine çıkardığımı söyleyeyim. Buna bir de zamanla azalacağına artan sözlüğe-bakma tiryakiliğini ekleyin: sözlükler yetmedi mi *Kavramlar Dizini* ya da *Roget's Thesarus*'a da bir göz atıp daha uygun bir karşılık ararken elimin altındaki çeviriye ayırdığım zamanın bir bölümünü onunla hiç ilgisi olmayan bazı maddelerde takılarak geçirmek huyumu da tabii. Yorgunluktan pes ettiğimde, keşke biri uğrasa, bu cendere bitse dediğim anda dileğim gerçekleşirse, gelen konuğu kafamı kurcalayan sözcüğün ayrımcılıkları üstüne düşünmeye çağırmak, bu arada onun söylediklerini biraz boş gözlerle dinlemek alışkanlığımı da katın.

En güç çevirinin şiir çevirisi olduğu, hatta şiirin çevri-

lemeyeceği çok söylenmiştir. Ben *oyun* çevirisinin şiirden daha güç olduğu kanısındayım. Çünkü çevirmeye giriştiğiniz şairi iyi tanıyorsanız, Türkçeye nasıl oturtacağınızı kestirdikten sonra yolun yarısını almışsınız demektir; onun *ses*ini anadilinize aktarmak kolay olmasa bile bir oyunda yer alan, çeşitli sınıflardan, yaşlardan, eğilimlerden gelme *birden çok sesi* aktarmaktan daha kolaydır. Bütün bu seslerin üstüne yazarın onları dışlayan/benimseyen/ nesnel bir bakışla değerlendiren sesini de yerleştireceksiniz, özel tınısıyla.

Bu kadarla kalsa, yani oyun yalnızca *okunacaksa* sorun yok. Ama tiyatroda sözkonusu kişiler, karşınıza kanlı-canlı kişilikler olarak dikilecekse, dekorcunun, kostümcünün, ışıkçının, oyuncuların ve yönetmenin yorumladıkları ortaklaşa bir dünyanın parçasıysalar işiniz iyiden iyiye zorlaşır. Argo konuşan bir bıçkını, eski sözcükler kullanan bir ihtiyarı, elli yaşında olmasına karşın otuz yaşında görünen ya da otuz yaşında olmasına karşın elli yaşında düşünen birini inandırıcı bir biçimde nasıl konuşturabilirsiniz? 'Misafir' mi dese, 'konuk'mu dese? 'Yaşamım süresince' mi dese, 'ömrüm boyunca'mı dese?

Gerçi sahne dili biraz yapaydır da konuşmalar sahicidir.

Belki de *oyun çevirisi*, çevirmenden düzgün dil kullanımından öte bir şeyler, sözlüklerde bulunmayan yaşam deneyimleri beklediği için daha güç. Çevirmene "Bir daha mı, asla!" dedirten, ama bir süre sonra kendini özleten bir meydan-okuması var.

ÇEVİRİNİN ORTAKLIKLARI

Ortak çeviriye neden girişildiği konusunu yanıtlamadan önce konunun sınırlarını çizmeliyim: bana göre, çevirmenlerin aynı yazardan ya da şairden *tek başlarına* yaptıkları çevirilerden oluşturdukları bir kitap 'ortak çeviri' kapsamına girmez, daha çok bir derleme niteliğindedir. Bölümlerini paylaştıkları bir roman, şiirlerini paylaştıkları bir şiir kitabı da yine bu görüş doğrultusunda *ortak* bir ürün sayılamaz. Çünkü ortak çeviri, *birlikte* solunan bir dil ortamı, birlikte kurulacak bir biçem gerektirir. Peki kişi, kendi başına pekâlâ üstesinden gelebileceği bir çeviriyi neden başkasıyla paylaşmak ister ki?

İkisinin de sözkonusu kitabı çok sevmeleri, anadillerine birlikte kazandırmak istemeleri olabilir yanıtlardan biri. Ama bu yanıt, profesyonel bir bilinçten çok amatör bir coşkuya dayalı olduğundan iyi-niyette düğümlenir çoğu kere. Geliyoruz ikinci yanıta...

Cemal Süreya ile dergilerde kalmış tek tük şiir çevirilerimiz dışında, kitaplaşmış iki ortak çevirimiz var: Exupéry'nin *Küçük Prens*'i ile Apollinaire'in Bir *Aşk Kırgınının Şarkısı*. Bu çevirileri yapmak için Cemal Süreya'nın benim yardımıma gereksinimi yoktu: Fransızcayı bilen oydu; bana, onun önerdiği Türkçe karşılıkları benimseyip benimsemediğimi belirtme görevi düşüyordu. Tek ciddi çekişmemiz, kitabın adında oldu. Cemal Süreya *Bir Aşk Kırgınının* 'türküsü' demekte diretiyordu, bense *chanson* geleneğinden gelme bir yazarı *türkü* aracılığıyla Türkçeleştirmeye kesinlikle karşıydım. Demek bu çevirilerde ortak seçilmemin asıl nedeni, dilinin büyüsüne kapılıp çeviriyi öz-

gün metine göre çok daha sevimli, alımlı hale getirebilecek bir şairin bu eğilimini bir anlamda denetleyebilmemdi. Seçtiğimiz yapıtların, kuru bir dille çevrildiklerinde büyülerini yitirecekleri, öte yandan coşkuyla bezendiklerinde kendilerine özgü yalınlıktan uzaklaşacakları belliydi. Belki de evde sık sık yaptığımız bu tartışmayı somutlamak için bu ürünleri seçmiştik.

Günler yetmiyormuş gibi geceleri de uykudan fırlayıp yeni önerileri sigara paketlerinin arkasına yazıyorduk. Gören olsa, dünyayı kurtarmakta kararlı olduğumuzu sanırdı. Birbirimizin diliyle zenginleşiyorduk galiba.

Bir başka yazımda da söylediğim gibi, Cemal Süreya'nın sonraları *Küçük Prens*'i başka bir yayınevinde yalnızca kendi imzasıyla yayımlatma isteğine karşı çıkmadım; maddi koşulların baskısını bilmez miyim? Telefondaki sesinin titremesinden de etkilendim tabii-belki de yaşam süresince yapılabilecek en uygunsuz tekliflerden biriydi, biliyordu, ama sıkışmıştı paraca. Tek koşul ileri sürdüm: yeni basımlarını hep benim gözden geçirdiğim çeviriyle artık kendisi oynayacaktı, ben asla! Ortak çeviri, ikiye bölünemezdi bence. Onu bölmek, çeviri sırasında yaşanılan zor ve keyifli saatlere bir ihanetti. Olsun varsın!

Yanıtlardan biri de Turgut Uyar'la birlikte çevirdiğimiz Lucretius'un *Evrenin Yapısı* adlı yapıtında yatıyor. Konu bambaşka. İkimiz de Latince bilmiyoruz. Ben ünlü düşünürün ne dediğini İngilizce çevirilerinden, yarım yamalak Fransızcamla sökebildiğim Fransızca çevirilerinden kavramaya çalışıyorum. Dizilerde elli bir vuruşu geçmemek gerekiyor-yayınevinin aynı dizide yer alan öbür örneklerine bakıldığında. Latincesinden de şairin en azından uyak gözetip gözetmediğini, tümceleri nasıl böldüğünü anlayabiliyoruz. Ama bu çevirinin 'ortak' olması şart, değil mi? Yani yabancı dil bilen biriyle Türkçeyi avucunun

içi gibi bilen birinin ortaklığı. Yabancı dil bilen çevirmen şiir yazmıyor, dolayısıyla dizelerin nasıl kurulacağını da pek kestiremez; şairse bu dizelerin uzmanı.

Ortak çeviri, ancak zorunlu durumlarda yapılabilir, demek istiyorum. İki ayrı kişiliğin biçemlerinin birbirinden ayırdedilemediği bir birliktelik ortamında. İki yarımdan değil, ancak iki bütünden bir bütün yaratılacağına inanıldığında.

Not: Cemal Süreya'nın Yapı Kredi Yayınlarınca yayımlanan *Yürek ki Parampara* adlı çeviri şiirler derlemesinin tanıtımı için benden aynı yayınevince istenen bu yazı 'Kitaplık' dergisinde yayımlandı. (Sayı 14, Mart-Nisan 1995) Ne var ki derlemede yer alan *Bir Aşk Kırgınının Şarkısı*'nın altında çevirmen olarak adım yoktu. Üstelik şiirin yalnızca *bazı bölümleri* alındığından okur da yanıltılıyordu, şiirin bütününü okuduğunu sanabilirdi. Demek yayınevinin yöneticileri, hangi bölümleri kimin çevirdiğini kestirmişler, yani bu yazıyı okumamışlar, dergilerine göz atmak gereğini bile duymamışlar. Ne diyeyim, böyle kültür hizmetine can kurban! Daha önce de benzer örneklerini görmüştüm zaten. İyi ki Apollinaire'in vekâleti yok bende, Cemal Süreya'dan da hiçbir alacağım yok. Konu üç-beş kuruşluk bir telif hakkından kaçınmak, sus-payını bana kısa bir yazı aracılığıyla ödemekse paralarını münasip bir kasaya sokabilirler. Nasılsa şiirin tümünü yayınlamakta kararlıyım, telif hakkı için değil, yok sayılan ortak emeğimiz adına.

TANIŞMA ANLARI

• • • • •

Eski gündökümlerini okumuş olanlar, arasıra 'ille de tanışılması gereken' özgün kişiliklerden söz açmama sanırım alışkındırlar. Tanışılmasa da olur'larla 'tanışılmasa daha iyi olur'ların çevremizi iyiden iyiye kuşattığı günlerde, birdenbire rastlanan ışıltıların okura da ulaşmasını istediğimi sezmişlerdir.

Su, tanıştığımızda küçük bir çocuktu daha. Yetiştiği iklimle açıklanması olanaksızdı. Şile'nin sarp kayaları, bazan camları zangırdatan azgın rüzgârı, durup dururken kabaran Karadeniz'le bir bağlantısı yoktu. eski çağlarda işkencecilerden kaçan papazların ya da vahşi korsanların sığındığı, birbirlerine geçitlerle açılan sokaklarıyla, suskunluğu atalarından devralmış halkıyla da bu kasabanın. (Bu tümceyi, o okurken zorlansın diye azıcık karmaşık kurdum.) Su, dibindeki çakılları bile seçilen durgun bir dereye eğilmiş bir salkım söğüdü andırıyordu çünkü. En ufak bir esintide kendiliğinden ses veren bir pan flütü.

O yaz, benden bir masal anlatmamı istediğinde bocaladığımı gizlememeliyim. Ola ki annesiyle babasının profesyonel okurlar olmasından kaynaklanıyordu bu istek. Nasıl bir masal uyduracağımı düşünürken tepeden inme bir ısmarlamayla karşılaştım: İçinde canavar olan ve uzun bir masal.

Mendireğin oradaki iki kayadan biri file benziyordu, biri aslana– ve aralarına sıkışmış bir kaplumbağadan yola çıkarak Gülhane Parkından kaçıp nice serüvenlerden sonra Şile'ye hayvanları çok sevdiğini duydukları Su adındaki

güzel kıza koşan üç hayvanın masalını anlattım. Bu kere de masalı yazmam istendi. Emir büyük yerden, diye düşünerek masalı yazdım. Ama sonuç, sanırım pek parlak olmadı.

Anlatırken, onun yüzüne bakarken bulduğum sevgi sözcükleri elenince, epey kuru bir metin çıktı ortaya. Zaten canavarı da bir yere yerleştirmeyi beceremediğimiştim. Bir daha masal anlatmam istenmedi doğal olarak.

Su, iki ay önce bitişiğimize taşındı: Yeni bir eve, yeni bir okula, yeni bir ortama. Ve hepsine hepimizin sandığından çok daha çabuk uyum sağladı. Köpeği Chole, kedisi Luna, kobayı Pollux da ondan geri kalmadılar.

Kısa bir süre içinde törensi, yaş uçurumunu silip süpüren bir dostluk kuruldu aramızda. Kendi evindeki eşyaların ister istemez yeni, bizim evdekilerin ister istemez eski olması, onun kırılgan gururunu çiğneyip benim evimi de yenileştirme, çocuklukta kullandığı deyişle *güzeltme* sonucunu verdi.

Belli saatlerde isim-şehir, sözcük bulmaca oynamak, belli saatlerde koltukların yerini değiştirmek ya da işlevsiz küçük vazoların içine koyacak çiçek aramak, sehpayı cilalamak gibi bir ortak çabaydı önceleri. Sonraları, yıllardır parlatmadığım gümüş takıları parlatmamı, anahtarını onun bulduğu bir kasayı açıp eski mektuplarımı okumamı ve evimden çok kendimi gözden geçirmemi sağlayan diriltici bir dostluk katına yükseldi. Onun geleceği saatlerde saçımı özenle taramam, makyaj yapmam en büyük gösterge.

Ama kırılgan gurur var ya... Benim, bir arkadaşı sıfatıyla arasıra çok iyi değerlendirdiğim, arasıra içinde geleceğini, genç bir kadın olduğu yıllarda karşılaşacağı zorlu durumları okuyup üzüldüğüm romantik kadın gururu... Peki, zamanla sertleşmesi sözkonusuysa o zaman annesiyle babası ne yaparlar? Ben uzun bir süre sonra gündökümü yazacak itici gücü nerden bulurum?

• • • • •

1991'de 16-20 Haziranda Lahti'de düzenlenen Uluslararası Yazarlar Toplantısı için aldığım çağrıda 15. Toplantının konusu şöyle belirtiliyordu:

"Avrupa'daki son siyasal ve ekonomik değişimler, gerek bireyin belleğini yeni bir gelecek yaratma adına geçmişi araştırmaya yöneltmek, gerekse birçok ulusun tarihinin yeniden yazıldığı bir dönemi simgelemek açısından yeni bir dönüm noktası oluşturuyor. Biliriz ki bellek, kendince elemeler yapmaya, gerçeği değiştirmeye, dahası unutmaya yatkındır. Ayrıca yazarın temel gereçlerinden biridir; edebiyat yapıtı da kollektif belleğin bir parçası olduğuna göre, geçmişle gelecek arasındaki boşluğu nasıl doldurabilir? Yoksa edebiyat, tarihsiz bir dünyayla karşı karşıya kalmak üzere mi? Eski-bellekle değişime uğramış gerçekliğin özüne inmenin yordamları neler olabilir? Bu konudaki görüşleriniz..."

Dünyanın, deyimin tam anlamıyla 'dört bucağından' gelen elli yazar, üç gün süreyle bu sorunu tartıştık. Sabahları, Mukkula Yazlık Oteli'ndeki kahvaltıdan sonra, saat 10.30'dan başlayarak, kısa bir öğle yemeği molasından sonra saat 18.00'e kadar. Toplantılar halka açıktı; her toplantıya katılan izleyici sayısı da yazar sayısına eşitti nerdeyse. Bildiriler, sorular ve yanıtlar, anında çeviri yoluyla Fince, İngilizce, Rusça, Almanca olarak dinlenebiliyordu kulaklıklardan. Otelin evcil bir ormanı andıran bahçesinde herkes, bilek boyu çimenlere çökebiliyor, sıralara yangelip bira, kahve içebiliyordu. Resmilikten iz bile taşımayan gevşek bir ortamda.

Bildiri sunanlarla konuşmacılar arasında dil-din-ulus-cinsiyet ayrımı yapmak gerçekten güçtü de çok önemli bir ayrım hemen göze çarpıyordu: soru soranlarla yanıt verenler ayrımı. Türkiye'de bu tür söyleşi/panellere katıldığımdan, izleyicilerin soru sorma özrüyle yanıt yetiştirdiklerini bildiğimden izleyicileri katmıyorum. İlginç olan, yazarlar arasındaki ayrımdı bence. Sözgelimi, son yıllarda yıldızı iyice parlayan Macar yazar Peter Ezterhazy, kılığıyla geçmiş yılların asi Amerikan gencini, tavrıyla Milan Kundera'yı anımsatsa da her soruya tartışılmaz yanıtlar getirmekte birebirdi. Sıkça başvurduğu malzeme, Sovyet düşmanlığı, Macaristan'ın uğradığı haksızlıklardı.

Oysa daha durmuş oturmuş görünen ve (o dönemin) Sovyetler Birliği'nden çağrılmış edebiyat eleştirmeni Alla Latynina soru sormaktan yanaydı. Ülkesinde yıllardır süregelen bellek-silme operasyonlarından tedirgindi. Bildirisinde, tarihin hemen her döneminde önceleri iktidarların baskısına karşı çıkan grupların iktidarı ele geçirdikten sonra aynı baskı yöntemlerini kullandıklarını örnekler vererek belirtti. Latynina'ya göre kentlerin ya da alanların adlarını değiştirmek, heykelleri kaldırmak ya da yıkmak, bireylerin ve ulusların günahlarıyla sevaplarını silmekten başka bir işlev taşımıyordu. Benimsenmeseler, hatta karşı olunsalar bile bir bellek-uyarısı olarak yerli yerinde kalamazlar mıydı? Üstelik bu yüzden kentlerin mimari yüzü siliniyordu, somut tanıklıklar ortadan kalkıyordu, edebiyata mal olmuş mekânlar belleklerden kovalanıyordu.

Angle-Sakson kökenli yazarlar da toplumlarının bellek-özürlü olmasında birleşiyorlardı, ama onlar da yanıtçı takımındandılar, ne ilginç! Konuşurken, meslekdaşlarına değil de edebiyatla *azıcık* ilgilenen bir kitleye seslenircesine T.V. dizilerinden, spor olaylarından örnekler veriyor, konuyu zaman zaman ayağa düşürüyorlardı popülizm yü-

zünden. Edebiyatın geleceği konusunda kesinlikle umutluydular. Çünkü teknolojik gelişim, minik disketlere sığdırılabilen ansiklopediler ve başyapıtlar aracılığıyla geçmişin bellek deposundan yararlanmak isteyen her sıradan yurttaşın elinin altındaydı artı. Demokrasi de buydu işte.

Fransız yazar Anne Garetta bu görüşe karşı çıkarken şu soruyu sordu: Neyi, nasıl, neden eleyebileceğini ya da seçeceğini kavramak üzere yetiştirilmemiş kuşaklar, mass media'nın ideolojileriyle beslenen kitleler için bu tür bir özgürlük bir tepe-sersemliği yani yüzeysel bir özgürlük avuntusu sayılmaz mıydı?

Alman şair Hans Magnus Enzenzberger, konuyu değişik bir açıdan ele aldı. Yazarın belleğini kollektif belleğin belirlemediğini, gerçek anlamda yazarsa, kişisel ayıklamalar sonucu edindiği bireysel belleğiyle toplumsal belleğe katkıda bulunabileceğini savundu. Yazar, kollektif belleğin kâtibi değildi ki. Yalnızca kendi seçmesinden sorumluydu.

Çekoslovakyalı ve Estonyalı yazarlar, bu görüşü pek tutmadılar. Kendilerinin başından geçmeyen ama çocukluklarında ailelerinden ya da komşularından dinledikleri tutuklama ve işkence olaylarını gecelen hâlâ uykularında gördüklerini, bazan bu karabasanlarda başrolü oynadıklarını anlattılar. Yani yazar seçiminde sandığı kadar özgür değildi, toplumsal bellekten ister istemez etkileniyordu.

Politikadan psikolojiye, sosyolojiye, tarihe uzanan bu tartışmanın kesin bir çözümü yoktu tabii. Üçüncü gün, *unutuş*'un insan yaşamını kolaylaştıran bir mekanizma olup olmadığına geldik. Hepimiz çok yorulmuştuk. Bellek üstüne biraz daha kafa yorarsak belleklerimizi yitirmekten korkuyorduk. Benim gibi sürekli gündüzde takılı ka-

lan, Finlandiya yazına ayak uyduramayan yazarlar, uykuyu da unutmuşlardı. Karanlık bir türlü bastırmıyordu ki uyuyabilelim. Sabahları iki-üç saatliğine soğuk bir güneş var, sonra hep alacakaranlıkta yaşıyoruz. İkindi üstü saat üçle sabaha karşı saat üç tıpatıp aynı. Sağlıklı bir nüfus yetiştirme adına bütün hizmetlerin kusursuz yürütüldüğü bu kapalı toplum, bitimsiz ormanlarıyla, doğal güzellikleriyle azıcık sıktı içimizi. Alkolizm ve intihar oranıyla Avrupa'da başı çekmesine pek şaşmadık. Düş gücünü en ufak bir zorlamaya sokamayan legomsu evler, pırıl pırıl sokaklar, kusursuz işleyen seyrek trafik. Sokağa yığılan sarhoşları hastaneye götürüp çekap yaptıran, berberde saç-manikür-pedikür hizmetinden geçirtip yine buldukları kaldırıma bırakan polisler... Uluslararası bir Sigarasevenler Örgütünün üyeleri olduğumuzu öğrenince (Alman yazar-şair Juchen Kelter sağolsun!) bize otobüsün arkasında üç beş koltuk ayrıldı.

Toplantının bence en ilginç bildirisini "Dillerin Belleği ve Erotizm" gibi çetin bir konuda veren Ukraynalı şair Arkadi Drogomoshenko, bu gidişle 'bu ülkede sağlıktan gümbürdeyeceğimiz' inancında, bari şu çimenleri boşu boşuna ezmeseymişiz! Arkadi, ve Nijeryalı şair Odia Ofeinum'la kurduğumuz sıkı dostluk önce yadırgandı, ama sonra anlaşıldı nedeni. Üçümüzün de en sık tartıştığı konu: feminizm. Toplantıya katılan Finlandiyalı kadın yazarların çoğu feminist ve gazeteci. İki şair de onların ses tonlarından ve giyim kuşamlarındaki renklerden bir saldırganlık mesajı aldıklarını söylüyorlar. (Ben de bu renk cümbüşünden gümbürdeyeceğim, ama dilimi tutuyorum.) Onlara göre bu yazarlar kendileri adına değil bir topluluğun üyeleri sıfatıyla konuşuyorlarmış. Hızlı feministler, konuşmalarında dünyadaki ünlü ve ölü kadın yazarların bile-isteye unutturulduğu görüşünü savundular. Büyük ölçüde haklıydılar, gelgelelim entellektüel düzeyi yüksek bir tar-

tışmaya yalnızca bu savla katılmaları doyurucu olmadı. Üstelik sözünü ettikleri kadın yazarlar hakkında 'acıklı' yaşamlarından fazla bir şey bilmedikleri anlaşılıyordu; onların parlak yaratılarından habersizdiler sanki.

Odia, 'masalarının başında' oturup Türkiye ya da Nijerya gibi nüfusunun ezici çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkeler hakkında ahkâm kesen bu tuzu kuru kadınlara çok içerliyormuş. Bir de lokantada verilen porsiyonların büyüklüğüne,

— Batılılar böyledir işte. Açlar için konserler düzenlerler de bir oturuşta bizim orada iki aileye yetecek yemeği tek başlarına mideye indirirler.

Arkadi'nin en büyük kaygısı (ki haklıymış) Sovyetler Birliği'nde milliyetçiliğin hortlaması. T.S.Eliot'u, Puşkin'i, Eluard'ı okuyup şair olduktan sonra bu yaşta nasıl 'Ukraynalı' bir şair olabilirmiş? Ülkesinde folklor kültüründen başka bir kültürün serpilmediğinden emin. Odia'nın en büyük kaygısıysa ülkesindeki şeriatçı akımlar.

Ayrılacağımız gün, Arkadi, bir gece önce kendi aralarında-Sovyet yazarları olarak-kurdukları Eski Romantikler Derneği'ne oybirliğiyle fahri başkan seçildiğimi bildirdi. Sevinçten gözlerim doldu. Ama birkaç Avrupalı yazar bu düşsel derneğin etkinlikleri üstüne bilgi edinmek isteyince işin tadı yine kaçtı.

Bir daha ne zaman görüşürüz kim bilir? Ya da hiç görüşemez miyiz? Ama yaşadığımız toplumların geçireceği *zor* anlarda birbirimizi anımsayacağımızdan kuşkum yok.

• • • • •

Arasıra, yanlış olduğunu bilsek bile ağzımızdan kaçırdığımız bir 'ilk tanışmak' lafı vardır, sanki biriyle ikinci bir tanışma sözkonusu olabilirmiş gibi-tabii ağır dalgınlık ya da unutkanlık durumlarını saymazsak.

Ama gündelik konuşmada yanlış olan bu kullanım, bir yazardan söz ederken pekâlâ doğru olabiliyor. Sözgelimi benim Tennessee Williams'la *ilk* tanışmam, adı Türkçeye yanlış çevrilen *İhtiras Tramvayı* filmi aracılığıyla gerçekleşmişti. En az otuz yıl önce. Gerçi yapıtın Blanche du Bois'nın acımasız gerçeklere katlanamayan kırılgan dünyasında, ürpertici yalnızlığında odaklandığını sezmiştim yine de bir sinemasever inadıyla Blanche'tan uzun süre Vivien Leigh diye söz ettim. Oyundaki zorba enişteyi o sıralar çekiciliğinin doruğundaki Marlon Brando oynadığından –bu sefer de genç kız inadıyla– Blanche du Bois'yı ikinci plana attım; yapıttan belleğimde kalan tortu, Brando'nun yüzünü, biri asi çocuk, biri zorba erkek olarak iki asimetrik parçaya bölen ilginç burnu, genizden gelen sesiyle konuştuğunda gırtlağından kabarıp inen âdem elması, bir de filmin afişinde değerlendirilen o pürüzsüz, terli sırt çizgisiydi. Yani Tennessee Williams dünyasının yalnızca bir yarısı.

Kolejde okutulan Amerikan Edebiyatı derlemesi, örnekler açısından zengin bir ders kitabıydı. Ayrıca yazarları, dönemin ünlü eleştirmenlerinin gözünden değerlendirme olanağımız da vardı. Gelgelelim Tennessee Williams'ın adı geçmiyordu bile. İyi ki kitaplıkta bütün yapıtları bulunabiliyordu. Hemen tek perdelik oyunlarını yani *Pamuk Dolu 27 Vagon*'u alıp okumaya başladım. Sonra da sırayla

hemen hemen bütün yapıtlarını. İlk rastlansal tanışma, yavaş yavaş yerine oturuyordu. Ne de olsa artık ilkgençlik yıllarına özgü *okuma biçimi*nden kurtulmuştum. Konunun akıcılığından çok nasıl aktığını, nasıl sonuçlandığından çok nasıl geliştirilip sonuçlandırıldığını, dokusunu, kurgusunu, biçemini merak etmeyi öğrenmiştim.

Williams'ın okul kitabında yer almaması bence eşcinsel olmasıyla açıklanamazdı. Aynı eğilimi taşıyan bazı yazarlara yer verilmişti çünkü. Zaten yazarları cinsel seçmelerine göre sınıflandırmaya kalkışsak, edebiyatı bir kenara atıp yazarların kişisel yaşamlarını izleyen edebiyat dedektifleriyle, 'latan' cinsellik konusunda görüş bildirmeye düşkün psikologlarla uğraşacağımızdan işimiz epey güçleşirdi. Aynı şekilde, karşı bir tavırla eşcinsel edebiyat önce çıkarılırsa-bakış yine cinsel seçmeyle sınırlandığından-edebiyatın kıyısından geçmemiş ucuz itiraflarla yetkin yapıtlar aynı potada erimeye mahkûm edilebilirdi.

Tennessee Williams'ın 'muzırlığı', sanırım, Genet, Orton, Gide ya da Beckett gibi entellektüel ağırlıklı bir arka plandan yola çıkmaması, yaşamı süresince yakından tanıdığı uyumsuz kişilerin trajedilerini günlük melodramlara yerleştirmekten kaçınmaması. Zaman zaman magazine kayan duyarlılığı alttan alta şiirsel dille desteklemesi. Kısaca bayağılığın da şiirsel olabileceğini kanıtlaması kovmuş onu ders kitabından.

John Cheever, 1940'lardaki bir güncesinde ondan şöyle söz ediyor:

"Dün akşam, Tennessee Williams'ın Tutku Adında Bir Tramvay'ını seyretmeye gittim. Sahnede bundan daha bayağı bir şey gördüğümü anımsamıyorum. Aralarda, sahne kararDığında çalan pavyon müziği ya da batakhane cazı, oyuna eşlik eden viyolonselci, sahte elmas, yırtık gece giysisi, bir eşcinsel, canavar bir herif, çılgınlık, suç, loş ışıklar, cicili bicili çiçekler ve viyolonselcinin çaldığı açık

saçık ballad. Yine de o (Williams) konuya bir evrensellik katıyor, dağıtmış bir kız çocuğunu hiçbir ironiye başvurmaksızın melek gibi gösteriyor. Daha neler neler var; bir izbede tutsak olmanın verdiği o nefis kıstırılmışlık duygusuyla çöken akşamın güzelliği, titretilen duygu telleri her ne kadar çılgınlığa çok yakın düşse de. O ürkü -hapsedilmişlik, hepsi... Ayrıca yalnız bildik kalıplardan değil, bilinmedik kalıptan da kaçınabiliyor-benimse sık sık tökezlediğim bir alan; kısıtlamaları az, kendi kurallarını kendi koymuş bir form kullanıyor."

Williams'ın tek perdelik oyunlarından beşini çevireli on yıl oluyor en azından. Yayımlanmayan bu derlemeyi o tarihte yayınevine teslim ettiğimde aldığım üçte bir'lik avansla Tennessee'nin bana o parayla ne armağan edeceğini düşünüp Rumeli Caddesi'ndeki mağazalardan birinden oldukça gösterişli siyah bir eteklik almıştım; pabucunu ve çantasını da belirliyordu, ama o kadar ileri gitmeyi göze alamazdım. Etekliği ancak üç-beş kere giyebildim kestirilebileceği gibi.

Geçenlerde aynı oyunları yayına hazırlamak için bir daha gözden geçirirken, ilk tanışmaların -yetersiz de olsalar- kişide derin izler bıraktığına bir daha inandım. Williams'tan diyalog kurma, atmosfer yaratma, magazinden korkmama konusunda epey ders almıştım, yine de bir yerde genç kızlık anıma bağlı kalarak 'Blanche du Bois-eteklği'nde diretmiştim. Ama o imge, yıllarca canlılığını sürdürmese, yazarın çok sonra okuduğum oyunlarından aldığım tat da azalacaktı.

Edebiyatın büyüsü biraz da bu tür ayrıntılarla açıklanıyor. Yazarlarla yapıtlarındaki kişiler, hem sizinle birlikte yaşlanıyor, yeni yeni özellikler kazanıyorlar hem de yakından tanıdığınızı sandığınız dostlarınız gibi zamanla kişiliklerinden ya da dünya görüşlerinden çark edip sizi yalnız bırakmıyorlar.

• • • • •

Zamanında tanımamak... *Köprüaltı Çocukları, Çalıkuşu, Pardayyanlar* vb. gibi edebiyata bakışları birbirini tutmayan yazarların ürünleri olan romanlar bir özellikte birleşiyor: Onları 'zamanında' okumamız gerektiğinde, okumamışsanız bir daha onlardan aynı tadı asla alamayacağınızda.

Yıllar önce Turgut Uyar, bana Panait Istrati'den bir zamanlar çok etkilendiğini söylemişti. Ben de onun isteği üstüne, daha önce okumadığım bu yazarın iki romanını okumuş, onlarla Turgut Uyar'ın şiiri arasında hiçbir bağlantı kuramamıştım. Benim şaşkınlığıma epeyce içerleyip romanlara bir daha göz attığında Turgut da bağlantı kuramadı. Belki de bu romanların ancak belli bir yaşta okunduğunda kişiye bir ufuk açtıkları, yarı romantik, yarı melodramatik bir ışıkta genç bir insanı genel bir insan sevgisinden özel bir edebiyat sevgisine götürmeleri sözkonusuydu. Sonraları edebiyatta seçilecek yolu belirlemeyen, yine de tılsımlı bir ürpertiyi başlatan örneklerdi bunlar. Diyelim Istrati'yi kaçırmışsanız, Esat Mahmut ya da sonraları Caldwell'le doldurabiliyordunuz bu boşluğu. Benim yaptığım gibi.

Burada, hiçbir kitabın ya da yazarın bir başkasının yerini tutabileceğini savunmuyorum; edebiyat sevgisini körükleyen popüler ürünlerin ortak yanlarını savunuyorum yalnızca. Ama konu, tutumuyla, inançlarıyla, yapıtlarıyla bağrınıza bastığınız bir insana gelince, iş iyice sarpa sarıyor. Çünkü zamanında yeteri kadar tanımadığınız bir kişiliğin sonraki yokluğunu benzer-kişiliklerle dolduramıyor-

sunuz.

Sevgi Soysal'la Ankara'daki Piknik Lokantasında buluştuğumuz, ortak dostlarımızın bizi neden birbirimize benzettiklerinin ipuçlarını kavramaya çalıştığımız o öğle saatini sık sık anımsıyorum. Öğle saati ve konuşulanlar o kadar güzeldi ki karşımdaki genç kadının -o sırada hasta olsa da- ölmeyeceğine iyiden iyiye inanmıştım.

Diyelim Sevgi, Ankara'da oturduğu için sık karşılaşmıyorduk ama Tezer Özlü'nün işyeri hiç uzağımda değildi... Kimbilir ne türlü iniş çıkışlar gösteren yapısını bir kenara atıp saat gibi çalışıyordu. Onun büyük bir titizlikle yürüttüğü işini engellememek için öğlen yemeklerimizi fazla uzatmıyorduk. Yine bir öğlen Yakup'ta, saati unutup daha derinlemesine bir söyleşiye daldıktan sonra sık buluşmaya karar vermiştik. O buluşma da Piknik'teki gibi sonuncuymuş.

Şu aralar Tezer'in ölümünden sonra yayımlanan öykülerini okurken aynı özlem ve pişmanlık kapladı içimi. İkimiz de Berlin'deki bir bardan söz ediyoruz; onun öyküsünün adı *Eski Sevgi*, benimkininki *Alte Liebe: Küçük Akşam Müziği*. Yalnız Tezer, kıyıya demir atmış tekneyi 'meyhane' diye tanımlıyor "Herhangi bir işçi mahallesinin yoksulluğu içindeydi," diyor. Bense eski asker eşlerinin ağır bastığı, "yabancıların pek uğramadığı bir yer," oldukça gösterişli bir kafe-bar diyorum. İki öykü de kurmacaya fazla dayalı olmadığına göre o bar birkaç yıl içinde değişmiş mi? Yoksa benim gittiğim gün orada özel bir toplantı mı vardı? Çünkü Tezer'in öyküsündeki "iri, şişman beyaz tenli meyhaneci kadınla oğlu"nu değil yine beyaz tenli, sarışın, ama tertemiz üniformalarıyla bir huzurevinin hastabakıcılarını andıran gencecik kızlar görmüştüm.

Önemli olan, ikimizi de anılara sürüklemiş bu mekân; eski sevgi anıları. Tezer'inki çok yakından tanıyıp sonra yitirdiği bir hayal, benimkiyse filmlerden anımsadı-

ğım, orada gerçeğiyle karşılaştığımda ürkeceğim kadar güzel bir hayal.

Dahası da var. İkimiz de öykülere günün tarihini yazmışız. Tezer 'yarın son Haziran günü,' demiş; ben, 'o gün 14 Ekim'di' demişim.

Alte Liebe, 'Notalarla harfler teker teker eridi. Camdan bakanlar suya bembeyaz vuran ayışığına dalıp gittiler. Çık çıkmadı,' sözcükleriyle biterken Küçük Akşam Müziği de susuyor.

Tezer'le dostu öyküde iç içe geçmiş eski sevgileri orada "ağaçlar ve gölgeleriyle" bıraktıktan sonra ayrılıyorlar birbirlerinden.

"Şimdi ayışığı sonatı burada. Uyumaya çalışacağım."

Eski Sevgi bir kere daha anıldıktan sonra bitiyor öykü.

Tezer Özlü ile kısa bir süre Berlin'de birlikteydik. 1971'de. Demek Eski Sevgi, o sıralarda kıyıda demirli duruyormuş. Şimdi en çok oraya birlikte gitmediğimize yanıyorum. Nice şeylerin yanısıra.

• • • • •

Dindarlık konusuna ilginç boyutlar getiren ender kişiliklerden. Otuz yılı aşkın süredir bana ev işlerimde yardımcı olan bir hanım. Okuma yazması olmadığı için yalnızca yaşam biçimi ve kişiliğiyle destekleyebiliyor inancını, kutsal kitaplardan alıntılar yapmıyor.

Zaten hacı-hoca takımına inanmıyor, çarşaf giyen kadınlardan hoşlanmıyor, başına sardığı yemenileri özenle seçiyor-sözgelimi yeşil renk ona hiç yakışmazmış, siyah da içini karartırmış. Domuz eti yemiyor, içki içmiyor, namazını, orucunu aksatmıyor, ama yüzü bir çilekeşin yüzu değil. Hep güleç, sevecen, sevdiği insana yardıma hazır bir anlatım okunuyor bakışlarında. Benim içki içmem, başımı örtmemem, erkek dostlarımın çokluğu onu hiç mi hiç ilgilendirmiyor: hangileri için buz çıkarılacağını, hangileri için ocağa çay suyu konacağını da biliyor üstelik. Her sabah gazetenin bulmacasını çözme alışkanlığımı yadırgamıyor, oysa ona çok saçma gelmeli. Acaba kendi bildiği yerel sözcülerle bana bir yararı dokunabilir mi (çoğu zaman dokunuyor) sorusu hep aklında. Yazar olmam onun gözünde büyük önem taşıyor. Televizyonda gördüğü, radyoda seslerini duyduğu kadınları benimle kıyaslamaya, düşüncelerini açıkça ortaya koymaya düşkün. "Sen olduğun gibisın," övgüsü böyle bir ağızdan çıkınca ayrı bir anlam kazanıyor, günlük yaşamın karabasanına ondurucu bir özellik katıyor: çünkü o yalan söylemez. Tabii ki dindar olduğu için değil, zaten yalan söylemediği için. Varoluşçuluktan habersiz bir varoluşçu olması bir yana, feminizmden habersiz bir kadın hakları savunucusu. Kendisini okula göndermeyen, küçücük yaşında evde nerdeyse köle gibi çalıştıran

aile büyüklerini asla bağışlamıyor, eleştirmekten kaçınmıyor. Emeğinin karşılığını ödemekte sıkıştığımı sezdiği anlarda birdenbire yok oluyor ortaklıktan, yüzümde ufak bir hüzün belirtisi bile görmek istemiyor. Acaba şundan bundan ünlü olduğunu duyduğu bir yazar neden böyle sıkışık durumlar yaşasın? Aklı karışıyor o zaman. O kadar özendiği okumuş yazmışlığın kendi kol gücünün ücretini karşılamaya yetmediğini kavradığından olsa gerek.

Ben de 'laik olma' savıyla değil, zaten başkalarının inançlarına saygı gösterdiğimden, ramazan ya da bayramlarda ona alacağım armağanları titizlikle seçiyorum doğal olarak.

İçimi kanırtan ilk soruyu yıllar öne sormuştu: "Her gün yazıyorsun, benim anlayabileceğim bir şeyini okur musun bana?"

Allı Turna başlıklı öyküyü okudum. Gözlerinin dolması karşısında irkildim biraz, ne de olsa o çapraşık betimlemelerin fazla uzun sürmesi dinlemeyi güçleştirebilirdi. Köy kökenli birinin yaşamına ilişkin ayrıntıları bir kentlinin ağzından dinlemesi hoş olmasa gerekti. "İyi ki öykünün baş kişisi Karslı, Sivaslı değil," diye düşündüğüm sırada, "Ben de bir keresinde, tam böyle..." diye girdi söze.

İkinci iç kanırtıcı konuşma, Kurban Bayramından önceydi. Güzel yüzünün karanlık bir soruyla yüklü olduğu besbelliydi o gün:

"Sen cennete gidecek misin?"

Hiç sanmadığımı söyledim.

"Peki cennet nasıl bir yer sence?"

"Bilmem ki, galiba hurilerle gılmanlar varmış, ağaçlarda yemişler, süt, bal varmış."

"Süt sevmem, balı da ağzıma sürmem, Yemiş neyse... Hurilerle gılmanlar ne ki?"

Tehlikeli bir sınıra dayandık.

"Çok güzel, peri gibi kızlarla yakışlık erkekler olsa gerek."

"Bana ne onlardan?"

"O kadarını bilemem. Zaten ben..."

"Yani sen gelmiyorsun. Bari komşumuz Mado Hanım geliyor mu?"

"Sanmam, dinle bir alışverişi yok galiba."

Fransızların da cennete pekâlâ gidebileceğini düşünen bir Müslüman.

"Ya benim kedim?"

"Bildiğim kadarıyla, hayvanlar Araf'ta kalır, cennetle cehennem arasında bir yerde. Boşversene bunları..."

"Hiçbiriniz gelmiyorsanız ben de gitmemeyim bari!" sonucuna vardı. "Orada çok yalnız kalırım."

"Ama akrabalarından gelenler çıkar belki, üzülme,"

"Onlar gelecekse gitmesem daha iyi zaten!"

Eline tutuşturulmuş bir cennet biletini yakmakla yakmamak arasında bocalıyordu sanki. Bu soruyla, yaşamının oldukça geç bir döneminde karşılaşmıştı; onunla cennet konusunu açıkça tartışmak hiçbir yarar sağlamayacağı gibi yaşadığı küskünlüklere bir yenisini daha ekleyebilirdi. İnancını bedenine öylesine yedirmişti ki.

Aramızdaki ince dengeyi kollayarak:

"Daha uzun yıllar var önünde," dedim, "belki sırf seni yalnız bırakmamak adına bir torpil bulabilirim o arada."

Bu yanıtı [illegible]duğumda, yüzünde beliren gülümseme, o güne kadar uğrunda yaşadığı cennet düşüncesinden kolayca vazgeçemeyeceğini kanıtlıyordu. "Görüş gününe gelir gibi mi?" Bu kere gözlerimiz dolmadı, güldük.

• • • • •

"Saatler uzun günler kısa"
C.Süreya

Pazar sıkıntısı çekenlerden misiniz? Dükkânların kapalı olması, o gün dışardan alacağınız hiçbir şey yoksa da sizi tedirgin ediyor mu? Planlı programlı kişiler için pazar günü, gerçek bir tatildir herhalde, ben her saatte evde çalıştığımdan Pazarın öbür günlerden bir farkı olmasa gerek gözumde. Ayrıca, oturduğum sokaktaki işyerleri kapalı o gün, daha sessiz bir ortamda yazıp okuyabiliyorum. Yine de kıstırılmışlık hafakanından kurtulamıyorum. Sayımın yapıldığı pazar, bu hafakana bir de tüy dikti.

Her zaman Cumartesinden dört sigara yedeklememe karşın -çünkü Pazar günleri sokağa çıkıp kalabalığa karışma gibi bir hevesim yok- o Cumartesi sekiz yedek pakete kadar uçtum, evde günde bir ekmek bitirilemezken iki ekmek aldım. Oysa altüstü sıradan bir Pazardı-acaba bilinçaltımda, bu ülkede insan bir kere eve kapatıldı mı hapis suresi keyfi bir biçimde uzayabilir gibi bir kaygı mı yatıyordu?

TV kanallarında sayım konusunda görüşlerini bildiren yurttaşlarımızın çoğu, bu çağdışı ve saygısız sayım yöntemine karşı çıkıyorlardı. Devlet yöneticileri de karşı çıktığına göre olayın faili kimdi? Merak ettim.

Pazar sabahı pencereden baktığımda, sokakta oynayan çocuklara, kentte gezinen turistlere imrendim. Son sigarasını koyduğu yeri bulamayan hızlı bir tiryaki ya da sı-

nava gireceği sırada ders notlarını anımsamadığını bir gece önce düşünde görmüş bir öğrenci gibiydim. Evden çıkmamak başkaydı, eve kapatılmak başka.

Yurttaşlarımızın asıl sıkıntısı, eve *14 saat* boyunca kapatılmalarıydı. Demek yasak, yarım gün ya da on dakika olsa pek yakınmayacaklardı. Gazeteler de "onlar sıkıntıdan patlamasınlar," diye yeni ekler veriyordu. Yakınmalar haklıydı elbet. Ama ben televizyonda görüş bildiren yurttaşların öteki özgür Pazarlarını nasıl geçirdiklerini pek anlayamadım. Diyelim kendi istekleriyle evde kalsalar, aile bireyleriyle konuşacak konu bulamıyorlar mıydı, bir kitap okuyamıyorlar mıydı?

Sözü saate değil, zamana getirmek istiyorum. Yazımızın kahramanı Ali Ersen, ressamlık ve fotoğrafçılık gibi mesleğine ilişkin durumlarda olduğu kadar, dostlarıyla buluşmaya ilişkin saatlerde de 'dakiktir'. Yine de önündeki verili süreyi kendince değerlendirmekten yanadır. Sözgelimi üstüne ölü toprağı serpilmiş bir ortamı çeşitli rollere hızla girip çıkarak canlandırmayı becerir. (O anlamda, bir 'yağmurcu' sayılmalı.) Yarım yamalak Amerikanca konuşan bir barmen, Türkçesi bozuk bir sunucu, genç kızların namusunu korumaya adanmış, o yüzden habire plaj kabinlerine göz atan 'baba' bir işletmeci, hayalî bir piyanoda caz çalan bir piyanist kimliklerine bürünerek birlikte geçirdiğiniz üç saatin size yarım saatmiş gibi gelmesini başarır. Tabii canı isterse.

Önceki yıl, sabah karanlığında TV'den naklen verilecek Oscar Ödülleri törenini izlemek için gece boyu uyumamış da tam tören başlayacağı sırada gözleri kapanmış. (Özgürlük diye buna derim!) Hadi bu neyse de yaz-kış saati uygulaması sinirlerini iyice bozmuş. Sabah üçe doğru aradı beni: Hayatlarımızın saatlerinin başkalarınca saptanması sinirini bozuyormuş. Zaten bizim evde akşamüstü ge-

nellikle konuklar olduğundan doğru dürüst iki çift laf edemiyormuşuz nicedir. Bir kere olsun saati kendimiz belirlemeyi deneyemez miymişiz?

Yitik yıllar, yitik günler, yitik saatler yazı malzememken bu öneri içimi nasıl açmasın? Yine de sabaha karşı gelen konuğuma ne sunacağımı kestiremedim. Bu oyunun boyutları tam belli değildi.

"Tut ki şimdi akşamın altısı," dedi Ali. "O saatte ne içeceksek onu içelim ki amaç gerçekleşsin."

Sabaha kadar kendiliğinden uzayan –şimdiye kadar sayıları da pek fazla olmayan– geceler dışında, o elken saatte, hele bir de uyuyup uyandıktan sonra içki içemem sanıyordum. Galiba bu alışkanlığı da bozmam gerekiyor: Çünkü saat *akşamın* altı otuzu olacak birazdan. Peki votka!

Saat sekize doğru belki de günü bildik yörüngesine oturtmak için çaya ödün verdik. Bir sürü işimiz vardı o gün yapılacak. Bu kadarcık özgürlükle yetinmeliydik ki az değildi.

Ali, günün geri kalan bölümünü nasıl geçirdi bilmiyorum, ama ben durup durup saate baktım. Saat açığını ne uyuyarak doldurabildim ne banyo yaparak ne okuyarak.

Beklenmeden çatan bir özgürlüğün kişide sersemlik yarattığı kesin. Keşke içinden çıkılacak ya da üstesinden gelinecek bir sorun olsa. Bakıyorsunuz zaman kendiliğinden akıyor, tıpırtısına kulak kabartıyorsunuz, bir süre dinlendikten sonra bildik iç ritminize kavuşuyorsunuz. Yani ona göre yeniden evcilleşiyorsunuz. Tüh!

• • • • •

"Bunu daha önce de görmüştüm... Bu duyguyu daha önce de yaşamıştım..."

Bedenimizi her yokladığında, azıcık ürpertici bir deneyim.

Kimileri, bu duygunun, daha önce yaşadığımız bir hayattan kaynaklandığını ileri sürüyorlar. Diyelim 'ilk' hayatınızda bir kont ya da kontesmişsiniz, (çünkü *önceki* hayatında asil ya da *ilginç* olmayan birine rastlamadım; hatta bu görüşü savunanlar, önceki hayatlarında sıradan biri olmaktansa çözülmemiş bir cinayetin kurbanı olmayı yeğlerler) yoksa daha önce hiç bulunmadığınız Paris'teki o kafeyi ya da Moskova'daki o sokağı nasıl elinizle koymuş gibi bulabilirmişsiniz?

Belki bir tek yaşam ve bir tek ölümle yetindiğimden bu yoruma aklım yatmıyor. Bildik gelen *şey*, 'mekân'sa, bence nedeni mimari olsa gerek. Çünkü İstanbul, Prag, Floransa, Berlin, Roma gibi özel bir tarih ve kültür birikimi barındıran kentlerde yaşayabiliyorsunuz bu duyguyu ancak, bir Mississippi kasabasında asla. Kentin görkemli geçmişini ele veren, büyük bir olasılıkla ortasında bir saat kulesi olan bir alanda mola verip bir sigara yakarak havayı koklamanız, gölden, ırmaktan ya da denizden gelen rüzgârı değerlendirmeniz yabancı mekânda doğru yönü bulmanıza yetiyor. Sonra balık ya da çiçek pazarının nerde olduğunu keşfetmelisiniz. Yürüyerek, kimseye sormadan, yalnızca kentin mimarisine bir göz atarak. O zaman kentin eski kesimiyle yenisini de keşfetmişsiniz sayılır. Pahalı olmayan temiz, geleneksel bir otel arıyorsanız, o tür bir oteli havaalanına yakın bir yörede değil, gara yakın, ama

çok da yakın olmayan bir semtte bulacağınız da kesin, eh işte elinizle koymuş gibi buldunuz!

Venedik ve San Francisco, zaten filmlerden ezberinizde (önceki bir hayattan anımsanmaları, bir bunaklık belirtisi sayılmalı), ama kişinin belleğini altüst eden kentler de var Passau gibi. Almanya' da olup da Bodrum'u anımsatan, Viyana kültürüne de göz kırpan, sonuçta Napoleon'un gözlerini kamaştıran tek kent. Anlamak, kavramak en az iki gününüzü alacak, çünkü hemen her köşebaşında kültür ve mimari değişiyor, Tuna'nın iki kolunun orada kavuşmasından ötürü müdür nedir? Böylelikle küçücük kentte her şey azıcık bildik, azıcık yabancı oluveriyor, üstelik büyük bir uyum içinde.

Peki ya konu, mekân değil de yalnızca duyguysa?

Sözgelimi bulaşık yıkarken, bir şeyi yerli yerinde bulmaktan ya da bulamamaktan doğan, kimbilir o anın hangi ayrıntılarıyla zenginleşmiş bir biçimde belleğin yüzeyine vuran derin bir anımsamaysa? Kişi, yedek bulaşık telini bulabildiği için bu kadar sevinmeyeceği gibi bulamadığı için de bu kadar üzülmez ki. Sevindiği/yerindiği; bedeninin mimarisindeki şaşmazlık/tökezleme belirtilerini yeniden kavramasıdır herhalde. Hemen bir döküm yapar içinden; evet, konu bulaşık teli değildir geçenlerde yüz bin lira düşürmüştür, sonra eski bir ceketin cebinde unutulmuş bir on bin lira bulmuştur beklenmedik bir anda. Ama sorun, para da değildir. Biraz daha derine inerse, galiba sorun, dış dünyaya gösterdiği özeni bedenine göstermemesidir; bedeni de ufak şaşırtılarla ondan öc alıyordur haklı olarak. Yani duygu daha önce de yoklamıştır, ama belki pencereden o anda görünen duvar, eski bir mutfak penceresinden görünen başka bir duvarı çağrıştırdığından, yarı eski, yarı yeni izlenimleri pekiştirip o anda bulaşık telinde karar kılmıştır yüzeye çıkmak için. Yepyeniymiş gibi.

Peki ya konu insansa?

Geçen doğum gününde –dostlar anımsatıyorlar sağ olsunlar– bir çiçekçi, kocaman bir buketle kapımı çaldı. Yıldız çiçekleri! Son kitabımdaki bir öyküde, o çiçekleri sevdiğimi bir kadın öykü kişisinin ağzından söylemiştim. Yarattığım bazı öykü kişilerine sonradan şurada burada rastladığım da olmuştu, daha önce görmeden yazdığım kentlere gittiğim de. Ama bu, çok farklıydı. Tıpkı öyküdeki kişi gibi "Kim olabilir?" diye sordum kendime. Nedense *erkek* değildi. Beni çok iyi tanıyan bir kadındı. Ama kimdi? İpuçları:

1- *Otuzların Kadını*'nı okuduğu kesindi.

2- Bu oyunu oynayacak kadar zekiydi. Kadınlar ille de erkeklerden zeki olurlar gibi bir saplantım yok da çoğu çiçek seçmede daha ustadırlar gibi bir saplantım var.

3- Ama yıldız çiçeklerinin arasında bakara gülleri de vardı.

Anlaşılan çiçekleri yollayan, buketin hazırlanması sırasında çiçekçide değilmiş. Adam, faturayı yükseltmek için araya katmış solmuş gulleri. En önemli ipucu bu: Arkadaşım *uzakta* oturan biri demek. Siparişi telefonla vermiş, çiçekçi de denetlenmeyeceğinden emin. Kim olabilir?

4- Öyküdeki kadın, çiçekleri kimin gönderdiğini düşünürken, birdenbire alt katta bir parti verildiğini anlıyordu, aşağı balkondaki tepeleme çiçek sepetlerinden: Buket, yanlışlıkla bırakılmıştı kapısına. *Bu kere* benim kafamı yorup 'kim' sorusunun yanıtını bulmam, sonra da kendi buketime kavuşmam gerekiyor. Evet kesinlikle edebiyatla içli-dışlı bir var karşımda.

'Beatrix' diye haykırdım birden. Beatrix, Frankfurt'ta oturan Türkolog bir arkadaşım. Türk edebiyatıyla onun kadar ilgili birine rastlamak kolay değil. Macar yanıyla bir sevinçli/bir hüzünlü. Alman yanıyla, disiplinli bir yapısı var. Devrimci ilkelerinden hiç ödün vermemiş

bir aydın olması da caba.

Sapların arasında bir yerde kartı buldum. Oymuş. Daha önce hiç bilmediğim bir duygu tattırdı bana, bir öyküyü yaşamak!

• • • • •

İstediğiniz, hatta istemediğiniz kadar yazın çizin, okur çoğunluğunun gerçeklik konusundaki görüşünü değiştiremiyorsunuz. Öykülerinizdeki kişileri *gerçekten* tanıyıp tanımadığınız, anlattığınız olayın başınıza gerçekten gelip gelmediği gibi sorular sürekli çıkıyor karşınıza. Kadının iç dünyasını ancak bir kadın yazarın anlatabileceği –tabii erkeğinkini de erkek bir yazar anlatmalı– inancı o kadar yaygın ki: bu da aynı gerçeklik anlayışından kaynaklanan masum bir yanılgı. 'Masum' dememin nedeni, cinselliğe değil de dostluğa dayalı kadın-erkek ilişkilerine güncel yaşamda sık rastlanmaması. 'Yanılgı' dememin nedeniyse bu bakıştan yola çıkarsak ölüm olgusunu da ancak ölmüş bir yazarın kaleminden okuyabileceğimiz!

Oysa ilk bakışta ayrı bir görünen bu iki dünyayı gözlem, sezgi ve kurgu becerisiyle birleştiren yazarlar var. Katherine Mansfield'in ya da Virginia Woolf'un *erkekleri*, Henry Miller'ınkilerden çok daha inandırıcı gelir bana. Dostoyevki'nin ya da Çehov'un kadınlarıysa, diyelim Erica Jong'un çizdiği *kadınlarla* aynı kefeye konmaktan sanırım hiç hoşlanmazlar. Daha da ileri gidersek, her edebiyatçının dünyasını toplu ideolojilerle değil, kişisel gözlemlerle kurduğu sonucuna varabiliriz. Bu gözlemlerin arasına, düşte 'görulenleri 'de katabiliriz. Demek temelde, edebiyatçının 'gerçekliği', edebiyatının gerçek olmasını sağlayabilir. Bazan bir kişiliktir sizi yazmaya iten, bazan kulağınıza çalınan bir konuşmanın içindeki sözcükler, bazan konuşan kişinin sesindeki tınıdır. Ama bütün gözlemlerinizi benzersiz sanma, başınızdan geçen ya da başınıza gelen

her olayı edebiyat malzemesi sayma, tanıştığınız her insana bir öykü ya da roman kişiliği yakıştırma gibi huylarınız varsa, birikiminizi hemen harcayabilirsiniz. Edebiyat yapıtlarının ünlü başkişilerinin gerçek yaşamdaki benzerlerine *benzetilebilmek* adına yazarlarca çok sıkı bir denetimden geçirildiklerine inanıyorum. Yazarın ustalığı; gördüğü, tanıdığı birini düpedüz anlatabilmesinden çok, yaşamı süresince edindiği birikimle, anlatacağı kişiyi edebiyatta bir daha var edebilmesine bağlı, bu arada seçtiği temaya uygun düşecek kişilik-olay-doku zincirini kurgulayışına da bağlı.

Yine iyice karışık bir tümce oldu, ama konu da karışık zaten. Çünkü yaşamış birini olduğu gibi yazmanın güçlükleri de yabana atılır türden değil.

Romanlarında tanıdıklarını, yakın çevresindekileri yazdığı söylenen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın önce şiirlerini okumuştum. Onları fazla 'şairane' gördüğüm için sevmemiştim. Ünlü şiiri *Bursa'da Zaman* bile ağdalı bir Yahya Kemal havası taşıyordu. Ama romanlarını, çok sevmek bir yana, çok önemli buldum. *Mahur Beste* ve *Huzur*, şiirlerinde günü-dolmuş izlenimi veren bir duyarlılığın romana taşındığında nasıl çağdaşlaştığını gösteren ilginç örnekler. Galiba Tanpınar'ın kültürü, roman malzemesine daha yatkın.

Eşinden dostundan duyduğuma göre, üstüne başına pek özen göstermeyen biriymiş–takma adı 'kırtipil'miş. Yalnızlığı kaldıramamasına karşın yalnız kalmakta direttiğinden, bunaldığı zamanlar dost seçmede pek titiz davranamazmış, o yüzden başı sık sık derde girermiş. Ölümünden az önce dostları, güzel yemek pişiren bir aşçı ayarlamışlar ona, sonra da acaba onca yıl iyi beslenmedikten sonra aşçının zeytin yağlı dolmalarını mı sindiremedi diye üzülmüşler. Bunlar işin dedikodu yanı. Bir sanatçı hakkındaki en doğru bilgileri sanırım ancak yapıtlarından elde

edebiliriz. Yalnızca kendi hakkında verdiği ipuçlarından değil, yazış tarzından, konu seçiminden, benzetmeler ve betimlemeleri kullanma yönteminden de.

"Mümtaz için kadın güzelliğinin iki büyük şartı vardı. Biri, İstanbullu olmak, öbürü de Boğaz'da yetişmek. Üçüncü ve belki en büyük şartının , tıpkı tıpkısına Nuran'a benzemek, Türkçeyi onun gibi teganni edercesine konuşmak, karşısındakine onun gözlerinin ısrarıyle bakmak, kendisine hitap edildiği zaman kumral başını onun gibi sallayarak konuşana dönmek, elleriyle aynı jestleri yapmak, konuşurken, bir müddet sonra kendi cesaretine şaşırarak öyle kızarmak, özentisiz. telâşsız, büyük ve geniş suları dibi görünecek kadar berrak bir nehir gibi hayatın ortasında hep kendi kendisi olarak sakin, besleyici akmak olduğunu o gün değilse bile, o haftalar içinde öğrendi."

Kadınları hem sevgili hem arkadaş olarak görebilen -cinselliklerini ne abartarak ne yok sayarak- romanlarında kadın baş kişileri hep baş köşeye oturtup duygularını çözümlemeye çalışan ender romancılardan Ahmet Hamdi Tanpınar. Özellikle bizim edebiyatımızda bir benzeri olduğunu sanmıyorum.

Nerden nereye demeyin... Beş yıl öncenin İzmir'ine geldik. Korkonboyu leş kokuyor, deniz ürkütücü bir morlukta. Edebiyat öğretmeni Özden Hanım'la esintili bir kavşakta, bir kafede oturmuş, cin içiyoruz. Sarışınlığı ve gözlerinin güzelliği bir yerden tanıdık geliyor, ama daha önce karşılaşmadığımız kesin. Gerekmedikçe konuşmayan, konuştuğunda mutlaka *bir şey* söyleyen, yeni yayınları kaçırmayan gerçek bir edebiyatsever. Yok yok, bir yerden mutlaka tanıyorum. Bir ara yüzüne güneş vurdu, aklıma *"bir lahza, berrak bir pınarda yıkandığını sandı"* tümcesi gel-

di.

Dayanamayıp sordum: Ahmet Hamdi Tanpınar'ı tanıyor muydu. Üniversitedeyken onun öğrencisiymiş!

"Musıki, bu iki saat evvel birbirlerini tanımayan iki insanı tek bir noktaya indırmişti. Şimdı oradan zenginleşiyorlardı."

• • • • •

Yazarlar hakkında en doğru bilgiyi onların yapıtlarından edineceğimizi, kişiliklerini, dünya görüşlerini, kullandıkları benzetmelerle betimlemelerden, seçtikleri konu ya da temalardan sezebileceğimizi söylemiştim. Şimdi biraz da birinci tekil kişi ağzından yazılan metinlere değinmek istiyorum.

Her *ben* dediğinde gerçekten kendisini kasteden yazarlar son yıllarda okurca çok tutuluyor. Genel eğilim, yapıttan çok yazarın özel dünyasına ilgi duymak. Bu tür yazarların işleri hem çok kolay hem de çok güç bence. Kolay, çünkü 'ben'li yazının tınısı bir kere tutturuldu mu, metin su gibi akıp gidebilir -- nerdeyse kendiliğinden, okur da fazla zorlanmadan su gibi okuyabilir. En büyük sakınca, 'ben' deyip bir daha demeyen yazarın kendi yaşamını ve deneyimlerini çok zengin, kişiliğini çok engin bulsa da - bir süre sonra biçemiyle kıstırılması, yinelemelere düşmesi, en sadık okurunu bile bunaltması olsa gerek. Ben, kendi dünyasında takılıp kalmayan, kişisel serüvenine kapanmaktansa hayatın ve edebiyatın sunduğu büyük serüvene açılmayı önemseyen yazarlardan yanayım. Belki de usta polisiye yazarlarına düşkünlüğüm bu yüzden: Simenon, Christie, Hammett, Highsmith gibi. Onlar, yarattıkları kişilerin dünyasına girmeyi, bir süre 'o' olmayı becerirler. (Bakarsınız, roman boyunca saygın bir kimlikle olaylara tanıklık etmiş 'ben', sonunda katil olduğunu itiraf eder.) Bu başarıda şaşırtıcı trükler bulma profesyonelliğinin de payı vardır, ama adlarını saydığım yazarların hepsinin kurduğu atmosfer farklı, o kadarına ki kimin ağzından konuşsalar, kimin psikolojisinden yola çıksalar, yazar 'ben'

leri kitaplarına damga basmış.

Son zamanlarda kitapları usta işi çevirilerle Türkçede yayınlanan Charles Bukowski'yle tanışmam hiç hoş olmadı. Bütün tanışma anlarının koyifli olduğunu kim ileri sürebilir zaten? Kendisine ancak on sayfa dayanabildim önce, sonra hakkını yememek kaygısıyla iki öykü kitabını da okudum. Teknesiyle turist kızları mavi yolculuğa çıkaran, sonra da tayfasına hepsinin kıçını sıktığını anlatan zampara bozuntusu bir reise benziyordu. Cinselliği, serseriliği, alkolizmi, hastalığı, parasızlığı abartması, bir kafa tutmadan çok *pis bir ihtiyar* olma özentisinden kaynaklanıyor gibiydi. Kendine bu kadar meyan ve kendini bu kadar beğenen bir 'ben' daha okumadım desem yalan olmaz. Bu türün özgün örneği Henry Miller hiç değilse yeni bir erotik bakış getiriyor romanlarında beğenelim, beğenmeyelim o başka. Bukowski'nin erotizmine -erotizm denilebilirse- laz fıkrasında düğümlenmiş bir sohbetine kendisinin oradakilerden üstün olduğu manevrayla katılan ve tabii ki arada sırada şakayı tutturan, çünkü ağzı çok laf yapan biri:

"gitti ve topuk seslerini dinledim şimdiye kadar bulduğum en iyi kadınlardan biriydi bu barda bulmuştum onu. iskemle arkalığına yaslanıp tavana baktım. serserinin biri, serseriydim, çalışmaktan nefret etmiştim hep, şansıma güvenmeyi yeğlemiştim. kadın dönduğünde bir içki koymasını söyledim, biliyordu parasını jelatinden çıkarıp yaktı bile benim için, komik bir şey yapmıyordu. sevişecektik. hüznün içinden sevişecektik. kaybetmek istemiyordum: evi, arabayı, köpeği, kadını. akıllı ve rahat bir hayat oluşmuştu."

Diyelim ki 25 *Pejmurde* sayfa [illegible] kurum, bu birinci tekil kişi ağzı kullanan başkası Bukowski değil, asalağın

teki, pejmürde sefillerden herhangi biri. Modernliği, nok tadan sonra küçük harf kullanmak sanan, kaybetmek istemediği şeyleri ev, araba, köpek, kadın olarak sıralamaktan da geri kalmayan, pejmürdeliği ve sefilliğiyle övünen biri. Ama kitap hep benzer bir 'ben' ağzından yazılmış öykülerle dolu. Ve bu 'ben', her türlü sıradışılığa hoşgörüyle baktığı halde nedense arada bir yaman bir heteroseksüel olduğunu yineliyor, aman yanlış anlamayalım, kendisini eşcinsel sanmayalım kaygısıyla. Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu.

Yazarların 'ben'i üstünde düşünmesem, öküz altında buzağı aramaktansa Bukowski'nin *Büyük Zen Düğünü* adlı öyküsüne bakmam yeterdi. Sarhoşluktan ötürü başı belâdan kurtulmayan, sık sık kodese tıkılan yazar, iki kadının tecavüz şikâyetleri üstüne başına dikilen memura yiğitçe seslenir:

"Hürriyetimden elli metre uzaktayım! Bunu anlıyor musunuz?"

Polis, şöyle yanıt verir:

"Kasabanın en büyük eğlencesi sensin *Bukowski*. Bize daha iyi bir neden göstermem gerek."

Polis memurlarına asla gerekmez, ama okurlara daha iyi bir neden gösterse keşke Bukowski. Sözgelimi 'hürriyet'ten ne aldığını.

İnsanı (kadın-erkek) feminist yapabilecek bir yazar var karşımızda.

• • • • •

Kendimden bir alıntı yapmak zorundayım. 27 Nisan 1983 tarihli gündökümünü önceden okumuş olanlardan özür dileyerek. O gün Adnan Benk'e bir Gatsby aradığımı, ama koskoca İstanbul'da azıcık benzerini bile bulamadığımı anlatırken şöyle tanımlamıştım tipi: '*Genç bir adam olacak –orta yaşlı olsa da 'genç' izlenimi uyandıran biri... Bir 'günahkâr' olacak· karanlık bir geçmişi olan biri. Ama gününü doldurmuş bu günah, bir tövbekâr gülümsemesiyle, aydınlığıyla yerleşmeyecek genç yüzüne, onu daha, daha da yakından tanıma heyecanını körükleyecek bir suskunluk, bir ciddilikle açığa çıkacak. İşte o zırhın gerisinde de o ele geçirilmemiş, ele geçirilemez çocuksuluk yatacak. Nice vartalara karşın saflığını yitirmemiş bir çocuksuluk.*'

F. Scott Fitzgerald, Amerika'nın Büyük Bunalım dönemini, kendi deyişiyle 'caz çağı'nı dekor olarak aldığı romanlarında, kuru iktisat bilgilerine hiç yüz vermeksizin Gatsby gibi, Monroe Stahr gibi o dönemin parlak ürünlerinden yola çıkarak derinlemesine bir ışık düşürür dipteki çalkantıya, onları var eden toplumla onların var etti toplum arasındaki ilişkiyi büyük bir ustalıkla sezdirir bize. Odağa aldığı kişilerin çoğu gerçek kişilerdir ama yazar, temelde ister istemez benzeşen bu kişiliklerin özelliklerinden kendi amacı doğrultusunda derlemeler ya da elemeler yaparak yepyeni, kanlı canlı kişiler yaratır, benzer ortamlara benzeşmeyen yanlarıyla oturtur onları. Dönemini kokuları, renkleri, moda giysileri, moda şarkılarıyla ayrıntılı bir dökümle çizerken amaçladığı gerçeklik havasını başa-

rıyla kurduğu kesin bence, gelgelelim yazılarında alttan al ta akan, dokunaklı, şiirsel dilin okuru yıllar sonra ne kadar etkileyebileceğini kestirmesi olanaksız gibi.

Kolej birinci sınıfta Koca Gatsby'i okuduğumda ne kadar sarsıldığımı anımsıyorum. O günlerde kız öğrenciler defterlerini, kitaplarını ünlü sinema oyuncularının posterleriyle kaplarlardı. En gözde adlar, Robert Wagner, Tab Hunter, Rock Hudson'dı. James Dean'e beş kala. Bu tür bir alışkanlığım olmamasına karşın hemen Hachette'e koşmuş, cep harçlığımı silip süpüren bir Fitzgerald yaşam öyküsü almıştım. Çünkü onun büyük boy bir fotoğrafı vardı kitabın gömleğinin arkasında. Kahverengi fitilli kadife bir takım giymişti, başında bir gemici kasketi vardı. O hafta boyunca arkadaşlarım onun hangi filmlerde oynadığını sordular boyuna!

Amerikan edebiyatı öğretmenimiz, kitabımın kabına şöyle bir göz attıktan sonra Amerikalılara söylenmesi çok güç gelen adımı bir daha unutmadı. Müzik öğretmenim, dersten sonra bürosuna uğrayıp biraz da edebiyat konuşmamızı önerdi. Ama derslerinden iyi not alsam da bir türlü ısınamadığım İngilizce öğretmeni, kitabımı bir sinema oyuncusunun resmiyle kaplamama çok şaşırdığını belirtti, bana yakıştıramadı. Fitzgerald'ın adını bile duymamıştı!

Kısa sürede, çaktırmadan yaptığım soruşturmalar sonucu, onun okurca ya sonuna kadar sevilen ya sonuna kadar itilen şanslı yazarlardan biri olduğunu öğrendim. Sevenlerinin ortak özellikleri, solcu dünya görüşünü benimsemiş olmaları, azınlıkların haklarını desteklemeleri, romandan çok şiir sevmeleriydi. Sevmeyenleri, "o tür edebiyattan hoşlanmadıkları"nı söylüyorlardı öfkeyle. Ama hangi tür edebiyata neden öfkelendikleri bir türlü açıklığa ka-

vuşmuyordu. Sanki aralarında bir yarışına varmış gibi ona karşı Hemingway'i destekleyenlerle Fitzgerald'ın arasıra fazla fotoromansı sahneler yazdığını ileri sürenlerin yargıları anlayışla karşılanabilirdi de sayıları üçü beşi geçmiyordu.

Fitzgerald'ın, kapatıldığı deliler evinde çıkan bir yangında ölen 'çılgın' karısı Zelda'yla ortaklaşa yazdıkları bazı öykülere yalnızca kendi imzasını attığını, kimi yazılarında onun günlüklerinden yararlandığını, hatta onun bazı öykülerini evirip çevirip yeniden yazdığını, hele başarısını hiç kaldıramadığını öğrenince aramıza bir soğukluk girdi. Oysa bir öykümde ondan 'dayım' diye soz etmiştim ve öyküsünden alıntı yapmıştım. *1 Mayıs* adlı uzun öyküsü benim çevirimle yayımlanmıştı. Meğer 'amca'ymış da haberim yokmuş.

Yine de çizdiği kişilerin üstümde bıraktığı derin etki sürüyordu. Bir ara *Sevecendir Gece*'yi çevirmeye kalkıştığımda, yazarın sesinin Türkçe'de aslında olduğundan çok daha Amerikanvari çıktığına karar verip vazgeçtim. Özellikle şarkı sözlerinin onca yer tuttuğu o romanda. (Nostalji fırtınasına bir rüzgâr da ben ekleyeyim gibi bir amacım yoktu).

Ama bugünlerde barıştık gibi. "Belki bütün bu bilgileri aktaran kızı Scottie, aslında yakışıklı bir babaya karşı hastalıklı bir anneyi savunuyordu" gibi sığ gerekçelere sığınarak bir Fitzgerald daha çevirmek istiyorum. Gatsby'i somut olarak görme olasılığı hepten silindiğine göre. Yeni zenginlerimizin gazetelerin baş sayfalarını, televizyon haberlerinin ilk sıralarını tutan cafcaflı nişanlarıyla düğünleri, başlarından pembe gül yapraklarıyla dolarlar yağan türkücüler, bu tür çağrılara uymaktan utanç duymayan devlet adamları, Gatsby'nin karanlık geçmişini çağrıştırmıyor değil. Ama bir farkla:

Gatsby, "*uzak, soğuk, hatta karşılığı hayatta belki var olmayan bir imgeye âşık. Onun uğruna her şeyi gözé alabilir. Aşk, yaşamasına söz geçiriyor, yayılmış, daha doğrusu bir yaşama biçimi olmuş aşk.*"

Âşık olma cezasına çarptırılmış bir bireyle âşık olamama cezasının şartlı tahliye bedelini ortaklaşa ödeyen zavallı bir kalabalık arasında yatan farkla.

• • • • •

vakit öğle de olsa akşam da
işte tedirgin kendisi
neden

kim nasıl nerden
kimbilir hangi aşkın hangı
dizesinden

"Tanışma Anları'nı yazmaya başladığında, bu yazıların ister istemez özyaşamımdan kesitlere dönüşeceğini kestirememişim. Bende çakıntılar yaratan yazarları, yapıtları, kişileri ya da durumları odağa alırsam kendimi ikinci planda tutabileceğimi sanmışım demek. Kişinin iç dünyasını asıl bu tür ayrıntıların belirlediğini sık sık yazmama karşın böyle bir avuntuya kapılmam doğrusu çok garip! Son birkaç yazımda bu yanılgımı açık seçik gördükten sonra yirmi yıl birlikte olduğum Turgut Uyar'ı, onun yaşamımda tuttuğu yeri anlatırken biraz da kendimi anlatacağımı biliyorum artık.

Turgut Uyar'ın şiirini kendisinden çok önce tanımıştım. "Bir solukta okunan" kapsamına giren bol bezekli, gönül çelici bir şiir değildi onunki: hatta bu tür şiir anlayışıyla inatlaşıyordu. 'Şaireneliğe' karşı çıkan, şiire sıradan insanı, gündelik sözcükleri yerleştiren Garip akımını destekliyordu başlarda, ama çağdaş bireyin tragedyasının şiirsellikten uzak bir dille aktarılamayacağını seziyordu. Şiir üstüne yazdığı yazılarda alışıldık 'şairanelik' ile yeni 'şiirsellik' kavramları arasındaki ayrım üstüne çok sık düşündü-

günü görüyoruz. Turgut Uyar, şiirin bir esin perisinin an sızın uğraması sonucu içten geçenleri dışa vurmak, çarpıcı imgelerin rüzgârıyla rasgele savrulmak demek olmadığını, tam tersine titiz bir matematik, sağlam bir mimari, bir istifleme becerisi gerektirdiğini de biliyordu. Okurlarının sayısının yıllar geçtikçe artacağına azalması, şiirimizin geldiği aşama (!) konusunda koyu koyu düşündürtüyor beni. Çünkü ortak inancımıza göre, edebiyattaki yeni akımlar, eskileri tam anlamıyla kavramadan geçmişle hesaplaşmaya girişemezler.

Turgut'la Ankara'da, 1961 kışında düzenlenen bir şiir gecesinde tanıştık, daha doğrusu ben onu tanıdım, onun beni fazla umursadığını sanmıyorum. Konuşma sesi, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'ndaki --bana fazla erkeksi gelen şiir sesine oranla- çok yumuşaktı. Bir gece sonra Sanatseverler Kulübü'nde kalabalık bir masanın iki ayrı ucuna düştüğümüzde onu çaktırmadan inceleme olanağını buldum:

Güzel insanların ille de zekâdan ve duyarlıktan yana fukara olacağı görüşünü asla benimsemediğim için ona önyargısız yaklaşabildim. Perdede bir an görünseler bile belleğimizde yer eden sinema-yüzleri gibi anlık çekicilikten serpilen kalıcı bir karizması vardı. Bozulmamış bir çocuksulukla bir olgunluğu (Memet Baydur'un deyişiyle 'külyutmazlığı') iç içe götürebiliyordu. Üstelik belli aralarla değil aynı anda! Kişi yaşlandıkça, yüzü yılların ve deneyimlerin çizgilerini yansıttıkça daha da güzelleşebilir, daha da yakışıklı olabilir, ama Turgut Uyar'ın yakışıklılığı düpedüz doğuştandı.

Tanıştığımızda ben yeni evlenmiştim; Turgut, nicedir evliydi. Bir gün birlikte olacağımız ikimizin de aklının ucundan geçmemişti, ayrıca aramızda önemli bir yapı farkı vardı. Ben sırılsıklam âşık olduğum zaman bile çevrem-

deki güzellikleri kaçırmamaya yatkınımdır. "*Bir önceki sevgiliden devralınan inceliklerin*" sonraki sevgililikleri kalkındırdığına inanırım. Oysa Turgut Uyar'ın monogam gözü, yanındaki sevgiliden başka kimseyi görmez, hiçbir üçüncü ögenin yer almadığı iki-kişilik bir dünya özler, geçmişin bütünüyle silindiği, geleceğin güvenceli olduğu sürekli bir şimdiki zaman peşindedir. Evliliğimizdeki en büyük sürtüşme bu zıtlıktan doğacaktı sonraları. Turgut, beni her an elinden kaçıracakmış gibi gereksiz bir kaygıyla yıpranacak, ben de hiçbir rekabetin sözkonusu olmadığı bir alanda boyuna birinci seçilmekten yorulacaktım.

Turgut Uyar, 1966 yılında karısından boşanıp İstanbul'a geldiğinde ben –yine benzer nedenlerden ötürü– kayalara toslamış bir ilişkinin dibine varmıştım. Daha önce Turgut *kadar âşık olduğum* iki sevgiliyle (*âşık olmak*, kişisel bir yetenekse, kullandığınızda daha azı-çoğu gibi ayrımlar yapamıyorsunuz) birlikteliklerimden ders almam gerekirdi. Genç kızlığımda verdiğim asla evlenmeme kararını, kanun hükmünde kararnamelerle ansızın bozmuştum da bu konuda ehliyetim olmadığı besbelliydi. Üstelik edebiyatçı ya da sanatçı çiftlerin fırtınasız, mutlu bir yaşam sürdürdüklerine, uslu uslu geçinip gittiklerine ilişkin bir tek örnek yoktu dünyada.

Gerçi dünya görüşleri, edebiyata bakışları birbirini tutan insanların birarada yaşamaları bana hâlâ çekici geliyor, gelgelelim gerçek yaşam, düşlenen yaşama pek uymuyor. Ortak evin, iki kişinin ayrı odalarda birbirinden bağımsız çalışabildikleri bir tür atölyeye, onların kişisel eğilimlerini yansıtan bir mekâna dönüştüğü kesin bir durumda. Ortak dostların özenle ağırlandığı bir sofra, yemeklerin birlikte pişirildiği, bulaşıkların birlikte yıkandığı bir mutfak da katalım resme. Yeni ürünlerin okunduğu, tartışıldığı iki koltuk da koyalım karşılıklı... Daha ne olsun?

Ne olabilir? Bu uyumlu çiftin, birbirlerini sabırla tanıyan akıllı uslu evli çiftler kadar başarılı olmamalarının nedeni ne peki?

Galiba ilk günkü heyecanı hep diri tutmak kararlılığı, sevdiğini her gün ya da her gece yeniden keşfedilecek bir kıta gibi görmenin bindirdiği yorgunluk. Kısacası, birbirini -her bakımdan- yiyerek birbiriyle beslenme tutkusunun yarattığı çelişkiler.

Turgut Uyar'la geçirdiğimiz bazı hırgürlü geceleri şimdi olsa kaldıramayacağımı biliyorum ama bütün güçlüklerine karşın fırtınalı bir aşkı yavan, düz-ayak bir ilişkiye hâlâ yeğlediğimin de bilincindeyim.

"Dünya bir sancıdır," diyor birisi
belki bir sancı

• • • • •

Benim Oscar Wilde'la tanışmam ('benim' sözcüğü gerekli değil ama o, öyle söylememi isterdi) biraz zorlama olmuştu.

Wilde'ın gerçek tutkunlarından babam, *Mutlu Prens* masalını bana o zamanlar bilmediğim –beş yaşındaydım– İngilizce'den okurdu. Haftada bir kere falan. İlk okuduğunda anlayabileyim diye Türkçe'ye çevirdiği için konuyu biliyordum da o yaşta bile fazla ağlamaklı bulduğum bu masalın neresinin 'mutlu' olduğunu bir türlü çıkaramıyordum. Babam, Batı kültürüne körü körüne hayranlık beslemeyen, İngilizce'yi öğrenmemde ille de diretmeyen, daha çok Türkçe'yi iyi kullanmamı isteyen bir aydındı, bu işgüzarlığının nedeni neydi acaba? Hoş, çocuğunun kulağında kalsın diye ona İngilizce okuyan züppe biri olsaydı zaten Oscar Wilde'ın karmaşık biçemini seçmezdi. Tek ipucu vardı elimde: Masalı okurken babamın gözleri doluyordu. Her keresinde. Sesinin nerede titreyeceğini ezberlediğimden o bölümlerde benim de gözlerim dolardı. Şimdi bile ağlayan biri karşısında gözyaşlarımı tutamama huyumu, ağlamayı bir zaaf değil bir sakınmazlık belirtisi saymamı belki bu deneyime borçluyum. (Sırası gelmişken, yaşamında herhangi bir biçimde yer almış –sevgili, dost, koca– bütün erkeklerin ağlama özgürlüklerini yanımda rahatça kullandıklarını belirtmeliyim.)

O sıralarda kafamı kurcalayan, Türkçe'nin ağlamaya pek izin vermeyen bir dil mi olduğuydu. Babam neden İngilizce ağlıyordu ki? Neden Fransızca bir şey okumuyordu? Wilde kadar sevdiği Fransız yazarlar olduğunu biliyor-

dum.

Bu sorunun yanıtını Peter Ackroyd'un *Oscar Wilde'ın Son Vasiyeti* adlı romanında buldum. "*... Fransızlar, konuşmayı bir sanat haline getirmeye çalışmışlardır, gelgelelim dilleri konuşmaya renk katan daha koyu tınılardan yoksundur. Sözgelimi İngilizce, hüznün renk ayrımcıklarını açığa vuran sözcük sayısı açısından bir hazinedir; onlar Fransızca'da pek bilinmez.*"

Galiba babam, "*melâli anlamayan nesle aşina değiliz*" görüşünden yola çıkıp melal ve hüznün ayrımcıkları konusunda üstü kapalı dersler vermiş bana. Dersin fonunda *Madam Butterfly* çalmanın çocuğa fazladan bir yüklenme olacağını düşünmemiş. Bence iyi etmiş, çünkü sonuna kadar tanımadığınız hiçbir duyguyu tanıyamazsınız.

Yine de başka bir iç acıtıcı prensle, bu kere sıfatı 'Mutlu' değil de 'Küçük' olan bir prensle tanışmam için çok yıl geçmiş aradan. *Küçük Prens'i* önce Cemal Süreya ile birlikte çevirmiştik. Sonra Cemal'in isteği üstüne ayrı ayrı gözden geçirip –ne kadar yeniden yorumlanabilirse o kadar yorumlayıp– ayrı yayınevlerine verdik. (önce de söylemiştim.)

Küçük Prens, kendi türünde biricik kitap olma özelliğini hâlâ taşıyor, ne var ki sevenlerinin çokluğu gözümü korkutmuyor değil. Sağcısı, solcusu, orta yolcusu, hayvanseveri, çevrecisi, feministi, masalcısı, gerçekçisiyle herkesin sevgilisi. Exupery'nin de yarattığı başkişi gibi birdenbire dünyadan uçup gitmesi, efsaneye bir efsane daha katıyor. Edebiyat yapıtlarının kitlelere malolması, sevinilecek bir olay, ama bu kadar farklı dünya görüşlerinden, kültürlerden, sınıflardan gelme kişilerce aynı heyecanla kucaklanması, bağra basılması, yazarın anlamsız bir sevgi selinde boğulmasına yol açabiliyor, 'ortalamayı yakalamak' gi-

bi bir beceri çıkıyor ortaya. Exupéry yaşasaydı, eminim, bilmeden bir numara çevirmiş bir hokkabaz gibi şaşkınlığa düşerdi bu beklemediği ilgi karşısında. Oysa kendisi her nabza göre şerbet vermemiş de her nabız bu şerbeti nedense almış. Nedense?

Oscar Wilde'ın *Mutlu Prens*'i bir heykel soğukluğunda, içinin sıcaklığını saymazsak. Anlaşılan, o tür kapanık sıcaklık, keşfedilmeyi bekleyen sıcaklık, okurlara pek işlemiyor. İki yazarın da prenslerine kendilerinden çok şey kattıkları kesin ama Wilde'inkinin somut biri olduğunu düşünüyorum Ackroyd'un romanındaki şu satırları okurken:

Oscar Wilde, küçük yaşta yoksul mahallelerini dolaşırken çocukların saldırısına uğrar:

"O sırada sırtıma bir el dokundu, benim yaşımda bir oğlan çocuğu ayağa kalkmama yardım etti. Şu anda da yüzü gözlerimin önünde: Yaşamaya zorlandığı amansız yoksullukta bile içindeki insan hazinesi tükenmemiş az rastlanırlar soyundandı. Bana oğlanların haylazlığına boş vermemi söyledi. Sonra döküntü bir yapının eşiğine çöküp benimle konuştu. Bizim evi biliyormuş ve arasıra 'kibarlar semti'nde dolaşıp pencerelerden içeri kaçamak bir bakış atıyormış. (...) Ağır adımlarla uzaklaştı. İçimden arkasından koşmak geldi, ama her nedense utandım. Ömrüm boyunca o çocuğu aradım."

Cinsel seçmesi yüzünden yargılanan, hapse atılan, onuru karalanan, anadilinden sürgünde geçirdiği yılların sonunda 'parasızlıktan ölen' Wilde'ın 'prens'i acaba gerçek birini andırdığı için mi ilgi görmüyor okurdan? Gelgelelim Exupéry'nin kitabını adadığı Leon Werth de somut biri. Galiba sorun o değil, dünya okurunun koyu tragedyadan değil pastel hüzünlerden hoşlanması.

Babam Fuad Gedik'in *Bır Uçtan Ötekine* adlı denemelerinden bir alıntı yapıyorum: "*Ne gariptir ki Wilde, en sıkıntılı günlerinde en büyük şefkat ve alakayı yine cinsi lâtiften görmüştür. Paris'teki mezarı süsleyen ve onu çırçıplak, yüzükoyun uzanmış genç bir Mısır firavunu gibi, gözleri sanki hiçbir şey görmek istemiyormuşçasına kapalı ve küs bir halde sembolize eden anıtı da adını bildirmek istemeyen bir kadın hayranı tarafından yaptırılmıştır.*" Babam, bugün yaşıyor olsaydı Ackroyd türü bir hayranlığı o kadınınkine yeğlerdi.

Ben de bu tür bir hayranlığa girişip sevdiğim yazarla rın sevdikleri sözcükleri ve deyimleri kullanarak kendimce *Memleket Hikâyeleri*'ne bir öykü. *Huzur'a* bir huzursuzluk, *Aşk-ı Memnu*'ya bir engelsiz aşk katmak isterdim. Melâle aşina bir okur nesli görebilseydim.

• • • • •

Önce hayvanlarla aramın nasıl olduğunu açıklayan bir giriş yapmalıyım.

Hayvanseverlik üstüne de birkaç sözüm var: bana kalırsa, herhangi bir hayvanı tekmelememek, incitmemek, bir sevgi-ölçüsü değil, sadistçe özellikler taşımayan her insanın olağan davranışıdır. Kendilerini hayvansever sayanların çoğu, bir tek hayvanı bile yakından tanımayan, 'bütün hayvanlar' gibi belirsiz bir tamlamayı benimseyen, teke tek sevmeyi bilmeyen kişilerden çıkıyor: uzak, nesnel ve toptancı bir sevgi.

Başka bir kümeyi; yarı-aç, yarı-tok hayvanlara acıyan, onları doyuranlar oluşturuyor ki içinde her ne kadar sevgi payı varsa da 'koruma' yanı ağır basan bir tutumu yansıtıyorlar. Hayvanseverler dizgesinin sağ gösterip sol vuran (ya da tersi) ucundaysa, aslında insan sevmedikleri için hayvan sevenler geliyor. Onlar, özel hayvanlarını kendi vefa anlayışlarına, kişisel beklentilerine göre yetiştiriyorlar, hayvandan tıpatıp bir karşılık bekliyorlar; dünyayı kendilerine de hayvana da dar ediyorlar. Bir de Cleopatra adını taktığı yılanını boynuna dolayarak ne kadar ilginç olduklarını kanıtlayan teşhirciler var tabii.

•

Demek istediğim, bütün hayvanseverleri aynı kategoride toplayamayacağımız gibi bütün hayvanları da aynı sevgi kategorisinde birleştiremeyeceğimiz. Eski gündökümlerinde sık sık sözlerini ettiğim kedilerin dışında kalan bir sürü kedi (Gümüş, Yumuk, Tip, Sokak Kızı Mizi, Müdür Bey, Boşnak Osman, Neslihan, Hacı Bey, Takire v.b.) asla götürü bir biçimde sevilmediler; tam tersine ba-

na sevginin değişik türlerini öğrettiler. Birini zekâsı, öbürünü duygusallığı, bir başkasını nemrutluğuyla sevdim: içimde uyandırdıkları farklı titreşimlerle. Her biri, yaşamımda kendine özgü bir yer tuttuğundan, gidenin boşluğu hep kaldı; yeni gelen, onun yerine değil başka bir köşeye kuruldu. Hiçbirine ihanet etmedim.

Uzun bir süre kedisiz kalmakta direndim Gülüver'in ölümünden sonra. Öyle ya, artık 'sahibim' olmadığına göre gönlümce uzun bir tatile çıkabilir, sevginin ağır sorumluluğundan kaytarabilirdim. Gelgelelim bir çan içinde Erdal Öz'ün yayınevinin önüne bırakılan *muhteşem yaratık*, aklımı başımdan aldı. Onu zorla kaçırıp eve getirdiğim an, eski dertlerimi ne kadar özlediğimi anladım. Şimdi yalnız Cahide var evde. Tanıdığım öteki kedilerle ortak özellikleri: daktilonun başına geçtiğimde huysuzlaşması, kâğıtları didikleyip sözlükleri kuyruğuyla yere savurarak ilgimi çekmeye çalışması, evin kışın en sıcak, yazın en esintili köşesini keşfetmesi, ütülenmiş giysilere, kösele pabuçlarla çantalara ilgi duyması, pencereden gördüğü kuşları yalnızca bıyıklarını titretmek ve garip sesler çıkarmakla avlayabileceğini umması, çocuklara güvenmemesi ve elbette dünyada kendisinden başka kedilerin var olacağını gerçek-dışı bulması. Ama bu kadar ürkek bir kedinin aynı zamanda bu kadar sokulgan –hatta kucak arsızı– olduğunu ilk görüşüm bu, cins bir kediyi ilk sevişim, çok şişman ve çok güzel bir kedinin sıska bir sokak kedisi kadar zeki ve duyarlı olabileceğini ilk kavrayışım.

Bugüne kadar yakından tanıdığım bir tek köpek oldu. Yıllar önce şeceresini gösteren belgeyle birlikte yeğenlerim Aslı ile Nesli'ye devredilmişti. Nörotik, ama nasıl olmasın? Belçika'da bekçi köpeği eğitimi gördükten sonra Ankara'ya, bir apartman dairesine taşınmıştı. Yeğenlerimin sevgisi olmasa bir cehennem yaşıyor, herkese de ya-

şatmaktan geri kalmıyor. Öğrendiği her beceriyi unutmasını istiyoruz ondan. Gelene geçene havlamamasını, hava almaya çıkarıldığında kara derililere, sakatlara, kılıksızlara ve özellikle üniformalılara saldırmamasını bekliyoruz, gönlünü kaptırdığı bir erkek köpek görünce tasmasına deli gibi asılmamasını.

Belle'i (sonraki adıyla Belâ) ev köpeği konumuna kendini iyice alıştırdığı günlerde tanıdım, sevdim. O da beni; onca yıl boyunca yediği lüks mamalardan sonra elimden tattığı pirzola kemikleri yüzünden hiç unutmadı. Kucağıma çıkıyor, koltuklarda tortop olup masum süs köpeği numarası yapıyordu cüssesinden utanmadan. (Sonraları doğal yapısına daha elverişli bir ortama taşındığını öğrendim. Rasgele Belle')

Yine yıllar önce Yalıçiftliğinde tanıdığım Kontes'in yazgısıysa belirsizdi. Hayatını yazsa, herhalde roman olurdu.

Yalıçiftliği, Bodrum dışında ufak bir... ne? Yerleşim merkezi mi? Gelen giden pek yok. Kilyos gibi rüzgâra açık, deli dalgalı bir kıyıda, kır kahvesi ile kıyı meyhanesi arası bir yerdeyiz. Solda, yakında bitecek bir otel inşaatı yükseliyor ve kıyının içine ediyor. Kahve sahibi, yerini hemen satmaktan yana; nasıl olsa bir süre sonra burada barınamayacağının bilincinde. Bu ıssız yöreden ayrılacaksa, ihtiyarlamadan, bari yol yakınken kurtulup kent-yüzü görmek niyetinde. Geçenlerde kestikleri oğlağın etinden yapılma kavurmayı sunan güleç karısıyla emlakçılıktan anladığı ilk bakışta belli olan eli-anahtarlı oğlu, toprağın değerini biliyorlar anlaşılan. Yani adamcağıza yaşamının tek 'doğru yanlışı'nı yaptırtmayacaklar.

İşte Kontes'i bu söyleşi sırasında gördüm. Alman sete-

ri. Çakıl taşlarıyla dolu kumsalda koşarken incecik arka bacağını incitmiş. Kötü aksıyor. Alman sahipleri, yurtlarına dönerken onu arkalarında bırakmışlar. Herhalde yeni bir Kontes-marka köpek almışlardır şimdi. Türk halkının konukseverliği dillere destan olduğuna göre Kontes nasılsa bakımsız kalmaz, değil mi?

Kahve sahibinin dediğine göre Kontes, önüne konulan yemeklere hiç dokunmuyormuş. Oysa Yalıçiftliği'nin bıçkın köpeği Toni, ne verilirse yiyormuş: ekmek, keçi peyniri, makarna.

— Bu hayvan sinir ediyor beni, dedi adam. Kendimize et alamazken ona olacak halimiz yok ya!

Haklı olmasına haklı yine de ona Kontes'in ne yazık ki Toni'ye benzemediğini, aileye düşmanca duygular beslemediğini, cins bir köpek olduğu ve öyle yetiştirildiği için böyle davrandığını anlatmak şart.

Derken bir de baktım, Toni plastik tasa konulan ya da kumlara fırlatılan yemek artıklarını ağzında iyice silkeledikten sonra Kontes'e götürüyor, ona sunuyor. Türlü şaklabanlıklar yapıp yemesini rica ediyor. Kontes, sunulanları şöyle bir kokladıktan sonra Toni'yi üzmemek için bir kovalamaca başlatıyor: Toni'nin, yaşamında son umut olduğunun farkında.

Tasa koymadığım, ağzına uzattığım peynir dilimlerini iştahla yedi Kontes. Toni nasıl sevindi bu işe, kulaklarını düşüre-kaldıra sevincini belli etti.

Bu öyküyü sinemada izleseydik sokak köpeği Jack Nicholson'ın soylu dilber Ava Gardner'a âşık olması sözgelimi, çok hoşumuza giderdi herhalde: film de trajedi değil, düpedüz duygusal komedi türüne girerdi. Kontes'in bu yeni yaşam biçimine ayak uyduramayacağı, kahve sahibinin onu her gün eliyle besleyemeyeceği kesinken, Toni'nin bir süre sonra tek başına ve mutsuz kalacağı da bir o kadar

açıkken gerçek yaşamda filmdeki güldürü ögesine yer yok. Senaryoyu yazan Alman sahiplere sormak gerek: hayvanlar sevgiyi bu kadar ciddiye alırken onlar bu kadar hafife alma cesaretini nasıl gösterdiler?

Ahmet Cemal de ben de iyice buruklaştık. Kalktık. Toni ile Kontes oynamayı sürdürdüler. Şimdilik.

• • • • •

Uzun süredir edebiyat ödüllerinin seçici kurullarında yer almıyorum-kimi zaman öneriyi ileten dostları kırma pahasına. Geçmişteki birkaç deneyim sonucunda aldım bu kararı.

Nedenlerin en önemlisi, okuduğum yapıtlar. Yayımlanmış kitapların bile çoğundan tat alamazken sayıları bazan iki yüze ulaşan yarışmacıların ürünlerini tek tek okumanı, notlar düşmem, yani saatlerimi ve sinirlerimi bu işe adamam akıl kârı mı? Ortalama düzeyi aşan bir yapıta rastlasam elbet değer bu zahmete, ne yazık ki özellikle son yıllarda pek rastlamadım. Ürünleri daha önce yayımlanmamış yarışmacıların çoğu belli bir edebiyat kültüründen, birikiminden yoksun görünüyor; onları besleyen gazete kültürü. O yüzden de düzgün tahrirler yazıyorlar, o kadar. Peki yazımı düzgün, Türkçesi pek aksamayan her iyi niyetli yurttaşı *yazar* kabul edeceksem, yüreklendireceksem mesleğime duyduğum saygı ne olacak? "Kimseye ödül vermezsem, beni ukala sanırlar," türünden tipik seçici kurul üyesi kaygısına uzağım.

Öte yandan profesyonel bir yazarı değerlendirmek zaten bana düşmez. (Bir yazımda eskiden söylediğim gibi "bu gidişle hepimiz birbirimizin hem seçici kurul üyeleri hem yarışmacıları olacağız") O yazarla edebiyat anlayışlarımız farklıysa, sırf nesnellikten şaşmamak adına kendi anlayışımdan neden ödün vereyim?

Aynı doğrultuda, öbür seçici kurul üyeleriyle görüş birliğine varamamamız da olası. En ummadığım üyenin

en ummadığım ürünü birinci seçtiğine rastlayalı beri gözüm korktu doğrusu. Genel karara katılmadığınızı belirtmeniz de istenmiyor, ortalığı bir soğukluk kaplıyor. Demokratik bir biçimde çoğunluğa saygı gösterip kendinizi öne çıkarmamayı yeğliyorsunuz.

Bütün bu didinmenin karşılığında elinize ne geçecek? Ödül dağıtan kuruluşlar, kendi seçici kurullarında yer almanın onur olduğunu düşündüklerinden bu üyelerin sayısını kabarık, ücreti 'sembolik' tutmaya çalışırlar. Oysa bence onur her ne kadar parayla ölçülmese de emek parayla değerlendirilir.

Şimdi neşeli bir konuya geliyorum. Geçenlerde bir seçici kurulda yer almaya karar verdim: Becerikli kedi yarışmasında. Kedilerin kendi-olma becerileri dışında hiçbir beceri edinmeye niyetli olmadıklarını bildiğimden çok merak ettim neler yapacaklarını. (Kedim Cahide, bütün çevirilerim sırasında daktilonun yanı başından ayrılmadığı halde hâlâ 'now', 'new', 'our', 'my', 'where' gibi basit sozcükler söyleyebiliyor ancak. Nankör!)

Yarışmaya katılan kedilerin en büyük ortak becerileri, kayak pistinin üstüne serilmiş halıda ayakları üşümeden, hıncahınç kalabalıktan ürkmeden, çok yüksek çalınan müzikten korkmadan ortalıkta dolaşabilmeleriydi. Biz, onları sahiplerinden aldığımız bilgilerle değerlendirecektik. Yirmi altı kedinin yirmi altı sahibi, kısa - bazan uçarak uzayan– birer konuşmayla bizi aydınlattılar. Bu arada benim gözde yarışmacılarımdan Tarçın, sunucuya pıhlayarak katışıksız bir kedi olduğunu kanıtladı. Zaten güçlük burdaydı. Kediye *kedi* kalabildiği için mi oy verecektik, bizim isteğimiz yönde değişebildiği için mi?

Efe, bütün bu belirsizlikleri sildi kafamdan. Küçük, ama iri bir erkek kedi. Dış görünüşünde olağandışı bir

özellik yok. Burnundan kahverengi akan tüy çizgisi çok yumuşak huylu olduğunu gösteriyor. Sırtına yapışmış yavru sarmanı önce yavrusu sandım, dolayısıyla Efe'yi de dişi. Sahibesinin kucağında sahneye çıktığında da yavru sırtındaydı. Bana kendini okşattı ama yavruyu okşamama izin vermedi. Efe'nin tutkusu sokakta yavru kedi bulup, eve taşımak, bakıp büyütmekmiş. Büyüdü mü, o gitsin; gelsin bir yenisi! Bizim gördüğümüz, en yenisiymiş.

Gözünüzle görmeden inanamayacağınız bir olay gerçekten. Lütfen psikolojik yorumlara kalkışmayın. "Efe, parçalanmış bir ailenin çocuğu olsa gerek, kendi tatmadığı sevecenliği, görmediği sevgiyi yavru kedilere göstererek doyum sağlıyor" gibi ya da "Efe aslında latan bir eşcinsel; normal bir erkek kedi olsa o yavruyu yerdi" gibi parlak buluşlarınızı kendinize saklayıp erkekliğin yüzakı Efe'yi gözlerinizde canlandırın. Şiddet dolu bir dünyada sevgisini kendi yaratan, kendisine yakıştırılan sıfatı ve o sıfata uygun çalımlı gövdesini umursamayan Efe içinizi ışıtsın. Yarışmada üçüncü olması beni üzsün, sizi değil.

Cahide için kimin birinci olduğu hiç önemli değilmiş. Nasılsa patisini bile kıpırdatmadan ayağına mama armağanı gelmiş.

• • • • •

Önünüze çıkan gündelik engellere, sevincinizi söndüren binlerce ufak pürüze karşın yaşamınız hâlâ tam kararmıyorsa en büyük pay, mesleğinizi ya da yaptığınız işi sevmenizdedir.

Son zamanlarda işini gerçekten seven birine rastladınız mı?

Öğrencilerin istedikleri meslek dalını özgürce seçemedikleri, en güzel günlerini kurslar ve özel öğretmenler arasında mekik dokuyarak, bunalarak geçirdikleri yine de geleceklerini güvenceye alamadıkları bir ortamda, böyle bir soru iyiden iyiye ortada kalıyor. Sınav puanları ilk seçtiği yüksekokulu değil de üç altındakini tutturan öğrencinin başarısı, elbet bir kırgınlık, bir burukluk getirecek.

Tutalım, bizim öğrenci dilediği okula girebildi. Büyüklerinden yıllar yılı övgüsünü duyduğu o üniversite şimdi nasıl bir durumda acaba? Mesleği hakkıyla öğretiyor mu, yoksa YÖK ilkeleri uyarınca iki dil konuşabilen, sakin sessiz, göstermelik robotlar mı yaratıyor?

Biz yine de iyimserliği elden bırakmadan, öğrencinin düşlediği yüksekokulu zamanla hiç değişmemiş varsayalım: bir öğrenci derneği bile var diyelim ve yönetimde söz sahibi. Araştırma görevlileri de sınav kâğıdı okumak ya da derse girmek gibi ağır sorumluluklardan (!) olabildiğince kaçan bazı anlı-şanlı öğretim üyelerinin nerede bulunacaklarını araştırmak dışında bilimsel araştırmalara da zaman ayırabiliyorlar. Eskiden olduğu gibi, dünya görüşü, yaşama bakışı 'belli' bir profesörün yanında asistanlık yapmak-

tan gurur duyuyorlar, rasgele koşuşturmuyorlar koridorlarda.

Peki ya bu öğrenci, felsefe, edebiyat, arkeoloji v.b. gibi bir dala merak sardıysa? O zaman, ona düşen, üniversitede kalıp öğretim görevlisi olmak, yani piyasada geçerli başka dalları seçmiş yaşıtlarına oranla çok daha düşük bir ücretle çalışmaktır. Yeterince idealist değilse, geçim koşullarının kendisini iyiden iyiye zorladığını düşünüyorsa, zamanla işinden soğuyacağı beklenebilir. Çünkü *döneceği köşe* bir yana, sığınabileceği bir kuytu bile görmez ufukta.

Mustafa Bey'i tanıyana kadar bu tür tatsız gerçeklerle uğraşıyordum. Bir yandan yazmaya duyduğum aşkı diri tutmaya çalışarak. Demek yeniden umutlanmam için evdeki saatin bozulması gerekiyormuş! Bu eski, uzun sarkaçlı büyükbabayı –bana kalırsa dişi– onaracak biri artık kalmamıştır düşüncesiyle altı ay oyalandım. Haksız da sayılmazdım doğrusu. Çünkü, mekanizması çok basitti, ama beklenmedik bir yara almıştı. Bir gece, onun yanıbaşındaki sedirde yatan bir arkadaşım, sesinden tedirgin olunca sarkacı durduracağına var gücüyle aşağı çekmişti, sarkacın ufak bir bölümü kırılmıştı. Artık onun ince dengesinden anlayan, o dengeyi tutturmak adına zamanını vermeye hazır, dahası, küçük, kırılgan ahşap parçayı imal edecek bir marangoz da tanıyan bir saat onarımcısı gerekiyordu. İşin marangozluk yanı daha ağır bastığından saat onarımcısının ücreti ister istemez düşünüyordu. Kim uğraşırdı?

Sonunda *Mustafa Bey* diye birinin varolduğunu duydum. Tanıdığım herkese danışmıştım, özellikle evime gelip güzelim saatin –beylik deyişiyle– günde yalnız iki kere doğruyu göstermesinden tedirginlik duyan dostlara.

Mustafa Bey, bir akşamüstü uğradı, onarım için gereken parçaları alıp götürdü. Anladığım kadarıyla, saati dükkânında onarması yetmiyordu, yine gelip mekânına uyup uymadığını denetlemesi şarttı. Bu arada, yine konuşmalardan aklımda kaldığı kadarıyla, Mustafa Bey, mahallesindekilerce çocuklarını Kuran kursuna göndermemekle suçlanıyordu. O da bütün baskılara karşın 'kendi gibi kalmakta' diretiyordu. Daha da olmazsa, mahalleden taşınırdı. Çocuklarının kendisi yüzünden itilmelerine razı değildi. Ne yapsındı?

Saatin onarım süresi on günü aşınca telefon edip bir sorayım dedim. Meğer saat, çoktan onarılmışmış, tıkır tıkır çalışıyormuş. Gelgelelim Mustafa Bey, bütün gününü dükkânda, kendi deyişiyle saçma sapan elektronik saatleri onardıktan sonra-- evinde onun önüne geçip görkemli güzelliğini seyrediyormuş. Bir duble rakı eşliğinde tozunu alıyor, kıyısını köşesini usul usul parlatıyormuş. Sanki birlikte önlerinde uzun bir zaman dilimi uzanıyormuş gibi. Nasılsa bir daha birbirlerine rastlamayacaklarmış. Biraz daha onda kalabilir miymiş lütfen? Hazır, onarımcısına kavuşmuşken!

— Ne zaman isterseniz o zaman getirin, dedim, acelesi yok.

— En iyisi, yarın getireyim, dedi. Bu gidişle ne benim ona doyacağım var, ne onun bana.

• • • • •

Cihat Burak'la şurda burda rastlaşırdık, uzaktan selâmlaşırdık, o kadar. Bana 'satış kaygısıyla' sanılmasın diye yeterince çizmediği kedilerinden birini anımsatırdı. Lewis Carrol'un *Alis Harıkalar Ülkesinde* kitabındaki, gülümseyişi kendi yok olduktan sonra da kalan Cheshire kedisini. Tanışıklığımızı, sanat ve edebiyattan öte aynı meyhanenin (tam da meyhane denilemezdi ya) müdavimleri olmamıza borçluyduk. Kişileri seçtikleri mekânlar aracılığıyla da tanıyabileceğimize inandığımdan Cihat Beyin kedi gülüşünün arkasına *Mutfak* büfesini yerleştireyim önce:

Mutfak, Taksim Sanat Galerisinin yanındaki daracık yoldan birkaç adım ötede, parkın içinde, ağaç ve çiçek kokan, esintili bir dönemeçteydi. Oğlumuzun doğduğu 1969 yazından başlayarak, baba Turgut Uyar'la birlikte evimize çok yakın bu büfeye bazan günde iki kere uğrar, çocuğu arabasıyla bahçede gezdirirken öğlenleri ayaküstü birer soğuk bira, akşamları bara nöbetleşe ilişip ikişer duble içki içerdik. *Mutfak*, İstanbul'a gelen tanıdıkların uğramadan edemedikleri bir buluşma yeri oluşuyla Ankara'daki o yılların Piknik'ini anımsatıyordu, ama personele doğru dürüst hesap çıkartma olanağı tanımayan, numaralı masaları oraya buraya taşıyan müşterileriyle, son yudumunuzu boğazınıza dizdirtmemek için çocuğa bahçede iki tur attırmaya hazır garsonlarıyla tam anlamıyla İstanbulluydu.

İşte Cihat Bey, ilkbahardan yaz sonuna kadar öğlelerini çoğunluk orada geçirirdi. Bara değil de yandaki masalar-

dan birine çekilir, kitabını, gazetesini okur, notlar alırdı. Arada kedilerle hırlaşarak. Onları yanına çağırıp üstlerine su serpmekten yaramaz bir çocuk keyfi aldığı belliydi.

Sheraton inşaatı başladığında *Mutfak*'ın başına gelecekleri kestirmiştik: Otelin 'görkemli' görünümünü bozan bir mezbele sayılacaktı. *Mutfak* yıkıldı, ardından Rumelihisar'daki benzeri *Avcı*, Büyükdere'deki *Bolu* lokantası, en sonunda da Bebek'teki *Şadırvan*.

Cihat Burak'la 1982 Aralığında, son sığınaklardan *Yakup*'ta Cumhuriyet gazetesi için kendimizi bıraksak kırk gün kırk gece sürecek bir söyleşi yaptık. (Onun Beşiktaş'taki 'kûhî' meyhanesini başka bir güne bıraktık.) Konumuz Cihat Bey'in resimleri, öyküleri ve hayata bakışıydı. *Cardonlar* adlı kitabında yalnızlığı *"bu, tıpkı insanın kendi kendinin içinde kiracı olarak yaşaması gibi"* diye tanımlıyordu. Yalnızlık kendi seçtiği bir yaşama biçimiydi; yakınmıyordu. Gelgelelim konumuz kurguya, mimariye, fotoğrafa, sinemaya kaysa bile sık sık *Mutfak*'ın yokluğunda düğümleniyordu: orayı ne kadar özlediğimizde. Ayrıca, Cihat Beyin konuşmamız sırasında da etkilerinde kaldığını belirttiği sanatçılar da (Marcel Duchamp, Avni Lifij, E.A.Poe, Yakup Peçenek, A.M. Dıranas) *Mutfak*'ın fonuna iyiden iyiye oturuyorlardı. Bundan, Cihat Burak'ın, içinde yerel ögeler, renkler barındıran (mızmızlanan bebekler, pıhlayan kediler, akraba garsonlar) ama kişisel yalnızlıklara ilişmeyen kitap okuyanlara alışık, Batılı bir kafe kültüründe, o kalabalığın içinde olmayı özlediğini çıkardım. Sözgelimi fotoğraf çekmeyi hiç beceremezken parkta, benim oğlumu arabadan çıkarışımı, kucağıma alışımı 'çaktırmadan' çok güzel çekebilmişti.

Ama o kalabalık kalmayınca yalnızlığı, bir tür itilmişliğe dönmüştü. Artık kentin yıkıntılarından çıkıp sinsice ev içlerine yerleşen iri fareler, evlerin efendileri kedileri sindiriyor, özel arabalarına atlayıp Emirgan'a çay içmeye

gidiyorlardı. Bir gün bu cardonlara teslim alacağımız onca kesindi.

İkinci karşılaşmamız -bu kere rastlansal olarak- yine *Yakup*'taydı. Hava buz gibiydi, lokanta da soğuktu. Bizim eve geldik. O sıralar on üç yaşında olan oğluma 'efendim' diye seslenmesi öylesine yapmacıksızdı ki bu hoyrat kentte o eski-zaman çelebiliğiyle nasıl tutunabildiğine şaşmamak elden gelmiyordu. Benden bir ricası varmış: 'Efendim' acaba ona çıplak poz verir miymişim? Bir sakıncası var mıymış?

Elbette hiçbir sakıncası yoktu. Ne yazık ki ben uzun süre ayakta dikilmemek için terziye provaya bile gitmekten kaçınıyordum, hele bu işkenceye bir de yerinden oynamamak işkencesi katılacaksa.

Cihat Bey, çizdiği kadın figürlerine doğal yumuşaklıklarını kazandıramamaktan yakınıyordu. Ancak kedilere yansıtabiliyormuş o yumuşaklığı: bir anlamda kedi'yi çizerken kadını'ı da çizmiş oluyormuş. Beni tanıdıktan sonra bir çıkar yol bulmuş: kediye *zaten* o kadar çok benziyormuşum ki düş gücünü işin içine katmadan kadın anatomisini doğru dürüst çizebilecekmiş. "Zaten genç olsam böyle bir öneride bulunmazdım" diye bağladı sözü.

"Size yakıştıramadım doğrusu," diye bozuldum. 'Her yaşın kendine özgü bir heyecanı olsa gerek. Yoksa işim modellik değilken neden sırf sizin anatomi becerinizi kalkındırmak için zahmete katlanayım? Ben de herhangi bir ressamın değil sizin gözünüzde nasıl olduğumu merak ediyorum."

Pıh pıh diye güldü yine. "En iyisi gidip kömür alayım," dedi. "Stüdyo buz gibi, üşütürsünüz."

Bu tasarı, belki de fazla enine boyuna konuşulduğu için gerçekleşmedi. Ama Cihat Bey, bir kitabımın arkasın-

daki –Şahin Kaygun'un çektiği– bir fotoğrafımdan yola çıkarak resmimi yapmış. Oysa "Fotoğraftan çalışmayı sevmiyorum, çünkü fotoğraf seçmeli bir sanat değil, resimse eleyicidir" demişti. Yine de telefonda bana uzun uzun o siyah beyaz fotoğraftaki giysilerimin, şapkamın *tam* ne renk olduğunu sordu, notlar aldı. Cihat Beyi bir daha göremedim, resmiyse hiç.

• • • • •

En tutucusundan en hoşgörülüsüne kadar bütün toplumlarda flörte ilkgençlik çağına özgü bir ilişki türü gözüyle bakılır. Gençlerin bu tehlikesiz tramplen aracılığıyla asıl ilişkiye sıçrayacaklarına inanılır. Kimi aileler, "hoşgörünün kapısını aralamayagör, ardına kadar açılır" atasözünden yola çıkarak çocuklarına flörtü yasaklarken kimileri flörtü karşı cinsi tanımada sağlıklı bir yol olarak görür, desteklerler. İlk bakışta karşıt sanılacak bu görüşler, temelde ortaktır: Flörtün cinsellikle doğrudan bir ilintisi vardır: masumsa, iz bırakmadan geçecek, atlatılacak bir çocukluk hastalığıdır. İngiltere'de geçirilen kızamıkla Tayland'da geçirilen kızamığın belirtileri aynı olsa gerek, ama acaba iki ülkede yaşanan flörtler birbirini andırır mı? O kadar uzağa gitmeye bile gerek yok: Acaba -diyelim- Sivas'ın bir köyünde çeşme başına su taşıma özrüyle gidip yavuklusuna uzaktan da olsa bir bakış atmayı düşleyen kızla, Boğaz'ın kıyısında sevgilisinin beline sarılıp yürüyen aynı yaştaki kızın duyguları ya da özlemleri birbirini tutar mı? Kişiyi, yaşadığı toplumun değer yargıları biçimlendirir diyenler elbette hepten yanılmıyorlar. Yanıldıkları tek nokta, içinde özgürlük tohumu taşıyan bireyin kendine toplumca biçilen kalıbı zorlamayacağı, o sınır içinde kalmakla yetineceği.

Şimdi tanık olduğum alışılmadık flörtlerden birkaç örnek vereceğim; böylelikle flörtün geçici bir hastalık değil, kişioğlunun yaşamını zenginleştiren kalıcı bir sanat olduğunu kanıtlamayı umuyorum:

Sabahın sekizidir. Anne, kahvaltı sofrasını demin top-

lamıştır. Çocuklarını okula, eşini işine yolcu etmiştir. Ev boşalmış gibidir. Her gün aynı saatte yaptığı işleri sıraya koymadan önce bir boşlukta kalakalır. Birazdan, önce yatakları yapacak, bulaşığı yıkayacak, odalara çekidüzen verdikten sonra da öğleye hangi yemeği yetiştireceğini düşünecektir. Birdenbire, yıllardır artık alışkanlık haline gelen bir tekdüzeliği sürdürdüğünü, iyi bir anne ve iyi bir eş olmanın, orta yaşlı bir kadın kimliğine bürünmesini engelleyemeyeceğini kavrar. Kendine ufak bir mola vermeyi kararlaştırır, bir kahve pişirir, işlere girişmeden önce balkona çıkar. Saksılara göz atar. Aaa sardunya iyiden iyiye boy atmıştır! Geçenlerde komşudan aldığı fide tutmuştur! Saksı çiçeklerinin yapraklarını okşar, onlara aşk sözcükleri fısıldar. Kendine ayırdığı yarım saatlik mola bitmeye yüz tutarken köşebaşında bir pizzacının açıldığını anımsar. Öğle yemeği sorunu çözülmüştür en azından.

Son yıllarda kendisini yalnızca işine adayan genel müdür, saat on ikiye çeyrek kala vurgun yemiş bir dalgıç gibi kalakalır. İnişli çıkışlı tansiyonunun bir gün kendisine olmadık bir oyun edeceğini uzun süredir sezmektedir, ama konumu gereği öğle yemeğinde ağırlamak zorunda olduğu yabancı şirket temsilcileri yüzünden doğru dürüst perhiz yapamayacağını da bilir. Yürüyüşe ayıracak zamanı yoktur. Saat bire doğru buluşacağı konuğuyla önce hangi konuları tartışacaklarını, hangi dolambaçlardan geçip sadede geleceklerini kestirmeye çalışırken, usançla karışık bir bitkinlik kaplar içini. Hep aynı şey. Sevdiği kadını arasa, onun sesini duysa bir ölçüde geçebilir karamsarlığı. Ne var ki şu anda, sonu sevişmeyle bağlanacak bile olsa, bir buluşmaya hazır değildir. Birdenbire aklına gelir: Hizmetçi, kedisinin yemeğini vermiş midir? O anda, kedisini aylardır okşamadığını anımsar. Sekreteri çağırır. Onun şaşkınlıktan iri iri açılan gözlerine bakar. "Ben eve kadar gi-

dip geleceğim, ararlarsa birazdan burdayım dersin."

Ev kadınının konuştuğu çiçekler, genel müdürün özlediği kedi, küçük inceliklerin büyük yazarı Çehov'un atıyla dertleşen arabacısı... Bu örneklerin hepsi, flörtün cinsel likle çok doğrudan bir ilintisi olmadığını gösteriyor sanırım.

Yolculuklar, kısa bir süre için de olsa deyimin tam anlamıyla ayağımızı yerden kesen fırsatlardır. Bizi her günkü bildik kimliğimizle tanımayan yabancılar vardır çevremizde. Günlük yaşamımızda arasıra bezginlik veren katı kalıplardan kurtulmuşuzdur. Yine de beynimizin yerçekimli olduğu kesin! Geçenlerde, biletimi ve pasaportumu beş on kere yokladıktan, takside saate sık sık göz attıktan sonra keyifle uçağa kurulmuştum. Hepimizin bildiği o bocalamalı ruh hali içindeydim yine de. Bir yandan eve varıp özlediklerime kavuşmanın verdiği sevinç, öte yandan kendime bağışladığım küçük tatilin bitmesiyle gelen hüzün

Bari son anları değerlendireyim diye düşünerek yan koltuktaki komşuma kişiliğime ya da mesleğime ilişkin hiçbir ipucu vermemeye özen göstermiştim. Biraz sonra ister istemez gireceğim kimliğimi biraz erteleyebilirdim böylelikle.

"Olamaz! Hiç de Türk'e benzemiyorsunuz, kırk yıl düşünsem..." gibi övgü niteliğinde söylenen sinir bozucu sözleri duymamış olurdum. Yan koltukta, otuz yaşlarında bir adam oturuyor. Ön sıradaki, kaba bir Almancayla konuşan iki iş adamıyla birlikte yolculuk ettiği belli. İkimiz de çay değil kahve istedik servisten. İkimiz de kahvelerimizi tek şekerli ve kremasız içtik. İkimiz de birer konyak söyledik kahve eşliğinde. Tam ekmek dilimlerimize tereyağı süreceğimiz sırada göz göze gelip gülmeye başladık. Onun İngilizcesi yeterli değil, benim Almancam. Farklı kültürlerden, farklı toplumlardan gelme kişilerdik. Buna karşın ki

şisel seçmelerimiz birbirini tıpatıp tutuyordu. Genç adam, ellerinin kollarının da yardımıyla bana Antalya'ya bir iş için gittiğini, karısıyla küçük oğlunu şimdiden özlediğini anlattı. Oğluna armağan olarak bir uçurtma istedi hostesten. Benim çocuğum var mıydı? Vardı, ama uçurtmayla oynayacak yaşı çoktan geçmişti. Yaşım ortaya çıkınca yine gülmeye başladık. O, tepedeki bolmeden çantamı indirirken ön sıradakiler laf attılar: "Amma güldünüz!" yolunda bir sitem. İkimiz de şaşıp kaldık

Eve giderken yol boyunca günümüz insanının asık yüzlülüğünün nedenleri üstüne düşündüm. Sanırım, cinselliği bunca abartması sonucu taşıyamayacağı bir yük altında eziliyor, flörtün büyüsünden yoksun bırakıyor kendini. Kuralları baştan saptanmış pornografiyi kuralsız erotizme yeğlerken düş gücünü elden kaçırdığı gibi

• • • • •

Don DeLillo'nun *Mao II* adlı ilginç romanı, New York'taki Yankee Stadyumunda, altı bin beş yüz genç çiftin toplu tarikat düğünüyle açılıyor. Tarikatın kurucusu Efendi Moon, dinsel töreni Korece yönetirken, çiftler dizi dizi önünden geçiyorlar; Efendi'leri de onları başlarına su serperek kutsuyor. Birkaç satır sonra, 'geçmişlerin ve kişiliklerin uyumunu düşlerinde gören Efendi'nin bu eşleri kendisinin seçtiğini, onlara bir odada başbaşa kalma iznini vermeden önce, kırk günlük bir süre boyunca, bazan yıllarca, ayrı kalma ve soğuk duş yapma cezasını biçtiğini öğreniyoruz.

Romanın başkişilerinden Rodge, zeki, gencecik kızının, Efendi'nin isteğiyle daha iki gün önce tanıştığı bir adamla yaşamboyu bir birlikteliğe sürüklenişini büyük bir iç ezinciyle izliyor, hıncahınç kalabalıkta onun yüzünü dürbünüyle bulmaya çalışırken çiftlerin yüzlerinde okuduğu mutlulukla derinden sarsılıyor. Efendi'yi onlara gereksinim duydukları şeyleri sunduğu için izlemelerinden ürperiyor. Çünkü "*Adam, onların özlemlerine yanıt veriyor, onları özgür irade ve bağımsız düşüncenin zahmetinden kurtarıyordu.*" Tarikatı dünyaya yaymak adına yıllar yılı ayrı kalmaya, misyonerlik görevini sevinçle üstelenmeye hazır görünüyor bu gençler...

Romanın temel sorularından biri, bireyin özgür istencini neden bir yetkeye teslim ettiği, çağımızda dünyanın her köşesinde mantar gibi biten tarikatların ve onların gökten Tanrı buyruğuyla indiklerini ileri süren kurucula-

rının neden bunca kabul gördüğü, geniş topluluklarca ne yüzde benimsendiği. Bu fonun önüne, uğraş alanı kişisel özgürlük ve bağımsızlıkla sıkı sıkıya bağlantılı sanatçının sorunu yerleştirilmiş. Bir yandan kitle iletişim araçlarının ticari –sanata ve edebiyata düşman- yaklaşımı, öte yandan genç kitlelerin teslimiyetçiliğiyle kıstırılan sanatçı varolmayı nasıl sürdürebilir?

Don DeLillo ülkemize gelseydi romanını daha da zenginleştirecek bir malzeme bulabilirdi. Sözgelimi müritlerini nedense varlıklı, oldukça hoşgörülü ailelerin eğitim düzeyi yüksek çocuklarından seçen 'hoca'ların çabalarını, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir toplumda başka bir açıdan değerlendirebilirdi.

Romanının başkişisi yazar Bill Gray'in bir efsane olarak kalıp kalmamakta bocalamasından doğan sorunlarını, Scott Rodge gibi ona adanmış bir hayranın, Birta Nilsson gibi *yalnızca yazar fotoğrafları* çekme hastalığına bilinçle yakalanmış bir fotoğrafçının desteğiyle çözmesi, en azından hafifletmesi olası, ama bizim ülkemizde yazar ancak öldükten sonra, o da yalan yanlış efsaneleştiğinden Don DeLillo buna ne diyecekti bakalım?

Nüfusumuzun çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu söyleniyor. 'Gençlik'ten kastımız, belli bir yaş grubuysa inanırım, doğrudur. Sokaklarda, mağazalarda, kafelerde karşılaştığımız kişilerin çoğu genç olsa gerek. Gerçi genç kızların bir bölüğü tepeden tırnağa örtülü, bir gençlik ışıltısı saçmıyorlar da adımları hızlı ve kararlı: demek gençmişler. Delikanlıların bir bölümü babalarından devraldıkları giyim-kuşam ve bıyık-sakal alışkanlığını sürdürseler de genç olduklarını kotlarının kıç ceplerine yapıştırılmış yabancı bir markayla kanıtlıyorlar. Diskotek tiryakilerinin yaşlarını kestirmek daha da zor. On sekizindekiler (ya-

ni öyle görünenler) benim yaş grubumdakilerin bile unuttuğu ıvır zıvır parçalarla nostalji yaşarken, altmış yaş dolaylarındakiler çağdaş Türk pop müziğiyle (ne demekse) on beş yaşında oluveriyorlar.

Bu tür gençliğin dünyanın her yerinde baştacı edildiğini biliyorum yine de Don DeLillo'yu bile –engin hoşgörüsüne karşın– şaşırtabilecek gençler dolaşıyor aramızda. Bu şöleni kaçırmaması gerekirdi:

Bizim ülkemizde gençlik yıllarındaki inançlarını silerek genç kalmayı başaran bir kesim var! (Sizde ne var sayın yazar?) Bu alanda bizimkilerle kalem yarıştıramayacağınızdan kesinlikle eminim. Buluş, Çetin Altan'dan çıkmıştı, ama her önüne gelenin buldumcuğu oldu. Bir zamanlar bu gençler, partilerine üye olmayanları –diyelim benim gibileri– ihanetle suçlarlardı. Hepsi birer parti komiseri kesilmişti başımıza. Şimdi bakıyorum da gazete köşeciklerinden o dönemde nasıl yanıldıklarını anlata anlata bitiremiyorlar. O da yetmiyor, Sezen Aksu ile Azerbaycan'ı, Kibariye ile Gürcistan'ı, İbrahim Tatlıses ile Batı'yı içten fethedeceğimizi savunuyorlar; üslupları kadar karmaşık ve değişken dünya görüşleri gereği, bir dönemde kendilerine de kök söktüren –ortak hasmımız– iktidarların "yükselen değerler"ine tutunup gitgide köklerini daha derinlere salıyorlar. Özgürlük kavramının temelde serbest piyasa anlamına geldiğini, 'denetim', 'devlet', 'plan', 'sosyalizm' gibi sözcükleri kullananların tutucular safında yer aldığını, toplum yaşamının her alanında süren keşmekeşin duru bir simgesi sayılabilecek melez müziğin Türkiye'nin gençleşmeye, çağdaşlaşmaya duyduğu özlemin, 'kıpır kıpırlığın' bir göstergesi olduğunu onlardan öğreniyoruz. Onlarla mağrib'tan maşrık'a bütün dünyayı dolaşırken, devlet büyüklerinin sofralarına konuk ediliyoruz, ebedi gençliğin tek yolunun belli bir dünya görüşünde kıstırılıp kalmamaktan geçtiğini kavrayınca ufkumuz açılıyor.

İçimiz kapanıyor, o başka...

İçinizi açmak adına seksen yaşlarında hâlâ genç kalabilmiş üç kişiden söz etmek istiyorum: Üçü de yaşamda zigzaglar çizmeden bildiğince ilerlemenin, kimseyi 'Efendi' bellememenin, genç –yani bedence diri, kafaca çağdaş– kalmayı sağladığını kanıtlayan canlı örnekler. Yaşlarını kullandıkları dilden anlamanız olası değil, pürüzsüz bir Türkçeyle konuşuyorlar, çünkü; ancak konuşmalarının arasına serpiştirdikleri nüktelerden ya da anılarında yer etmiş olayların tarihlerinden bir ipucu elde edebiliyorsunuz.

Doktor Kâzım Dağyolu, bir süredir hasta bakmıyor ama tulumunu çekip her gün yürüyüşe çıkıyor, saçlarının ipeksiliğini hiçbir özel şampuana borçlu değil. Doktor Nejat Harmancı, hastalarının sayısını azaltmış, dışarıya da eskisi kadar çıkmıyor, ama o da seçkin müzik parçaları, resimler ve yapıtlardan kurduğu dünyasına günlük gazetelerle televizyon haberlerini buyur etmekten yana. Gözlerindeki ışıltıyı değme delikanlıda göremezsiniz. Nahit Hanım artık edebiyat öğretmenliği yapmıyor, ama yılmadan geleneksel sofrasını açtığı dostlarına bir edebiyat ortamı yaşatmaktan geri kalmıyor. Gülmeyi hangi yaşta öğrendiyse gülümseyişi o yaşta.

Son günlerin kafaları nedense pek zorlayan sorusu "Turgut Özal yaşasaydı ne olurdu?" Ne olacak ki? İhtiyarlardı.

• • • • •

"Öz-yıkımcılığın içe işlemeye başlayan ilk belirtisi, bir kum taneciğinden farksızdır. Bir başağrısı, önemsiz bir sindirim bozukluğu, bir parmağın mikrop kapmasıdır. Yine de siz 8.20 trenini kaçırıp kredi vadelerinin tartışılacağı toplantıya gecikirsiniz. Öğle yemeğinde buluştuğunuz eski dost ansızın sabrınızı taşırır; ona hoş görünmek için fazladan üç kokteyl içersiniz, artık günün ne tadı-tuzu kalmıştır, ne anlamı, ne de önemi. Güne yeni bir amaç, biraz güzellik kazandırma çabasıyla kokteyllerde çok içer, çok konuşur, birinin karısına asılır, saçma sapan, olmadık bir şey yaptıkları sonra da ertesi sabah, ölsem daha iyi duygusuyla uyanırsınız. Ama bu cehennemin dibini nasıl boyladığınızı belleğinizde geriye doğru sararken, başlangıçtaki o kum taneciğinden başka bir şey bulamazsınız."

John Cheever da F. Scott Fitzgerald gibi bir "kum tanecikleri" yazarı, Malcolm Lowry gibi yanardağ çölünü anlatanlardan değil. Yazarlar arasında böyle bir sınıflama yapmak şart olsa, *Yürekte Bukağı* adlı öyküm dışında (onda bir çöl-adası ağır basıyor) ben de kum-tanecikleri anlatıcılarından sayılabilirim galiba. Başkalarının her türlü eğilimini anlamaya açıkken, kendi eğilimlerini sıkı bir özdenetimden geçirme çabası yüzünden başı kum taneciklerıyle sık sık derde girenlerden, yaşamlarındaki açmazları yazılarına taşıyanlardan. Şimdi vereceğim örnek, Cheever'ınkinin aksine bu yapının arasıra sahibini bile şaşırttığını gösteriyor.

Sabah iyi başlamıştı, yani kar yağıyordu ve ben ayda

bir gittiğim berbere ve bankaya gitmemenin nesnel özrünü bulmuştum. Bu havada saçlarım hemen bozulurdu, zaten cebimde iki gün yetecek para da vardı. Müthiş bir mutluluk duygusuyla pencereden iyiden iyiye bastıran karı seyrettim bir süre. Gün, tatsız görevlerden arındığına göre gonlümce çalışabilirdim. Cheever'ın günlüklerine göz gezdirirken, anılarımız ortakmışçasına, ilkgençlik yıllarıma, artık binde bir girdiğim denize doğru sürüklendim. Şimdilerde ancak düşlerimde girdiğim, çoğu kere de herhangi bir engel yüzünden giremediğim deniz, olanca görkemiyle açıldı önümde. "Ama aylardan Şubat", dedim kendi kendime, "ayın kaçı sahi?" Gazeteye baktım: 25'iymiş.

Bu ayın 25'inde ödemem gereken yüz elli bin liralık senedin son günü! Bankaya gitmeliyim. Bir çarpıntı, dayanılır gibi değil. Çok iyi tanıdığım bankaya-gitme-çarpıntısı! Devlet dairelerine girerken ya da postanede kitap postalarken duyduğum çarpıntılardan farklı. Devlet dairelerinde duyulan çarpıntı, derdinizi kimseye anlatamayacağınızı bilmenizden kaynaklanan bir tür ürpertidir, özellikle pasaport alırken, diyelim kuyrukta onca zaman bekledikten sonra sıra size gelmişken, paydosa ramak kala, elinde pasaportunuzu tutan memurun telefona çağrılmasından kaynaklanın o feci çaresizlik– çarpıntısıdır; postanede, zarfını kurallara uygun bir biçimde dört köşesini keserek, iple bağlayarak postaladığınız kitabı içine acaba mektup sıkıştırmış mısınız ya da ne tür bir kitap yolluyorsunuz diye açan memurun yüzündeki suçlamadan doğan öfke– gümbürtülü çarpıntıdır. Bunlara karşı kendinizi hazırlar, zırhınızı kuşanırsınız. Ama banka-çarpıntısı zırh gerektirmez. Yalnızca insan yerine konulmamaya razı olacaksınız, o kadar.

Sözkonusu meblağ beş milyon olsaydı, protesto edilmeyi belki göze alırdım, ama yüz elli bin lira için asla. Önce bankaya, sonra da berbere giderek güne bir anlam kazandırmaya karar verdim. Çıkmak zorunda olduğuma gö-

re... Ayrıca uzun zamandır savsakladığım dişçiye gitme görevini de çıkarabilirdim aradan. Bankadaki memurdan senetler ve vadeleri konusunda aldığım aydınlatıcı ve rahatlatıcı bilgiler sonucu çarpıntım geçti. Memurun uygar sandığı bir kadının cahilce soruları karşısında bocalaması –acaba kendisini işletiyor muydu bu kadın?– ama bir anlık şaşkınlıktan sonra ayrıntılı yanıtlar vermesi hoşuma gitti: demek bazı basit şeyleri bilmediğimi açıkça söylemem, kendi çevremin dışında kalan dünyada ille de kurnazlığıma yorulmuyordu. Ne kadar olmuştu karda yürümeyeli? Kar, kentin pisliğini beyaz bir örtüyle örtmüştü. Sokakları, caddeleri kaplayan, işsiz, yoksul, yoksun kalabalıkların yüzleri de seçilmiyordu.

Berberden çıktığımda, kar, sanki bana bir kibarlık etmek istercesine on dakikalığına durdu. O on dakikayı boşuna harcamamak için manava uğrayıp yeşil salata, taze soğan, turp aldım eski günlerde yaptığım gibi. Tabii artık salata malzemesi şişleipe geçirilmiyordu, ama o kadar olacaktı. Üstelik bu arada kendime iki çift çorap ve kopan saat kayışımın yerine bir yenisini armağan etmiştim: Kaç aydır kayışsız olarak dolaşıyordu çantamda. Dişçiyi de aramıştım

Eve büyük bir başarı duygusuyla döndüm. Oysa sıradan birinin yaşadığı sıradan bir gündü. Belleğimi geriye doğru sardığımda bu duyguyu başlatan ögenin 'kar' mı yoksa 'senet'mi olduğunu bulamadım: Hangi kum taneciğiydi? Cheever yaşıyor olsaydı, ona kum taneciğinin erdeminden söz etmek isterdim: bazan öz-yıkımcılık değil öz kalkındırıcılık cevheri taşıdığından, ama Cheever sezdiğim gibi cehennemin dibini boylamaktan yanaysa, gizli ya da açık bir sofuysa, bedeninin olumlu özellikleri üstüne düşünmektense acı çekmeyi yeğlerdi. Anlaşılan, kum-tanecikleri sınıflaması da, bütün sınıflamalar gibi sallantılı. Çünkü beni yazmaya iten kum taneciği galiba yine de Cheever bu yazıda.

• • • • •

Sıkça kullandığımız deyimlerden biri de 'gözü tutmak'... Tanıştığımız birini birdenbire gözümüz tutar ya da ona kanımız kaynar, ama nedenini keşfetmekte zorlanırız. Bir nesnellik hastası olarak bu deyimi kullanmayı, ayrıca o duyguyu habire yaşamayı kendime pek yediremediğimi belirtmeliyim. Ne de olsa öznel bir yaklaşımın göstergesi çünkü. Kendi yargılarınıza sonuna kadar güvenmek gibi bir alışkanlığınız yoksa bu tür esintilere daha da hiç belbağlayamazsınız. Ama o zaman sonradan yanıldığınızı kavradığınızda da fazla sarsılmazsınız, zaten sarsılmaya hakkınız yoktur.

Asıl perişanlık, birini 'gözünüz tutmamışsa' başlar ve uzun sürer. Önce ne hakla böyle düşündüğünüzü sorgularsınız. Ya tanıştığınız kişi o sıradaki ruh durumundan ötürü size itici gelmişse? Ya başka koşullarda, başka bir ortamda onu kendinize yakın bulacaksınız? Yapılacak en iyi şeyin konuyu zamana bırakmak olduğuna karar verirsiniz. Yine de içinizdeki ikircik yerli yerindedir, bütünüyle silemezsiniz bir türlü. Yıllar yılı tanıştığınız kişilerden edindiğiniz izlenimler, insan ilişkilerinden aldığınız ders ler boşuna mıdır yani? Bu hesaplaşma sırasında tek silahınız olan sezginizi de bir kenara bırakmak zorunda kalırsınız nesnelliği kollamak adına.

Eninde sonunda başa döndüğünüzde, yani ilk sezginizde haklı olduğunuzu bu kere resmen gördüğünüzde boşuna harcadığınız çabaya da yanarsınız, yitirdiğiniz zamana da. Bir dahaki sefere sezgilerinize inanma kararı alırsınız, ama aynı kısırdöngüyü bir daha, bir daha yaşayacağı-

nız kesindir. Bir gün *haklı çıkmamak* bir umuttur da, hep haklı çıkma bir umutsuzluk kaynağıdır. Umutsuzluğa saplı kalmaktan kaçınırsınız.

Ukala ve züppe (olumlu anlamda) bir dostum, bu iyi niyeti götürmemi anlamsız bulduğunu belirtmişti. Kendisi sezgilerini güncel ilişkilerden çok edebiyatta bilemekten yanadır. 'Anlamıyorum,' demişti bir keresinde. "Beni baştan ukala, züppe ve itici buldukları için insanlar yanıma yanaşmaktan çekinirler, sinirlerim de yıpranmamış olur. Sen olanca açıklığınla yaklaşıyorsun da ne oluyor? Seni de sonunda ukala, züppe ve itici bulacakları belliyken neden kendini yoruyorsun?"

Dediği doğruydu, ama ben bir kerecik olsun yanılmanın tadına varmaktan vazgeçeceğe benzemiyorum.

Daha önce böyle tatlı yanılgılar yaşadım da insan onurunun artık hiçe sayıldığı ülkemizin bu saatinde bu umutla oyalanamayacak kadar aklım başımda. Derken ne oldu?

Zeki, buzdolabını onarmaya geldi. Onu tanıdığımda -beş altı yıl önce- suskun, çekingen bir çıraktı. Ayrıca yapacağı işin üstesinden gelecegine ilişkin hiçbir ipucu vermiyordu. Beni etkileyen, buzdolabını gözden geçirirken, nelei yapabileceğini, daha doğrusu elinden neler geleceğini uzun uzun tasarlarken gözlerinde okuduğum meraktı. Evet, onu gözüm tuttu, dolabı istediği gibi onarmasına izin verdim.

Geçenlerde uğradığında askerliğini bitirmiş, nişanlanmış bir delikanlıydı. Konu yine aynı buzdolabının onarımıydı. "Çok sağlam hâlâ" dedi, "gazı azalmış, o kadar. Artık böyle dayanıklı mallar yapılmıyor." Sonra beni, buzdolapları üstüne ayrıntılı bilgiler vererek aydınlattı profesyonelce.

"Baksana Zeki, bir de bozuk müzik-setim var," dedim.

"İyi ama o benim alanıma girmiyor."

"Yine de bir göz at. Servise götürmeye değer mi söyle."

"Bugün vaktim olsa açar bakardım," dedi, "ama bir müşteriye gideceğim."

"Tamam, al bunu dükkâna götür, bir ara bakarsın."

"Bunu bana mı emanet ediyorsun yani?"

"Evet. Yapamazsan servise götürürsün, orada ne diyeceklerini benden daha iyi anlarsın nasılsa."

"Herkese bana güvendiğin kadar güveniyorsan abla... Yani bu devirde üçkâğıtçı çok. Parçalarını alıp satarlar falan."

"Biliyorum."

"Yine de götürmemi istiyorsun."

"Evet, lütfen."

"Bugün götüremem, ama bir dahaki gelişimde-belki farkında değilsin de senin elbise dolabının kelepçeleri gevşemiş, gıcırdıyor, değiştirmek gerek. Bir tanesini sökeyim, örnek olarak, onları alıp getirdiğimde sete bir bakarım. Ama bunun onarımı bir buçuk milyon tutar herhalde. Bakınayım, belki iki milyona sana beğeneceğin bir müzik seti bulurum bizim oralarda. Elden düşme olabilir, ama uzun gider. En azından bundan daha uzun gider."

"Sağol canım."

"Peki bana neden bu kadar güveniyorsun ki abla?"

"Bilmem. Gözüm tuttu baştan beri."

Zeki'ye bu duyguyu nasıl anlatsam?

• • • • •

Para ile tanışmanın belli bir yaşı var mıdır acaba? Yoksa bu yaşı, bireyin doğup büyüdüğü ülkenin toplumsal koşulları mı belirler?

Kendimizi yakın çevremize ve dünyaya kanıtlamak adına her fırsatta 'Ben! Ben!' diye haykırdığımız küçüklük yıllarımızda fazla bir ipucu yok. Boyu kapıya erişemese de ille 'ben' diye anahtara saldıran, aceleniz varsa vermediğiniz anahtar yüzünden gözyaşlarına boğulan, evde kibritleri yakma işini bir görev gibi üstlenip sinirlerinizi incelten çocuk, anahtara ya da kibrite değil kendi bireyliğine sahip çıkıyordur ne de olsa.

Ama kısa bir süre sonra 'Ben!'in yerini 'Benim!' alır. Kendi oyuncağını kolay kolay kimseyle paylaşmamaya başlar. Yine de kendinin saydığı, elkoyduğu nesne, külüstür bir su tabancası, şoförcülük oynarken direksiyon gözüyle baktığı eğri büğrü bir tencere kapağı, özenle giydirdiği uyduruk bir bezbebektir çoğunluk. Malının kaç para ettiği umurunda değildir, onu nasılsa kendi düşleriyle zenginleştiriyor, bir anlamda pahalılaştırıyordur. Düşlediklerine kavuşmada paranın da payı olduğunu sezmesi için önünde daha bir-iki yıl vardır.

Daha doğrusu eskiden vardı, şimdi yok. Televizyon reklamlarında *kullanılan* o yaşlardaki çocukların para konularında uzman oldukları anlaşılıyor. Tek düşleri: paralarının çoğalması, o kadarına ki çoğalan parayla neler yapmayı düşledikleri bile önemsiz. Ana-babalarına dolar mı mark mı biriktirmek gerektiğini öğretiyor, bankaların faiz oranları konusunda onları bilgilendiriyor, "Arabanızı ben-

den daha mı çok seviyorsunuz? Beni neden sigortalatmıyorsunuz?" gibi sitemlerde bulunuyorlar. Büyükler tatildeyken paraları bankada ne kadar çoğalıyorsa, onların da çocukluklarından verdikleri bu tatilde düşleri o oranda daralıyor.

Parayla doğru dürüst tanışmamış biriyim. Değil bütçe yapmaya kalkışmak binlik dört kâğıttan oluşan bir desteyi(!) bile en az üç kere sayarım. Büyük rakamlarda, tabii veznedar üstelerse ona parayı bir de benim için saymasını rica edip cinlerini başına çıkartabilirim. Para konusundaki en hafif deyişle 'beceriksizliğim'i bütün dostlarım bilirler, tabii düşmanlarım da. Bir zamanlar bu özelliğimi beni büyükbabamın yetiştirmesine bağlayıp rahatlamıştım, harçlık denilen şey çok iticiydi, hak etmediğim, yalnızca bana *verilen* bir şeydi. (Harçlığımı anımsatmayı kendime yediremeyip okula beş parasız gittiğim günler aklımda.) Ama on beş yıl kadar önce bir gün, paraca en sıkışık olduğum dönemlerden birinde, uğrunda ona ter döktüğüm bir çevirinin bedelini aldıktan sonra açık bıraktığım çantamdan Cağaloğlu Yokuşu'na doğru uçan kâğıtları görünce bu açıklamanın yetersiz olduğunu düşündüm. Hiçbir zaman, parayı 'elimin kiri' sayabileceğim kadar paralı olmamıştım; dahası para, bir ürkü kaynağıydı gözümde. Elime geçince harcamaktan kaçınmıyor, tam anlamıyla saçıp savurmasam bile tadını çıkarıyordum da ertesi gün kaygıyla cüzdanımı yoklamaktan geri kalmıyordum; yakın dostlarımdan bu konuda benden daha başarılı olanlardan değil, benim kadar şaşkın olanlardan borç isteyebiliyordum ancak. Vereceğimi değil, alacağımı unutuyordum.

Yine o yıllarda sevgili dostum Selçuk Batur'la Gazeteciler Cemiyeti'nde karşılaştık. Bir öğle üstü. Masamız her zamanki kadar kalabalık değildi. Yani hesap da önemli değildi. Selçuk, benim için bir sakıncası yoksa ortak hesabı-

mızı ödemek istiyormuş. Bir yandan 'Tabii!' diye bir kahkaha atarken öte yandan parayla çapraz ilişkimin dostlarımı kırabilecek boyutlara vardığını görüp hüzünlendim. En güzel armağanları almaya ve vermeye yatkın bir kişilikteyken, üstelik paranın hemen harcanmasından yanayken neydi beni ketleyen? Harcanış ya da sunuluş biçimindeki irkiltici aksaklıklar mı? En ufak bir sürçmede bir baskı aracı olabileceği, bağımsızlığımı zedeleyebileceği mi?

Her neyse... Gerçekten bilmiyorum. Evimde, pencereden eğilip sokağın köşesindeki döviz bürosunu gözlemekle de bir çözüme varacağım yok. Birkaç ay önce bu büronun (afedersiniz büfenin) önünde kuyruklar vardı. Yaşları on yedi ile yetmiş arasında bir kalabalık. Her sabah oraya uğrayıp yabancı paraların günlük kurlarını öğreniyor, biriktirdikleri üç-beş kuruşu bankaya yatırıyor, yine kuyruklara girip yabancı paranın sahte mi hakiki mi olduğunu saptıyor, öğleden sonra büfeye bir daha uğrayıp son durumu gözden geçiriyorlardı. Aslında bilgi ve deneyim isteyen bir meslek, Türkiye'de herkesin ikinci (ya da birinci) mesleği oluvermişti.

Öğrenciler harçlıklarını dolara ya da marka çevirmek için saatlerce bekliyor, yaşlılar bu perişanlığa bana mısın demiyorlardı. Şimdi herhalde başka yatırımların peşindeler, orada görünmüyorlar. Amaç üretmek değil nasılsa, paranın para kazanması. Birinci girişiminizde –acemilik döneminizde– batırdığınız parayı devletin alacağı ikinci bir gözüpek kararla daha görkemli bir biçimde batırma olanağınız hep var.

Gitgide ağırlaşan geçim koşulları, cüzdanımı daha sık yoklamaya, bildik ürküntüyü daha büyük boyutlarda yaşamaya itiyor beni. Parayla hâlâ tanışamamaktan, daha doğrusu yüzleşememekten yakınsam da yaş ilerledikçe, daha zengin düşler kurmaya dayalı, harcı bedava düşlerle karılmış bir meslek seçtiğime seviniyorum.

• • • • •

Yaz geçti, kış da geçer.

İlk bakışta basit gibi görünen, ama üstünde biraz düşünüldüğünde şiirselliği fark edilen bu sözü, bir yaz akşamı bizim mutfakta ailenin öbür bireylerine birlikte yemek hazırladığımız sırada söylemişti Metin Altıok.

O gün öğle üstü, neredeyse evimiz saydığımız Rumelihisar Avcı lokantasında oturmuş, dönerken, meyveleriyle sebzelerini bir ressam özeniyle sergileyen manav Rafet Bey'den yeşil salata malzemesi almıştık balığın yanına. O akşam, ben balıkları kızartıyordum, Metin, her zamanki gibi büyük bir ciddilik ve titizlikle salata yapıyordu. Oturma odasından, Füsun ile Turgut'un -ola ki yeni okudukları bir şiir üstüne konuşmaları, küçük odadan oğul Turgut ile Zeynep'in- ola ki biz büyükleri haklı olarak çekiştiren- sesleri duyuluyordu.

Birdenbire salataya ara verdi Metin, bana döndü, hüzünlü bir sesle, "yaz geçti," dedi, "kış da geçer." Sesinin tınısında, çok yakın bir dostunu, bir sırdaşını avutmak ve onca avutulmak isteği ağır basıyordu. Çünkü konu ne olursa olsun -ister edebiyat, ister felsefe, ister siyasa, ister salata yapmak- duyarlığını hiç de şairane olmayan bir şiirsellikle konuşmalara taşımayı becerirdi Metin. Uzun kirpiklerinin titreyişinden, kalebentlik ya da kendi deyişiyle 'sürgünlük' duygusuna doğru doludizgin yol aldığını anlayabilirdiniz, ama bu özellik kişiliğinin yalnızca bir yarısını oluşturuyordu. Kara-boncuk gözleri hınzırca ışıldadı mı, öbür yarı iş başına geçmiş demekti. Her türlü oyuna, özel-

likle dile dayalı oyunlara tutkundu, (sahi ne kadar çok oyun oynamıştık o dönemde) işlek zekâsı mizahın her türünde gösteriyordu kendini. İnce ironiden kara mizaha, hüzünden kahkahaya geçiş hızıyla geçebiliyordu. Türkçenin yanlış kullanımı, bozuk bir tümce, onu çileden çıkarmaya, zekâsını ateşlemeye yetiyor da artıyordu bile. "Televizyon borcunuzu zamanında ödeyerek cezaya girmeyiniz" gibisinden bir duyuruya, "İyi o zaman ben de zamanında ödemem, cezaya girmem" diye yanıt vermişti.

Demin bir 'aile'den söz ettim; tabii bu hepimizin başka yakın dostları olmadığı, onların da arasıra aramıza katılmadığı anlamına gelmiyor, zaten bizim ailenin özelliği birbirlerine kan bağıyla değil, birbirlerinin 'içini okuma' bağıyla biraraya gelen üyelerden oluşmasıydı. Bir kolumuz, yani Füsun-Metin-Zeynep ile Gülsen-Sinan Fişek, Ankara'daydılar, öbür kolumuz, yani Turgut'lar ve ben İstanbul'da. Önemli olan, yeterince sık görüşemesek de her karşılaşmamızda arada hiçbir kopukluk olmamışçasına, ilişkimizi başladığımız noktadan, sözümüzü bıraktığımız yerden sürdürebilmemizdi.

Pürüzsüz müydü bu ilişki? Yalan-dolan kaldırmayan, yapay inceliklerden uzak bütün has ilişkiler gibi inişli çıkışlıydı. Ne de olsa hiçbirimiz 'kolay' insan sınıflamasına girmiyorduk. Dobralıkla kırıcılık arasındaki kıl payı bazan ortadan kalkıveriyordu. Ama sanki söze dökulmemiş bir anlaşma gereğince, işbölümünü ustalıkla yürütebiliyorduk. Sözgelimi Turgut Uyar hırçınlaşınca, yumuşatma görevi -tabii konuya göre- ya Füsun'a ya Gülsen'e düşüyordu. Metin Altıok küskünleşince, ya bana ya Gülsen'e. Ortam gerginleşince boya kalemi, defter alma bahanesiyle çocukları azıcık uzaklaştırmak görevi de Gülsen'e düştüğüne göre en özverilimiz oydu belki. Ama o sıralar çocukları yoktu, hepimizden gençti, yeni evliydi; üstelik Sinan, kolaylıkla hırçınlaşacak ya da küskünleşecek biri değildi, o

yüzden de soğukkanlı, nesnel gözlemci rolünü zorlukla da olsa ustalıkla yürütüyordu.

Sakın bu pürüzlerin ilişkiyi zedelediği sanılmasın. Ankara'da ya da İstanbul'daki evlerimizden birinde sabah kahvaltısına oturduğumuzda bir gece öncesinin pürüzlerine değinmeme, yeni bir güne başlama huyumuz da ortaktı. Birlikte geçireceğimiz sürenin kısıtlılığı, "Ellerin attığı taş bana değmez/ İlle dostun gülü yaralar beni" inceliğini bir kenara bırakmamızı sağlıyordu. Aynı dünya görüşünü paylaşan kişiler kimliğiyle 27 Mayıs'ı ve darbeleri yaşamıştık, Metin'in deyişiyle 'yaralı aşkların üstüne akbabaların üşüştüğünü'de biliyorduk.

Metin, 1973 yazında tanıştığımızda koskocaman bir demet çiçek getirmişti bana, sonraları dostluğumuz iyiden iyiye koyulaşınca armağanlarını kendi eliyle yapmaya başladı. Ustaca boyadığı taşlar, karakelemle çizdiği eller, gümüş bir zincire geçirdiği taşa oyulmuş bir yüz, küçük suluboya çalışmaları. Doğum günlerimiz arasında bir gün ve bir yıllık bir fark bulunması çok hoşumuza gidiyordu nedense.

Ama beklenmedik kopukluklar da vardır: Sinan ile Gülsen, Paris'e gittiler. Turgut Uyar öldü, Füsun'la Metin ayrıldılar, Avcı lokantası kapandı, Manav Rafet Bey hastaneye kaldırıldı.

Metin'i en son Cemal Süreya şiir ödülünü kazandığı akşam gördüm. Kutlamayı bizim evde sürdürdük: Füsun, Zeynep, Turgut ve ben. Bir zamanlar ardarda üç gece sabahlara kadar nasıl uykusuz kalabiliyorduk, üstelik içki içerek? Şimdi yapabilir miydik? Yaşlanmış mıydık, yoksa ülkenin koşulları mı eski neşemizi, canlılığımızı elimizden almıştı?

Bunları uzun uzadıya konuşacak zamanımız yoktu. Metin'in otobüsü az sonra kalkıyordu. Turgut Uyar'la Edip Cansever'i çok özlediğini söyledi giderken. (Metin'in kendinden kıdemce büyük şairlere duyduğu saygı, kendinden emin bir şairin *temelde* şiire duyduğu saygının da bir göstergesiydi.) Bizleri fazla şımartmadı, ne de olsa önümüzde karşılaşabileceğimiz nice yıl vardı daha. Yolda üşümesin diye ona Turgut Uyar'ın bir kazağını verdik.

Metin, siyasal inancı yıllarla değişime uğramamış ender aydınlardan. Yurttaşlarını gözden çıkarabilecek bir ülkede yaşadığını bilen bir sanatçı. Ailemizin genç üyelerinden Zeynep'in sözünü ettiği 'ortaçağ karanlığı'nın Sivas'taki alevlerle değil, babasının ışıltılı zekâsıyla aydınlanmasını ummaktan başka çarem yok.

• • • • •

Kurgu ustası Nabokov, 1927'de yayımlanan öyküsü *Yolcu*'nun tanıtına notlarında, öyküdeki yazarın kendisi olmadığını, onda sıkça rastlanan bir yazar tipi yarattığını, öykudeki eleştirmeninse döneminin saygıdeğer eleştirmeni Yuliy Ayhenvald'ı çağrıştırdığını söylüyor. Siz de hayatın ve edebiyatın farklı kurguları üstüne bir tartışma niteliğindeki bu öyküde gerekli ipuçlarını eleştirmenden alacağınızı öğreniyorsunuz böylelikle. Bir bolüm şoyle:

"Senin tarzını bilirim," dedi eleştirmen, konuştuğu adamın omuzlarına parmaklarının ucuyla dokunup onun şaşkın bakışları altında elini ansızın geri çekerek. "Sen polisiye bir öykü yazsaydın, hain olarak belirlediğin kişi, öbür öykü kişilerinin hiç kuşkulanmadıkları biri olmazdı, tam tersine, baştan beri kuşkularını en çok çekmiş biri olurdu ki gözle görülür sonuçlara kanmamaya alışmış deneyimli okuru şaşırtmanın tadını çıkarabil. Senin en olağan sonuçtan yararlanarak bir beklenmedıklık duygusu yaratma peşinde olduğunun farkındayım; ama sakın kendi yordamına fazla kapılma. Hayatta sıradan şeylerin sayısı olağandışı şeylerinki kadar fazladır. Söz'eyse olasılıkları zenginleştirmek, böylelikle doğaötesi sayılandan hiç de rastlansal sayılmayan bir şey damıtmak gibi yüce bir hak tanınmıştır."

'Kurgu' dendiğinde akıllarına mekanik bir oyuncağın kurulmasını getirenler, sanatta kurgulamayı doğallıktan, sıcaklıktan, kendiliğindenlikten, dahası gerçeklikten kaçma, onun yerine ruhsuz, soğuk, düzmece bir dünya ve ka-

tı bir biçim yerleştirme çabası diye yorumlarlar. Onların gözünde sanatçının görevi, gerçeklerin tutanakçılığını üstlenmektir. Tabii sanatçıyı "çağına tanıklık ettiği" sürece biraz daha özgür bırakmaya yatkın görüşler de var. Ne ki üstünde çok konuşulduğu ve yazıldığı için ilk parıltısından çok şey yitirmiş, kalıplaşmış savsözlere benziyor "çağının tanığı olmak." Sanki bir eksiği var.

Geçen yılın büyük bölümünü durmaksızın çeviri yaparak geçirdim. Okurlar fazla üstelemediğine, yayımcılar sıkıştırmadığına göre, üstelik verdiğim emeğe hiçbir anlamda değmeyeceğini baştan bile bile neden böylesine didiniyordum? Sokağa çıkar çıkmaz evi ve çeviriyi özlemem bir ipucuydu. Anlaşılan, doğduğum kentin artık yabancı dünyasından kaçıp edebiyatın önümde açacağı başka dünyalara sığınıyordum. Çeviriyi, bir bakıma ruh sağlığımı korumak için yapıyordum. Bu çaba sonucu üç yeni kitap çıktı ortaya. *Yüzücü* adlı öyküler derlemesinde, John Cheever'ın Çehov'umsu bir humorla çizdiği Amerikan taşra manzaraları uzanıyordu ve oralarda, 'çevrelerinde olağanüstü bir düş güzelliğinde uzanan dünyaya' kapalı yaşayan bencil, çıkarcı, ikiyüzlü orta sınıf. F. Scott Fitzgerald'ın *Son Düş* adıyla yayımlanan romanı, Cheever dönemindeki Hollywood'u anlatıyordu: zorba patronları, yıtık yazarları, sönmüş yıldızları ve hırslı yıldız adaycıklarıyla. Büyük Bunalım, ürkütücü bir fon olarak duruyordu arka planda. On plandaysa efsanevi yapımcı Monroe Stahr'ın (gerçek hayattaki adı Irving Thalbot) –yalnızca aşkta tökezleyen, işçilerine karşı eski tarz 'babacan' patron, çevresindeki kurtlara karşı acımasız, dediği dedik bir düş adamının– yiten değerlerle birlikte sahneden silinmesi işleniyordu. Aynı iktidar ve saflık ikilemini yıllar önce çevirdiğim Nathanael West de medya ve güncel siyasa açısından işlemişti.

Sözünü ettiğim üç yazar, aynı ülkede aynı dönemin tanıklarıydılar. Dünya görüşleri de farklı sayılmazdı, ama onların tanıklıklarını resmî tutanaklardan çekip edebiyat alanına yerleştiren ortak özellik, üşüşen binlerce gerçek arasında özel kurgularına elverişli olanlara öncelik tanımaları, böylelikle seçtikleri gerçekleri kişisel biçemleriyle zenginleştirmeleriydi. Cheever, gerçeğin parlak yüzeyini keyifle kazıyor, Fitzgerald, romantizmi ışıldatıyor, West, fars öğeleri kullanarak toplumu yerden yere vuruyordu. Yani seçtikleri tellere dokunuşları çok farklıydı, ama hepsi içimizi titretiyordu.

Sanatta kurguya inanmayanlara *Son Düş*'ün ek-bölümünü okumalarını öneriyorum. Roman, yazarın ölümüyle yarım kaldığından, sondaki ek-bölümde onun dostlarıyla yaptığı konuşmalardan, onlara açtığı tasarılardan yola çıkılarak romanın nasıl ilerleyeceği, sonunda neler olacağı falan sayılıp dökülmüş. Biz de kulak misafiri kimliğiyle olayın nasıl sonuçlanacağını öğreniyoruz. Kim ölecek kim kalacak sığlığında birtakım bilgilerden yararlanıp. Ama ne yazık ki yazarın *yazarken*, o süreç içinde, bu esinler sağanağından hangilerini eleyeceğini, neleri değiştireceğini kestiremediğimizden ek-bölüm, romanı hiçbir şekilde tamamlamıyor; tam tersine ince ince tasarlanmış bir metnin ancak üçte birini okuduğumuz ortaya çıkıyor. Bence Fitzgerald'ı sevenler ve bilenler, romanı kendilerince tamamlamakta özgür olmalıydı.

Oscar Wilde'ın Son Vasiyeti, Peter Ackroyd'un Oscar Wilde'ın ağzından yazdığı bir günlük: daha doğrusu 19.-yüzyılın bir kültür tutanağı. O dönem İngiliz toplumunun değer yargılarına tutulmuş şaşmaz bir ayna. Edebiyatçı tanıklığının, çağın genel saptamalarının çok ötesinde, bir ırmağın kıvrılışından, bir yüzüğün el değiştirişinden, bir binanın yıkılışından, bir çocuğun ağlayışından kaynaklanıp

yalnızca o çağa değil, gelecek çağlara da uzanan, ayrıntıya dayalı 'beklenmedik bir şahitlik' olduğunu belgeliyor: (O eksiklik: 'beklenmedik' sıfatıymış!)

"*Sana bir sır vereceğim,*" diyor Oscar Wilde. "*Çağımızın ilkel ve korkunç olduğunu sana söylemiştim ya. Önümüzdeki çağ da ilkel olacak, sonraki de, ondan sonraki de.*"

• • • • •

Öteden beri, "kendi dillerinde bir devrim yaratan ya da Türk okuruna yepyeni bir ufuk açabileceğine inandığım yabancı yazarları çevirmekte direndiğimi" ileri sürmüşümdür. Şimdilerde, bu savımda bazı eksiklikler olduğunu görüyorum. Sevdiğim yazarlarla beni bağlayan bir öğe daha var derinden derine: *korku* ile *endişe* arasındaki farkı vurgulama çabası. Şimdilik kendi yazılarımı bir yana bırakıp çevirilerden birkaç örnek vereyim. V. Woolf'un klasikleşmiş yapıtı *Perde Arası*, nerdeyse bütünüyle, iki dünya savaşı arasında yaşanan endişe yüklü günlere ayrılmıştır. P. Highsmith'in psikolojiye ağırlık tanıyan *Trendeki Yabancı* adlı polisiye romanındaysa endişenin tutsağı bireylerin hangi uçlara sürüklenebileceklerini görürüz. İlk iki örnek kadar yetkin olmayan, yine de çevirmekten gocunmadığım *St. Petersburg Ekspresi* de (Hans Konning'in) biraz best-seller tarzında da olsa endişeyi işliyor.

Heidegger, korku ile endişe arasındaki farkı, 'korku' yu somut, elle tutulur, adı konmuş bir şeyden kaçmak, 'endişe'yiyse 'neden endişelendiğini bilmemek,' diye tanımlıyor.

John Berger'ın 'G' romanının bir bölümünde iki zorba, romanın kahramanını (o sıralar küçük bir oğlandır) kendilerinin öldürdüklerini söyledikleri iki atın başına götürürler zorla, ormanın karanlığında gözünü korkutmak isterler. Yazar, çocuğun duygularını şöyle dile getiriyor:

"*Korkuyu atlattı, hem kendi adına duyduğunu hem de*

ötekini (o bambaşka çünkü) yanı bilinmezden duyduğu korkuyu (...) Bu irkilişe ad yakıştırmak beni aşan bir çaba; bulduğum sözcükler onu basite indirgiyor. Ne atların öldürülüşüyle ilgisi var, ne kan görmeyle. Çocuklarla erkeklere pek o kadar yabancı olmayan, ne var ki sistemli bir biçimde görmezden gelindiğinde bir daha duyulmamacasına silinen bir duygu bu. Bizim oğlanda çoğu kere korkularına da baskın çıkarak sürüp gidecekti, onu görmezden gelmeye hiç yeltenmedi çünkü."

Çocuk, biraz daha büyüdüğünde annesiyle birlikte İtalya'ya, o güne kadar ölü sandığı babasını görmeye gittiğinde 1898 yılının Mayıs Gösterileri'ne tanık olur. Belki de boşanmış ana-babası arasındaki gerginlikten kurtulmak için hiç bilmediği bir kentte tek başına otelden fırlayıp kalabalığa dalar.

"Sokaklardaki insanlar, onun anlamadığı bir dilde konuştukları için gördüklerinin çoğunun anlamı bulanık. Sıradanla olağandışı acayip bir şekilde karışmış. Kendini arabaya atıp sürücüye bağıran şu bey korkmuş mu, gecikmiş mi yoksa? Kollarını birbirlerine kenetleyerek ilerleyen şu altı kız (saçlarına eşarplar bağlamışlar) her gün kaldırımda yürüyenleri böyle iteliyorlar mı? (...) Öyle çok insan var ki ortalıkta, arabalarla tramvaylar güçlükle geçiyor aradan. Tramvayların tekerlekleri raylarda gıcırdıyor. Acaba hep böyle gıcırdıyorlar mı, diye düşünüyor kendi kendine."

'Kendi kendine' sözcükleri, korku ile endişe arasındaki farka bir ayrımcık daha katıyor. Korkularınızdan birine söz edebilirsiniz; biraz büyütülmüş olsalar bile, açıldığınız kişi sizi anlayışla karşılayacaktır, hatta sizinle birlikte bir çözüm aramaya kalkışacaktır. Ama endişenizle ilgilenebilecek kişi sayısı üç-beşi aşmaz yaşamınız süresince: onunla tek başına ya da kendi kendinize baş etmek zorundası-

nızdır. Berger'ın ustalıkla altını çizdiği gibi, anlık korkuyu altedebilirsiniz de nedensizmiş gibi görünen endişeniz, (Heidegger'e göre "sırf bu dünyada olmaktan" kaynaklanan endişeniz) ölümünüze kadar yakanızı bırakmayacaktır. Bundan, korkunun 'anlık', endişeninse 'sürekli' olduğu sonucuna da varabilirsiniz.

Korkuyla *ilk* ne zaman yüz yüze geldiğimi anımsamıyorum doğrusu. Çocukluğumdan bir ipucu bulamıyorum bir tane dışında: yapmak istemediğim bir şeyi yapmaya ya da gitmek istemediğim bir yere gitmeye zorlandığımda ateşim *gerçekten* yükselirdi, bacaklarıma inanılmaz sancılar saplanırdı. Bunların uyduruk özürler olduğunu düşünerek üstlerine giderdim ateşimi yoksayıp bacaklarımı yürür hale getirirdim. Sonraları, yetişkinlik yıllarımda korkudan korkmamayı öğrendim Geceyarısı kentin karanlık sokaklarında dolaştım, karşıma çıkan her erkeğin ille de bana saldıracağı gibi bir kaygım asla olmadı. Ama İstanbul, o zaman sokakları, yüzleri ve sesleriyle yerli yerindeydi.

Şimdi de korkmuyorum belki ama Berger'ın kahramanının endişesi beni de yokluyor sık sık; üstelik ben yabancı bir ülkede değil kendi doğduğum kentte yabancılık çekiyorum: "Şu takkeli adam beni mi kötü gözlerle süzüyor, yoksa onun kadınlara bakışı zaten öyle mi? Yalnızca saçlarını uzatarak, tek kulağına küpe takarak özgürlüğünü ilan eden şu delikanlı, kendisinden başka insanların özgürlüğü için savaşabilir mi? Giyimiyle burjuva değerlerine karşı olduğu mesajını veren şu genç kız bir erkekle birlikte olabilmek için nelerden vazgeçmeye razı?"

Temel endişe, bu karanlıkta kimsenin gerçek yüzünü seçememekten kaynaklanıyor; korkuyla pekâlâ başedebilecek kişileri bile evlerine kilitliyor. Ama bunun bir çözüm olmadığını bilenler, kişisel endişelerinin genel bir korku-

ya, içinde tedirginlik öğeleri de barındıran belirsiz, toplu bir korkuya dönüşmesinden korkuyorlar: artık koşullarını kestiremedikleri için bir anda karşısında silâhsız kalacakları bir korkuya.

• • • • •

Kendimi üstüne fırlatacağım
ey ölüm, boyun eğmeksizin ve
yenilmeksizin. (V. Woolf)

Ölüm korkusu, sarmallanarak büyüyen, tam geçti sanıldığı anlarda yüklenebilen, diplere atıldığında bile ansızın yüzeye fırlayabilen bir korku türü. Belki anlamsız olması anlamlı kılıyor onu. Çünkü nasıl olsa bir gün öleceğinizi kesinlikle biliyorsunuz, dolayısıyla korkuyu son ana ertelemek daha akıllıca olabilir, onu da biliyorsunuz. Ama bu duyguyla biraz içiçe yaşamakla ölüme bir tür bağışıklık kazandığınızı umuyorsunuz belki ya da size dünyada tanınmış belirli süreyi azıcık uzatmak adına bu konuyu sık sık açarak, sorduğunuz felsefi soruların yanıtlarını bulabilmeniz için ölümün size zaman tanıyacağını umuyorsunuz içten içe. Öte yandan, bu çabanın boşunalığının da farkındasınız.

Korku, bazan şakalarla açığa vuruluyor. Diyelim yirmi beş yaşındaki biri, "Kafama bir saksı düşse de bu iş bitse!" gibi bir şaka yaparak sözümona ölümün saçmalığını anlatırken aslında herkesin başına pekâlâ bir saksı düşeceğini bilmiyor mudur?

Otuz yaşlarındaki biri, "Çocuğum büyümüz olsaydı asla iplemezdim bu dünyayı," derken aslında o çocuğun büyüse de kendisinin gözünde çocuk kalacağını bilmiyor mudur?

Yetmiş yaşındaki biri, "Tek korkum hastaneye düşmek, birilerinin eline kalmak. Galiba en iyisi kalpten, aniden gitmek" derken kendisine en büyük kazığı kalbinin

atacağını bilmiyor mudur?

Shakespeare, Hamlet'in ünlü tiradında temel sorunun, bu dünyadaki bildiğimiz kötülüklerle öbür dünyadaki bilmediğimiz kötülükler arasında seçme yapmak zorunluluğundan doğduğunu ileri sürüyor. Bir bakıma intiharı tartışıyor. Genel kanıya göre intihardan fazla söz edenler kolay kolay canlarına kıymazlar; kendilerini öldürmektense zaman öldürmeyi seçerler. Bu görüşte doğruluk payı olabilir de canlarına kıyan nice ünlü sanatçıyla edebiyatçının yapıtlarında bu temaya olduğu kadar diyelim aşk temasına da yer verdiklerini görürüz: onlarda "Her mihnet kabulüm/Yeter ki gün eksilmesin penceremden" türünden boynu eğik bir yaşama sevinci, yaşama körü körüne bir bağlılık yoktur; yaşama soyut bir sevgi değil dünyaya somut bir bağlılık duyarlar. Bu bağın derinliğinden, 'karar'ı öyle herhangi bir bunalım anında vermediklerini, belki ona ömür boyu hazırlandıklarını sezeriz: çelişki de burada işte: istenmeden ama bilinçlice verilmiş bir karar.

Virginia Woolf, doğanın eşsiz günbatımları, uçsuz bucaksız kırlarıyla kendisi olmadan da sürüp gideceğini sık sık vurgular. Doğanın, kendisi gibi her ayrıntısını yakalayan, yaşama direncini ondan alan bir yazara kayıtsız kalmasına sitem eder, doğayı övmekle bitiremez yine de.

Sylvia Plath ölümden çok düş-gücünün, yazarlık yeteneğinin tükenmesinden korktuğunu söyler: "*Gökyüzünün sıradan pembe, çatıların sıradan kara* olduğu, düş gücünün öldüğü bir dünyada yaşamak onca ölümün ta kendisidir.

Örnekleri çoğaltabiliriz. Evet sözgelimi Mayakovsky, çağının şiirine yeni bir ses getirmiştir, Zweig çağının dünyasına yepyeni bir açılımla yaklaşmıştır. Hepsinin ortak özelliği, yaşadıkları çağın sıradan sözcüleri olmamaları,

sanki yapıtlarıyla geleceğe bir vasiyet bırakmalarıdır.

Benim ölüm korkum, dünyadan ya da doğadan kopmaktan çok sevdiklerimi bir daha görmemekten kaynaklandığından, yani çok daha saf bir bağlılığa dayandığından bu karmaşık serüvene kolay kolay kalkışamayacakmışım gibi görünüyor. Ne dünyayla aram fazla iyi ne de doğayla. Güvencenin de böylesi...

• • • • •

'Gülmece' nasıl 'mizah'ı karşılamıyorsa, 'bağımlılık' da 'tiryakilik'i karşılamıyor. Her iki durumda da kavramların özel ayrımcılıkları siliniyor. Sözgelimi karşısına çıkan her komiğin sululuklarına gülmeyi görev bilen ya da duyduğu her sıradan laz fıkrasına kahkahalar atan bir gülmece-bağımlısının, mizah tiryakiliğiyle ne ilgisi var?

Sonradan bulunan sözcükler, çoğu kere eski karşılıklarının esnekliğinden, zenginliğinden yoksun kalıyor, resmi ve ciddi bir tını yüklenerek bilgece bakışı, hayatta kişisel bir göz atma keyfini yok ediyorlar.

Bendeniz bir içki ve sigara tiryakisiyim. Içki ile on beş yaşımda falan ailece gittiğimiz bir pläj gazinosunda tanıştım. O ilk birayı hiç sevmedim, şimdi de bira sevdiğim söylenemez, ancak sıcak bir günde belki. Bana içki perhizi yaptırmakta kararlıysanız şarap ve vermut getirebilirsiniz. Bir yıl sonra uğradığınızda da dokunulmamış bulup sevinebilirsiniz–tabii bu arada bir konuk içmediyse. Viski ve aftershave kokulu cin de getirebilirsiniz tabii, bazı dostlarım seviyorlar: viskinin mideme, viski düşüncesinin dünya görüşüme *dokanmasını* anlamıyorlar. (İyi ki hiçbiri, bardağına tepeleme buz doldurup içkiyi at sidiği rengine getirmiyor.) Yani armağan viski, benim tarafımdan değilse bile onlar tarafından düzgün biçimde değerlendirilecektir.

Kendi içkilerim rakı ve votkayı keşfettiğim 1960'lara kadar ancak arkadaş toplantılarında ya da resmi çağrılar-

da zorla menta likörü içme karabasanıyla idare etmişim anlaşılan.

Ne de olsa içkinin yemek eşliğinde –o da arasıra– içildiği bir aile ortamında yetiştim. Oysa sigara konusunda durum farklıydı. Binde bir tellendirdiği sigarayı gül koklarcasına burnuna tutup acemice içen anneannem dışında ailede herkes hızlı tiryakiydi. Psikologları şaşırtma pahasına –hani kişinin eğilimlerini aile ortamları belirler falan denir ya– sigaraya içkiden çok sonra başladığımı belirtmeliyim. Arayı kapattım maalesef!

Annemin 'Bahar'ıyla babamın 'Gelincik'i bana çok itici gelmişti. Kendi sigaram Birinci'yi bulmam yıllar sürdü. Gauloise, Gitanes ya da *kısa* Camel bütçemi zorlamasa, Samsun'da karar kılmazdım sonraları.

Bütün bunları gençleri kötü alışkanlıklara sevketmek için sayıp dökmüyorum. (Zaten oğlum ne sigara içiyor ne de içkiye düşkün. Babasıyla ona bu konularda doğru dürüst bir eğitim verememişiz elbirliğiyle!)

Şöyle bir soru sorabilirsiniz:

"Neden uyuşturucu kullanmıyorsun?"

Ben de size uyuşturucunun bana göre bir keyif verici olmadığını söylerim. Açıkta satılsaydı belki denerdim, ama gizli kapaklı ilişkiler kurarak karanlık birtakım çevrelerin eline –zamanla insafına– kalmak: işte asıl bağımlılık o, benim bağımsız tiryakiliğime uymuyor.

Belki sigaraya geç başlamam da tuvaletlere kapanmayı kendime yedirememdendir; tiryakisi olduğum ya da ilerde olacağım nesnenin estetiğini bozmamak içindir. Aynı şekilde, konuk gittiğim evde içkiye yakışan kadehin olmadığı durumlar dışında, çay bardağında rakı, viski bardağında konyak içmek hiç hoşuma gitmez.

Tiryakiliklerinizin bir erdemi de görüştüğünüz kişile-

ri, uğradığınız yerleri belirlemeleri: dostlarımın evlerinde bardak türünden sorunlar (!) yaşanmıyor. Yalnız sokağa çıktınız mı iş karışıyor. Tiryakisi olduğunuz kentte her şeyi tüketmeye hazır tüketim-bağımlısı bir kalabalık çıkıyor karşınıza. Her türlü estetik kaygıyı 'züppelik' ya da 'biçimcilik' sayanlar. İçkiyi, dağıtmak ya da bıçağa sarılmak, sigarayı efkâr dağıtmak özrüyle içenler.

Burada barışıklıktan söz etmenin sırası.

Acaba aklımızla, mantığımızla sürekli denetim altında tutabildiğimizi sandığımız bedenimizle barışık mıyız?

Dünyayla barışık olabilme yolunun bedenle barışıklıktan geçtiği kanısındayım. Dünyanın kişiye koyduğu baskılara bir baskı da kendinin eklememesi gerektiğine inanıyorum, o yüzden de *bağımsız* ve ölçülü tiryakiliklerin yıpratıcı, katı sağlık titizlenmelerinden daha yararlı olduğuna. Fatura nasıl olsa ödenecek sonunda, bari değsin!

• • • • •

Günümüzde okuryazar sayısı artarken *gerçekten* okuyan ve yazanların sayısı gitgide azalıyor. Bu ilginç durumu neyle açıklayabiliriz acaba?

Önce şu 'okuryazar' birleşik sözcüğüne takılıyor aklım. Çünkü yalnızca bu sözcük bile ulusça okuma ve yazma uğraşlarına ne kadar saygı duyduğumuzun (!) bir göstergesi sayılabilir; tireli yazsak bile fazla bir şey değişmez; abece'yi *sökmüş* herkesin hem okur hem de yazar olduğuna ilişkin inanç, yerli yerinde kalır. Öteden beri okumayı da yazmak kadar ciddi, zorlu bir uğraş diye gördüğümü belirtmeliyim. O kadarına ki bugün, yani onca yıl sonra da yeni tanıştığım bir yapıtı değerlendirmemde yazarlık ölçütlerinden çok okurluk birikimim ağır basıyor. Benim benimsediğim edebiyat ölçütlerine karşı çıkıp önümde yeni bir ufuk açacak bir yazar bekliyorum okur kimliğimle. Şu soruları, yazarın cinsiyetine ve milliyetine bakmaksızın sormak içinse elbette yazar olmak gerekmez:

Yeni okuduğum bu yazar neyi amaçlıyor? Bildik bir temayı bir daha, ama kendince işlemeyi mi? Alışıldık bir konuya başka bir açıdan bakmayı mı? Özgünlüğüne inandığı malzemesine uyacak kısıtlamasız, kuralsız bir dil oluşturmak peşinde mi yoksa? Gerçi cins bir yazar, okuruna bu tür soruların yanıtlarını ilk beş-on sayfada verir, kafanızı yormanız gerekmez, yine de günümüzde, tıpkı sinema sanatında olduğu gibi edebiyatta da yoğunlaşmadan çok uzatma, dağıtma eğilimi başı çektiğinden, umduğunuz açıklığa kavuşmak adına sabır göstermeyi öğreniyorsunuz.

Gelgelelim bu okurluk çabanızdan geriye kalan, "Peki de, ne yani?" sorusundan başka bir şey olmuyor çoğu örnekte. Üstelik, varolan ufkunuz da kararıyor. Homeros'la bile duş yapmak, tazelenmenize, açılmanıza yetecek sanki.

Diyelim, ciddi okur sayısındaki azalmanın bir nedeni, deneyimleri sonucu bundan böyle umudunun genellikle boşa çıkacağını kestirmenin ona verdiği çekingenlik, kötümserlik.

Belki çağdaş yapıtların çoğunun başka tür bir okur kitlesine, her üründe kendi yaşamını, her edebiyat kahramanında kendi kişiliğini bulmaya çalışan özdeşleşmeci türden okura seslendiğini bilmek de ona bezginlik veriyor.

Son yıllarda okur çeşitlerine bir de edebiyat ya da sanat yapıtını, yaratıcısı belirsizmiş gibi görme eğilimında bir kitle de eklendi. Yaratıcının kişiliği bu kitleye vızgeliyor, nasılsa metinde 'bildiğini okuyacak.' Bu garip özgürlük, sanırım postmodernizmin bireyi küçültüp metni büyütme anlayışından kaynaklanıyor. Doğrusu *okuryazar* diye asıl bu benmerkezci okurlara denir. Bu aralar Mısır kültürüne mi ilgi duydular, son okudukları yapıtta, son gittikleri resim sergisinde mutlaka Firavunların izini taşıyan bir şeyler bulacaklardır– uysun uymasın.

Bu konudaki çarpıcı örneklerden birini şimdilerde Richard Klein'dan çevirdiğim denemeler kitabında gördüm. Klein, sigara üstüne yazdığı kitapta, sigarının baştan beri toplumlarda demokrasi ve paylaşımcılık alışkanlığını serpiltiğini savunuyor resurca. Görüşünü pekiştirmek için ünlü şairlerin, Sartre, Svevo gibi yazarların yapıtlarından örnekler veriyor. Bir anlamda tütün tiryakiliğine özgü iç dünyayı araştırıyor. Tütünün insan sağlığına zararlı olmadığını savunmuyor tabii, ama sigara-düşmanlığının bunca yaygınlaşmasını faşizan bir tutum diye niteli-

yor. Hükümetlerin bir yandan tütün üretimine destek verirken öte yandan içimini yasaklamalarını, ayrıca ihraç maddesi olarak üstüne titremelerini iki yüzlü politikalarının bir parçası sayıyor. Sonuçta yarı-araştırmacı, yarı-edebi, keyifli bir yapıt okuyorsunuz.

Gelgelelim bazan (iyi ki zaten çevrilemeyecek birkaç paragrafta) sözünü ettiğim 'çağdaş okuryazarlık hastalığı' yapışıyor yakasına. Sözgelimi Mallarmé'nin sigaraya adanmış bir şiirinde geçen, toparlanma ya da özetlenme diye çevrilebilecek 'résumée' sözcüğünü 'ré(s)-(h)umer' diye de okuyabileceğimizi öne sürüyor, aynı şiirdeki 'l' harfini de istersek dişil 'elle' diye okuyabilirmişiz, istersek Fransızcada kanat anlamına gelen 'aile' gibi.

Sigaranın düş gücünü kanatlandırdığı görüşüne ben de katılıyorum, ama bunu okura kanıtlamak için öküzün altında buzağı arama çabasına aklım ermiyor. Mallarmé'nin güç bir şair olduğu kesin, ama bu bilgi, bize 'güçlüğü', harflerin okunuşunda, şairin bile-isteye seçtiği sözcüklerle benzer seslerdeki, anlamlardaki sözcüklerde aramaya kadar zorlayamaz ki, hele şaire anadilinde ders vermek daha da müthiş bir çaba.

Kişinin "ey okuryazar," diyesi geliyor. "sen sen ol, ne yazmak için oku, ne okumak için yaz. Özgünlüğün değirmeni taşıma metinle dönmüyor nasılsa."

• • • • •

1988'de yazdığım bir gündökümünde, çocukluğumda ne uslanmaz bir sinema-delisi olduğumdan söz ederken, sinema sanatının estetik anlayışımızı, insan cinselliğine bakışımızı, hatta dünya görüşümüzle siyasal tavrımızı nasıl yönlendirdiğine değinmiştim. Bugün de öyle düşündüğümden aynı sözleri evirip çevirip yinelemektense eski yazıdan alıntı yapmayı daha doğru buluyorum. (Ayrıca son beş-altı yıldır en ciddi okurlarda bile bir bellek-yitimi gözlemlediğimden, şimdiki yazının bu konudaki ilk yazım sanılması olasılığı da var. ● sakıncayı da böylelikle gideriyorum. Yazarların geçmişleriyle şimdileri arasındaki bağlantıyı okurlarının değil de kendilerinin kurmak zorunda kalmaları gerçekten acıklı bir durum.)

1988'deki gündökümü şöyle bitiyordu, anımsatıyorum:

Yeni sinema-delilerinin bazıları, yalnızca görülmesi gereken filmleri izliyorlar, ünlü yönetmenlerin adlarını, ünlü filmlerin ünlü sahnelerini ezberleyerek 'geçerli' bir kültür ediniyorlar. Büyük bir çaba gerektirmeyen, başka sanat dallarıyla, edebiyatla pekiştirilmeyen, üstelik iki buçuk saatte elde edilen sudan ucuz, iş bitirici bir kültür bu (...) Sinema sanatı, illüzyonlardan çıkıp yeni gerçeklere varma şöleniyken, gerçeklerden kaçıp illüzyona sığınma, topluma sağırlaşma çığrını açmaya kayınca önce benim gibi 'delileri' uslanıyor anlaşılan.

Tiyatro yapıtlarından atmosfer yaratmayı ve diyalog kurmayı öğrenmiştim; sinemadansa zamanı dakikalara dökme, sözcükleri görselleştirme adına neler yapılabilece-

ğini. Ama bu bilgileri edinmemde yalnızca yetkin yapıtların değil kötü örneklerin de payı olmuştu: günün herhangi bir saatinde bir sinemaya rasgele girme serüveninin getirdiği birikimin. Salonun karanlığı, üçüncü *gongun*, (çünkü gong, bir hazırlanma heyecanı verir de zil ancak bir uyarıdır) duyuluşu, çeşitli sınıflardan ve yaşlardan gelme tanımadığınız kişilerle bir süre aynı mekânı, farklı yorumlarla da olsa aynı metni paylaşmanın gizemi, filmlerin ikide bir koptuğu bahçe sinemalarında şakalarla, küfürlerle, yarı karanlıkta yükselen seslerle kurulan sıcak semt akrabalıkları.

Şimdilerde sinemaya artık iki ayda bir gitmenin nedeni ne olabilir peki? Yönlendirici "estetik anlayışı"ndan başlarsak... Elbette yeni filmlerin teknolojisi eskilerle kıyaslanamaz, ama estetiğin yalnızca renkler, sesler, çarpıcı sahnelerle sağlandığı da ileri sürülemez. Bu tür estetik anlayışı yataylamasına işlediğinden, sinemadan çıkar çıkmaz filmi unutabiliyorsunuz, daha önce gördüğünüz başka bir filmle karıştırabiliyorsunuz, belki de belleğinize derinlemesine işlemesi için aynı teknoloji cümbüşünü altı-yedi kere seyredip altı-yedi kere unutmanız gerekiyordur. O kadarına hayır derim kendi adıma.

Gelelim zamanı dakikalara dökmeye... Festivallerde gösterilen ve özenle seçildikleri varsayılan filmlerde bile saatime sık sık bakıyorum. Çünkü filmin bitmesi, daha doğrusu sonsuza kadar sürmemesi için hiçbir neden yok. Senaryonun ana-malzemesi, bir saat içinde tüketiliyor çoğu kere; geriye kala kala iki *boş* saat kalıyor. Artık her fırsatta geriye-dönüş'ler mi istersiniz, filmin başkişilerinin ya da yankişilerinin –konuyla hiç ilgisi olmayan– kişisel eğilimlerine ilişkin ayaküstü psikolojik yorumlar mı istersiniz, daha önce en azından üç kere pekâlâ bitme noktasına gelmiş, ama ticari kaygılarla çeke çeke uzatılmış bu işkenceyi nok-

talayacak beklenmedik bir cinayet mi? Varın siz karar verin. Çünkü ben yarısında kalkıyorum artık. Kalkmazsam, sonuna kadar dayanırsam, çabamın tek nedeni bu çorbanın içinden nasıl çıkılabileceğini görmek merakı.

Gelelim insan cinselliğine bakışımıza ... Herhangi iki insanın yaşadığı, paylaştığı bir cinsel ilişkinin nasıl pornografik olabileceğini hâlâ kestirebilmiş değilim. Bence bir ürüne pornografik olma özelliği katan tek şey, üçüncü kişinin, *izleyicinin* varlığı ve dikizleme düşkünlüğüdür. İyi ki izleyici bu dikizleme olanağına ülkemizde danıştayın özel kararları sayesinde kavuşabilmektedir. Yoksa altmış yaşına vardığında bile dünyaya leyleğin gagasında mı, lahananın içinde mi geldiğini, yoksa kapıya bir çingene tarafından mı getirildiğini düşünüp yorum yorum yorulacaktır. Yine de ozlediği cinsellik, şiddetle iç içedir.

Yalnız bizdeki seyirci değil, dünya seyircisi de şiddete düşkün. Şiddeti modern olmanın baş koşulu sayıyor. Stephen King nekrofilisi okuyor, Peckinpah'ta şiddetin 'şiiri'ni Bruce Lee nostaljisinde şiddetin 'haklılığı'nı, Charles Bronson'da bireysel şiddetin 'adaleti'ni bulup rahatlıyor.

Sinemada artık sık rastlamadığım dünya görüşüne ve siyasal tavıra gelince... *Yolcu* için Antonioni'ye, *Bisiklet Hırsızları* için De Sica'ya, *Dörtyüz Darbe* için Truffaut'ya, *Amarcord* için Fellini'ye, *Yurttaş Cane* için Orson Welles'e, *Ölüler* için John Houston'a onca yıl sonra bir daha teşekkur ediyorum. Gördüğümü sandığım Roma'yı bana bir kere daha içyüzüyle ve estetiğiyle gösteren *Mimarın Göbeği*'nden ötürü Peter Greenaway'e de.

Yine de beni sinemayla tanıştıranlar, yalnızca bu ustalar değildi, sonradan usta olduklarını anlayabileceğim bu kişilerin piramidine taban hazırlayan alçakgönüllü zenaatkârlardı.

• • • • •

Sevginin yalnızca bir duygu olmadığını, bilgi de gerektirdiğini kendimden biliyorum. Sevgi-savurganlığım yüzünden habire su vererek çürüttüğüm kaktüsler hâlâ aklımda. Bir dostum, "İyi ki akvaryumda balık beslemiyorsun," demişti, "herhalde havasız kalmalarına üzülür sudan çıkarırdın onları."

Sevme yeteneğimin dağınık olduğu yıllarda, çocuklara karşı şimdiye oranla çok daha sevecendim. Artık ailelerinin arabesk beğenileriyle yönlendirilmiş, büyümüş de küçülmüş çocuklara acımak bile gelmiyor elimden. Her 'şıkıdım' çocuk gördüğümde avucum kaşınıyor da neyse ki mantığım yardıma koşuyor: bütün çocukları sevmek zorunda olmadığıma göre *buna* niye kızayım?

İçimdeki bildik tatlı ürpertiyi canlandıracak çocuk binde bir çıkıyor. Bir tanesi, kapıcımızın oğlu. Sekiz yaşında. Kestirebileceğiniz gibi apartmanın günışığı görmeyen bodrumunda, koşulları son derece ilkel bir ortamda büyüdü. Azıcık oynayabilmek için iki seçeneği var: ya arka avluya, kömürlüklerin durduğu bölmeye çıkacak, bitmez tükenmez otel inşaatlarından aradabir düşen kalaslarla molozların arasında sağ kalmayı göze alacak ya da arabaların cirit attığı caddeye atacak canını. Her ne kadar güzelim bir ağaç yüzünden bu avluya 'bahçe' diyorsa da oraya eskisi kadar sık çıkmamayı öğrendi; ne de olsa caddede kâhya ağabeylerin arada bir verdikleri harçlıkla, hafta sonlarında onlar yokken, arabalarını park etmelerine yardımcı olduğu süslü püslü 'ablalar'la 'amca'ların verdiği bahşişle

gazozunu, çikletini alabiliyor. Uzun kirpikli, akları hafif maviye çalan iri, koyu renk gözleriyle, sahici gülümseyişiyle, sorumlu küçük adam havasıyla, en katı yürekleri bile yumuşatabileceği kesin.

Bugünlerde üç aylık 'yeni' kardeşinin kendisine bir 'Merhaba abi' bile dememesine üzülüyor! Çünkü ana-babası evde yokken bebeğe o bakıyormuş. Bana "Tomris Bey" demesi, konuklarım kadar beni de şaşırtmıştı önceleri. Sonraları "bey" sözcüğünün onun çevresinde saygı duyulan kişiler için kullanıldığını anımsadım: kadınlar saygıdeğer olmadığına göre ben 'bey'dim. Annesiyle babasının "Teyzeyi rahatsız etme, çalıyordur, bu kadar sık uğrama ona," demelerine karşın her akşam uğruyor: Nasılmışım? Bakkaldan bir istediğim var mıymış? Bakkala bir telefon edip Samsun sigarası istediğimi söyleyebilir miymişim, çünkü bakkal ona inanmıyor, annesinin içtiği Maltepe'yi tutuşturuyormuş elini. Yanından eksik etmediği çantada biriktirdiği otuz bin lirayı dövize mi, repoya mı, tahvile mi yatıracağını sorduğumda, "Bilmem ki, daha düşünmedim" diyecek kadar ciddi. Genç okurlardan, sevgili Nilüfer, "Peki Tomris Bey'in öykülerini biliyor musun?" diye sorduğunda, "Biliyorum," diyor. "Abecedeki harflerle yazmıyor mu?"

Epey uzaktaki okuluna tek başına gittiğini unutuyorum arasıra, galiba "okuma yazmayı öğrenmen şart" gibisinden saçma bir uyarıda bulunuyorum. (Bu sistemde, okusa ne olacak ki?) Ama hemen kaytaracak kadar zeki, 'evimiz'in badanasının eskidiğine çekiyor konuyu –o koka kolasını, ben rakımı içerken. Boya kalemlerini kullanarak duvarları yeşile, sarıya, kırmızıya boyayabilirmiş; yol boyunca trafikte gördüğü lambaların renkleri düş gücünü köreltmiş sanki, başka bir renk düşünemiyor.

Topu topu üç renkle bunca düş kurabilen çocuğun gözünde özel bir renk anlamına geldiğimi söylüyor dostlarım. Bir daha bu tür bir ilişki yaşamasının güç olduğunu seziyormuş. Geçenlerde, mahallede yeni açılan bir diskotege gönderilmiş çelenklerden üç farklı renkte çiçek yolup bana getirdi. Çiçek götürmeyi nerden öğrenmiş acaba?

— Büyüyünce ne olacaksın? gibi saçma bir soru sordum yine.

— Polis olacağım. Onların üniformaları var.

Herhalde içerlediği kişilerin başında, ödevinde yanlış yaptı mı tokadı yapıştıran öğretmeni geliyor

— Peki ya ben bir suç işlersem? O zaman beni de tutuklamak zorundasın.

— Sen suç işlemezsin ki.

— Belli olmaz. Ya işlersem?

— O zaman ben de polis olmam.

Bu doğal romantizmi, üç dört yıl daha yaşayabilir benim hesabımca. Kent, benim çocuğum olsa çoktan ezip bitireceği bu ince yapıyı eninde sonunda, kendi şiddetinin değirmeninde öğütecek. Kimbilir belki de bana düşman olmaya itecek.

• • • • •

Çocukların 'bilinmeyen'le ilişkileri, büyüklerinkinden çok daha dolaysız oluyor. Kendi çocukluğumdan biliyorum: beş yaşımda, kısa bir süre, günde beş vakit hiç aksatmadan namaz kılmaya sardırmıştım ailemin şaşkın bakışları altında. Engellemeye kalkışsalardı, büyük bir olasılıkla uzardı bu süre, sırf onlara karşı çıkmak için. Tanrı'yı göremeyeceğimi biliyordum ama bu çabam karşılığında hiçbir yerde resmini görmediğim, yalnız insanoğlu olduğunu bildiğim peygamber belki yüzünü gösterirdi bana. O dönemde peygamberlerin neden hep Ortadoğu'dan çıktığı ve neden hep erkek olduğu konusunda kafa yormuyordum, kadın olarak gözlerinde önem taşımadığımı da bilmiyordum. (Bu serüveni merak edenler, *Son Sanrı* adlı öyküme göz atabilirler.)

Sonraları, beni sırdaşlığa seçen çocukların, büyüklerin odada olmadığı bir anda fısıltıyla sordukları sorular, büyüklerinden istedikleri *dolaysız* yanıtı kolaylıkla alamadıklarını bir kere daha gösterdi bana. Çocuğun ilk sorusu "Ben nerden geldim?", "Leylek getirdi," "Lahananın içinden çıktın," "Çingene bıraktı" diye yanıtlanmışsa onun bu açıklamalara iyi ki inanmayacağı, ama bu arada büyüklerine güven duymayacağı ortadadır.

Biraz daha büyüdüğünde soracağı "Sence Tanrı var mı?" sorusunun bir ön hazırlığı sayılabilecek bu ilk sorusu hafife alınmışsa, ille de cinsellikle ilintili sanılıp sulandırılmışsa, hatta genellenip fıkralaştırılmışsa, kendisinin dunyaya neden, nerden, nasıl geldiği bu kadar önemsiz bulunuyorsa, fısıldamayı öğrenir ister istemez.

Hem konsoloslukta çalıp hem entellektüel olan (şaka etmiyorum, gerçekten büyük bir başarı bu!) dostlarım Amerikalı bir çiftin oğulları, çocukların düz ve açık yanıtlarla da yetinmediklerinin somut bir örneğini verdi.

Yıllar önce, sıkıyönetimin ağır havasının koyu koyu solunduğu bir dönemde Ankara'da, 'çok iyi korunan' bir sitede yaşıyorlardı. O kadarına ki kapıdan ev sahipleriyle birlikte bile girseniz, korumalar sizi kötü kötü süzüyorlardı. Tek başınıza konukluk hakkını kullandığınızda, hangi daireye, kimlere gittiğiniz uzun uzun soruluyordu.

Edward, küçücüktü o sıralar. Annesiyle babası akşam işten dönene kadar Sivaslı bir 'teyze' bakıyordu ona. Kimse söylemese bile çat-pat konuştuğu Türkçe'den zaten anlaşılıyordu: Türkçe'yi Sivas ağzıyla konuşan Amerikalı bir çocuktu o.

Başbaşa geçirdikleri günler boyunca 'teyze' ile kimbilir neler paylaşıyorlardı...

Belki de Sivaslı bakıcısı, ne dediğini nasılsa anlamayacağını düşünüp kimseye açmadığı gizlerini açmıştı ona. Masal anlatmış, ninni söylemişti, köyden yollanan madımaktan çorba yapmıştı.

Belki Edward, onun Ramazan'da –yani gelişini önceden kestiremediği, nedense tarihleri değişken bir ay boyunca– öğle yemeği yememesini, su içmemesini kendisinin arasıra yaptığı yaramazlıkların cezası diye görmüştü, üzülmüştü.

Babasından öğrendiğime göre az sonra Pakistan'a atandıklarında iyice tedirginleşmiş Edward. Hırçın bir çocuk olmuş. Ciddi ciddi derdini sormuşlar annesiyle babası. Yanıt:

"Camiye gitmek istiyorum."

Babası, kiliseye bile gitmezken camiye gidemeyeceğini ama isterse onu götürüp dışarda bekleyeceğini söyle-

miş: "Bak canım, sana karışmam, seni götürürüm camiye, ama daha fazlasını isteme benden; ayrıca o insanlara da saygısızlık etmiş olurum dediğini yaparsam, içeri girersem."

Edward'ın bu yanıtı akla yakın bulduğu kesin. Çünkü bir daha camiye gitmek istememiş. Ama bu kere de belli aralarla ağlamaya başlamış. Babası, belli araların ne olduğunu saptamaya çalışmış: ezan sesi. Ne zaman ezanı duysa hüngür hüngür ağlıyormuş.

— Bence Müslümanlığı seçmesinin hiçbir sakıncası yok. dedi babası.

Sabah saat onda kahve içiyoruz. Kapıyı gecelikle açmıştım

— Sen ha! Ne kadar özlemişim seni. Kaç yıl oldu? deyip boynuna sarılmıştım.

— Bu sabah Pakistan'dan geldim, telefonun hep meşgul çıktı, ben de bütün kuralları çiğneyip habersiz uğramaya karar verdim.

— Bari ben kuralları çiğnemeyeyim. Bir dakika dur, bir şeyler geçireyim üstüme.

— Lütfen yapma. Bir kadın kolunun doğal çıplaklığını unuttum o ülkede.

— İyi de Edward'ın o kolu daha tanımadan unutmasına razı mısın? Belki de dinsel bir seçmeyle ilgili değildir tedirginliği... Hiç ipucu yok mu? Aslında ne soruyor? Ne istiyor? Çabuk pes etmesene.

Amerikalı babasının akıcı, Sivaslı teyzenin epey değişik tınlayan Türkçesi. Pakistanlı arkadaşlarının onunla İngilizce konuşurken kendi aralarında kullandıkları yabancı dil... Dünyadaki yerini saptamada ne kadar zorlanmış olmalı çocuk. Bu çalkantının yanıtını hep aynı dilde söylenen ezanda bulmuştur ola ki. Her ne kadar o dili de bilmese gizemine kapılmıştır. Nereye gitse aynı olan, değişme-

yen bir sıla bularak dünyadaki yerini saptamak isteğindedir. Ama bu çok tehlikeli bir eğilim. Çünkü herhangi bir dinin kurallarına uyarsa ancak öbür dünyayı güvenceye alabilir, yaşadığı dünyadaki varlığını sorgulayamaz.

— Bir ipucu verdi geçende, dedi babası. Bizim düşündüklerimizden çok daha dolaysız. Yalnızca 'teyzesi'ni özlüyormuş, onun yüzünü bir daha görmek istiyormuş. Buna ne dersin?

• • • • •

Yazılması zor, ama zorunlu yazılar vardır ya, işte bu da onlardan biri. Nerden başlamalı? Galiba en iyisi, baştan:

1988 yılıydı. Genç bir adam telefon etti. Gerçi yazılarımdan, yayımlanmamış ürünler ustüne konuşmayı sevmediğimi biliyormuş, ama beğenime ve tok sözlülüğüme güvendiğinden, ilk roman denemesinin on beş-yirmi sayfasını getirebilir miymiş? Yine kötü bir ürün okuyup karamsarlığa kapılmaktan ürktüğümü, duralamamdan anlamış olacak ki, 'Hemen, şimdi' diye ekledi. Türkçesinin pürüzsüzlüğü kadar sesindeki ciddi telâş da etkiledi beni. Nicedir verdiğim kararı çiğneyip 'Peki,' dedim.

Çağdaş, özenli giyimine karşın alt tabakadan geldiğini gizlemeyen bir gençti.

Çalıştığı araba tamirhanesinden oldukça eğlenceli bir serüven sonucu kazandığı bahşişle bana seveceğimi umduğu --iki kitap almıştı biri Borges'in *Kum Kitabı*'ydı.

Çekingenliğine, bir an önce gidip zamanımı almamak saygısına karşın kitabı hakkında ne söyleyeceğimi merak ettiği besbelliydi. Ben de yine eski kararımı çiğneyip o sayfalara *onun yanında* göz gezdirdim. Düpedüz, bir yazarla karşı karşıyaydım! O kesindi de argo biraz ağır basmıyor muydu? Daha doğrusu, bu kitaba gerçekten oturan bu özel dille, bu jargonla fazla ilerleyemezdi bence. Bir kerelik bir özgünlük, habire yinelenemezdi. Eleştirimi olgunlukla karşıladı; kendisinin de bu tür kuşkuları olduğunu söyledi.

Ağır Roman'ın yazarı Metin Kaçan'la böyle tanıştım.

Şu anda bu tanışmayı gözümde canlandırırken, onda serseriliğe bulaşmış kısa bir geçmişin izlerini saptadığımı anımsıyorum. Ama bu özellik, kabadayılıkla, efelikle, maçolukla, bıçkınlıkla değil, afacanlıkla, fırlamalıkla ortaya çıkıyordu.

Romanın ikinci basımının yapıldığı günlerde Metin Kaçan, ilk karşılaşmamızda verdiği sözü tutarak beni bir yerde telifiyle ağırlamayı önerdi. Seçtiğimiz mekân çok gürültülü ve kalabalıktı, doğru dürüst konuşamayacağımızı anlayınca benim evime geldik. Geç saatlere kadar edebiyat üstüne konuştuk. Yeni parlayan yazarlarda sıkça rastladığımız densizlikten iz yoktu onda. Tam tersine kaygılıydı: romanın kişileriyle özdeşleştirilmesine, bir zamanlar çevresinde gözlemlediği olayların *kendi başından* geçtiğini sanma genel eğilimine karşı neler yapabileceğini düşünüyordu. Nişantaşı çevresinde yetişmiş bir delikanlının romanını yazmayı kuruyordu, böylelikle geçmişinin ve dilinin kısıtlayıcı malzemesinden kurtulmayı. Ama bu arada romanın senaryolaştırması, bir müzikale dönüştürülmesi durumunda şarkı sözlerini kendisinin yazması doğrultusunda yığınla öneri geliyordu piyasadan. Şaşkın, bezgindi.

Gazetelerde 'tecavüz olayı'nı okuduğumda çok sarsıldım. Elbette genç kadının uğradığı saldırı başı çekiyordu gözümde, ama ona bu saldırıyı yaptığı ileri sürülenlerden birinin çok yakından olmasa bile yeterince tanıdığımı sandığım parlak bir genç yazar olması da sarsıcıydı. Asıl, basının karşı tarafa söz hakkı tanımayan tutumu sarsıcıydı. Aldığı bunca taze yaraya, 'nefret ettiği medyaca kullanılma'nın yaralarını da katan genç kadının nerdeyse tefrikalaşan *ifadesi*, şaşırtıcıydı. Demek bu olayda kurban ya da cellat olarak yer alan bütün kişiler *Ağır Roman*'ın jargonunu andıran bir dille konuşuyorlardı. Cezalar bile romandaki cezalara göre biçiliyordu.

Sanatçıların/ edebiyatçıların ille de "suçsuz yurttaşlar" olmadıkları konusunda nice örnek gösterebiliriz, adlarını saymak bile gereksiz. Ben öncelikle, tanıdığımı sandığım Metin Kaçan'a söz hakkı verilmesini bekliyorum. Sözkonusu tecavüzde payı olup olmadığını anlamam için bir an önce sağ olarak yargı önüne çıkmasını diliyorum. Son zamanlarda görülen örneklerdeki gibi yargısız bir infaza kurban gitmesini aklıma getirmek bile istemiyorum.[1] Ne de olsa cezaevlerindeki mahkûmların 'namus' anlayışından haberdarım. Suçlu, ancak kendisinden daha ağır bir suçu işlemiş olanı öldürerek vicdanını akladığını sanıyor. Bu namus anlayışı, bazan aynı suçu işleyenlerde de olabiliyor üstelik.

Metin Kaçan'ın bana gostermediği ikinci bir kişiliği, belki de gizli bir kişiliği olabilir. Yeni bir roman yazamayınca eski romanının başkişisini oynamak güdüsüne kapılmış da olabilir. Bana örgüsüyle, dokusuyla çok düşündürücü gelen bu olayda payı varsa onun ağzından öğrenmem şart. Yoksa tanıdıklarım üstüne vardığım kararlarda yanıldığını, 'tanışma anları'nı ancak kendimde bağlarsam bu yanılgıdan kaytarabileceğim gibi sığ bir avuntuya kapılmam işten değil.

1 Metin Kaçan'ın cezaevinde şişlendiğini, bu yazıyı bitirdikten iki gün sonra öğrendim

• • • • •

Fransız edebiyatının 'harika çocuğu' sayılan Raymond Radiguet'nin, iki roman, iki şiir kitabı, bir kısa oyun, resim ve şiir eleştirileri sığdırdığı parlak ve kısa yaşamı, günümüz sanatçılarının ilk ürünlerini yeni yeni verdikleri bir yaşta -yirmisinde- sona ermiş. Yine günümüzde ölümcül bir hastalık kapsamına girmeyen tifo yüzünden.

Yazarın *İçimizdeki Şeytan* romanını yenilerde Mehmet H. Doğan'ın özenli Türkçesinden bir kere daha okudum. İlk okuduğumda galiba yazarın öldüğü yaştaydım, ama kitabın bende bıraktığı tatlı ürperti bunca yıl sonra bile yerli yerindeydi. Bu eskimezlik özelliğinin yazarın harika çocukluğu ile bir ilintisi var mıydı?

Benim çocukluk yıllarımın harika çocukları Idil Biret ile Suna Kan'dı. İmza düşkünü olmadığım halde onlara ilk konser broşürlerinde yer alan fotoğraflarını imzalatmışım. Bir dalgınlık ya da dağınıklık anıma kurban gitmemişler, hâlâ kitaplığımda yerlerini koruyorlar. Oysa artık 'harika'nın çocuğa yakıştırıldığında geçici bir sıfat olduğunu biliyorum: büyüdüğünde fos çıkan ne harikalar gördüm. Bu payenin aslında kıdeme tapan, geleneksel ölçütleri beklenmedik bir birikimle ters yüz eden gençlere sus payı diye dağıtan ihtiyar toplumlarca kullanıldığını da biliyorum. Adlarını andığım sanatçılar -Raymond Radiguet'yi de katarsak - beni ne yaşlarının küçüklüğüyle etkilemişlerdi ne de teknik becerileriyle. Yoğun birikimleri aracılığıyla dünü bugünü yarına taşımalarında, bir anlamda zamanı

zamansızlaştırmadaydı ustalıkları.

İçimizdeki Şeytan'ın, yazarına çok benzeyen başkişisi askere alınamayacak kadar genç bir delikanlı, yine de savaşa katılan 'yiğit', yeni evli bir adamın karısını ayartacak kadar gözüpek. (Böylelikle romanın neden bir anda toplumun ilgi odağı olduğunu kavramamız kolaylaşıyor.) Dönemin saygın edebiyatçıları, yenilikçi akımların sözcüleri, yazısıyla klasik, yorumuyla alışılmadık bu yazarı destekliyorlar ve sonuçta Radiguet; Jean Cocteau, Max Jacob gibi ünlülerin oylarıyla *Nouveau Monde* Ödülü'nü, daha doğrusu ailesini geçindirebileceği yedi bin frankı kazanıyor.

Demin dediğim gibi konu çarpıcı gerçekten, hele 'askeri' bir açıdan bakıldığında ama romanı zamana dayanıklı kılan, konudan çok yazarın çarpıcı malzemesini yapıtına serinkanlıca, usulca, neredeyse çaktırmadan yayması; hepimizin içinde yatan şeytana taze bir yorum getirirken klasik edebiyata göndermeler yapmaktan kaçınmaması. Romanın on altı yaşındayken şeytanla tanışmış kahramanı, tapınılası sevgilisi için şöyle düşünüyor sözgelimi:

"*Dışardan gelen bir şey, beni Marthe'ı daha isteksiz bir biçimde düşünmeye zorlarken, aşktan çok, olmasını istediğimiz, ama olmamış bir şey için duyulan hüzne benzer bir duygu dolduruyordu içimi. 'Adam sen de!' diyordum kendi kendime. "Çok daha güzel bir şey olurdu bu. Ama insan hem yatağı seçip hem içinde yatamaz ya.*"

Ya da:

"*Bununla birlikte bir başka şey, beni gerçek duygularım üzerinde düşünmeye zorluyordu. Birkaç ay önce Marthe'a rastladığım zaman ona karşı duyduğumu sandığım aşk, onun güzel bulduğu şeylerin çoğunu çirkin, söylediklerinin çoğunu çocukça bulmama engel olmamıştı.*"

Romanın bütün kişilerini bencilce yalanlara zorlayan şeytan, yasak aşka da şöyle bir yorum getirmişti bir paragraf önce:

"Kendimi ince ince hesaplardan, hilelerden; o zamana hatta bugüne kadar aşkın onsuz edemeyeceğini sandığım şeylerden uzak hissediyordum (...) Bu ani değişme bir başkasının gözünü açardı, ama ben Marthe'a âşık olduğumu anlamıyordum. Tersine, artık aşkımın ölmüş olduğunu, onun yerini sıcak bir dostluğun alacağını görüyordum. Bu uzun dostluk olasılığını düşününce hemen bir başka duygunun nasıl büyük bir suç olacağını, onu seven, onun ait olduğu ve şimdi ondan uzak olan adamı nasıl yaralayacağını kabul ettim."

Bencillik nesnesi sevgili, kocasına dönmek zorunda. Siz yine de yazardan içli sözler beklemeyin bu ayrılık gecesinde,

"Çoğu zaman Marthe'ın yanında oluşu uykumu kaçırırdı. İlk kez onun yanında, yalnızken olduğum kadar rahat, deliksiz bir uyku uyudum."

Radiguet, hepimizin içinde yatan şeytanın yazarlarda daha sık ortaya çıktığının farkında. Çünkü en dokunaklı sözleri, kendince bir dünya yaratmanın tanrısal telâşını yaşarken buluyor:

"Genç yaşında öleceğini bildiği için son hızla yaşayan, çalışan insanlar gibi acele ediyor, yanıp tutuşuyordum."

Kim demiş bazı duygular bazı yaşlarda bilinir diye? Pöh!

• • • • •

Hayatın taşınmaz bir ağırlık gibi gelen günleri ağır bassa da aradabir çatan beklenmedik birkaç an, o ağırlığı üstünüzden alıp yeniden yüreklendiriyor sizi. Tam "Bir daha böyle bir duygu yaşayamam artık" derken, bakıyorsunuz duygu tamam! Üstelik yılların verdiği deneyimler, onu daha da zenginleştirmiş; ileriye doğru mu, geriye doğru mu zenginleştirdiği de belli değil.

"Her yaşta genç olma," "Hep genç kalma," türünden safsatalara bu yüzden karnım tok. Kişi, yüzündeki her çizgiyi hak etmemişse ne genç sayılabilir ne yaşlı.

Frankfurt'a ocak ayında *ciddi* bir çağrıyla üç günlüğüne gittiğimde Almanya'dan gelen çağrıların en ciddisine bile güvenilemeyeceğini bilmemden ötürü süreyi kısa tutmaya özen göstermiştim, ama bu kere ciddiymiş-- böyle umulmadık bir gece aklımın ucundan geçmemişti. O günlere ilişkin öbür güzel anıları bir yana bırakıp doğrudan o geceye giriyorum:

Son gece, bazı öykülerimi Almanca'ya çeviren dostum Christopher ile sevgili Isolde beni bir caz kulübe çağırmışlardı. Ne yazık ki o gece canlı müzik yokmuş. O zaman acaba müzikçi bir dostlarının evindeki toplantıya katılır mıymışım? Christopher'in benim eğilimlerimi bildiğine inandığımdan 'Tabii' dedim. "Tam bir çılgınlar toplantısı!" demesine karşın. İnsanların *çılgınlık* anlayışının benimkiyle pek örtüşmediğinin nicedir farkındayım, *uçukluk* ya da *marjinallik* anlayışlarının da. İyi ki o gece fazla ince elememişim.

Küçük bir çatı katında kalabalık bir sofra. Ev sahipleri kırk yaş dolaylarında Alman bir çift. Erkeğin müzik konusundaki yeteneğini hemen ölçemedik, ama kadının yaman bir aşçı olduğu ortadaydı. Güleç yüzüyle aramızda dolaşıyor, sofraya yeni bir şeyler getiriyordu. En güzeli, üstelemek, tabağınızı zorla doldurmak gibi huyları yok. Karı-koca çat pat İngilizce biliyorlar.

Masanın öbür 'üyelerine' gelince...

Hanımın ilk eşinden olan oğlu, sabahları üniversiteye gidiyormuş, geceleri şoförlük yapıyormuş. Babası Yunanlıymış (onun İngilizcesi daha iyi).

— Sakın Türklere karşı olduğumu sanmayın, dedi bana bu bilgileri verirken.

— Ben de şimdi size Yunanlılara karşı olmadığımı söyleyecektim, benden önce davrandınız.

Sofradan yükselen kahkahalar arasında onun gibi yirmi yaş dolaylarındaki karısı girdi söze. Rus asıllıymış. Almancası da pek parlak değilmiş İngilizcesi de. O da sabahları üniversitede okuyor, akşamları bir hastanede çalışıyormuş. Rusya'nın durumuna çok üzülüyormuş.

Altmış yaşlarında görünen bir hanımefendi, Christopher'a benim ne tür öyküler yazdığımı sordu Almanca, yabancı dil bilmiyor, ama gülümseyişiyle katılıyor konuşulanlara, sezgileriyle.

Isolde -Christopher kadar olmasa da- Türkçe biliyor, İngilizce de. Ev sahipleriyle neredeyse bir aile oluşturan konuklar, galiba benim seyrek Almancamı zorlamaktansa kendi İngilizcelerini zorlamakta karar kıldılar. Ne var ki masanın öbür ucunda oturan ve yalnızca İtalyanca bilen bir zamanların ünlü şarkıcısı, şimdi yetmişini aşmış tenor, sözümona çok bozuldu bu öneriye: yani *la donna* ile İtalyanca konuşmasına izin yok muymuş? (Bir zamanlar çok yakışıklı ve çok çapkın olduğu belli.) Sanırım asıl bozulduğu, benim yanımda oturan otuz yaşlarındaki gençle

yaşıtı Christopher'ın anadillerinde değil İngilizce bir söyleşiye girmeleriydi-tabii ben anlayayım diye. Önce küskünlüğünü "İşte Almanlar böyledir *cara*, ki en iyileri bunlar düşün artık, bunca yıldır komşuyuz, doğru dürüst iki kelime İtalyanca öğrenemediler, ama İngilizce deyince tamam," gibi 'ciddi' bir demeçle örttükten sonra ayağa fırladı. Papağan, maymun, inek taklitleri yaptı. Bu arada boyuna konuştuğu için masadaki herkes, kullandığı sözcüklerin kendi anadilindeki karşılığını kestirmeye çalışıyordu. Sıra hokkabazlık gösterisine geldi. Kimbilir bu gösteriyi kaç kere yapmıştı onlara? Yine de hepsi ilgiyle izliyor, alkışlıyordu. Belki de onu bunca canlı, diri tutan, gördüğü bu gerçek ilgi, sevgiydi. Ona yaşından ötürü değil 'yaşsızlığından' ötürü saygı duyuyorlardı, belki imreniyorlardı. Çünkü ben imrendim. Her yaşta bir sevinç yumağı olabildiği apaçık belliydi.

Ne de olsa bir yabancıydım aralarında. Ama O, gece boyunca bana bir şeyler anlatmaya çalışmış, beceremediğinde bir kâğıt parçasına çizmişti. Sofraya şöyle bir göz atıp herkesin gizli onayını aldıktan sonra 'Volare', 'Piove' vb'yi mırıldanmaya başladım. Büyük bir coşkuyla katıldı bana şaşkınlık içinde. Peppino di Capri'nin karısı için bestelediği şarkının adını bilince olgunluk sınavından geçmiş oldum: San-Remo Kültürü yarışmasını kazanmam şampanyayla kutlandı.

— İşte! diye bağırdı. Müzik kültürü diye buna derim ben! Bunlar bilmiyorlar bu şarkıları.

— Yaşları tutmuyor ki, anlamıyorsunuz bir türlü.

— Sen bana Türkçe bir şarkı söyle. Ben de sana Louis Armstrong'un taklidini yapacağım.

Bir türkü söyledim. Yalnız o değil herkes etkilenmişe benziyordu. (Elbette sesimden değil.)

— Türk sanatçıların burada satılan kasetlerini alıyorum da, dedi yanımda oturan genç, söylediğiniz türden bir

müzik hiç dinlemedim... Deminki İtalyanca şarkıları gerçekten seviyor musunuz?

— Genç kızlığımda dans ettiğim kişileri anımsatıyorlar desem... Ben de sizin müziğinizi biraz duymak istiyorum.

— Şu çılgınlar sofrasından kalkalım da, dedi ev sahibi.

— Yeterince geciktim de.

— Nasılsa sizi ben bırakacağım kaldığınız yere, dedi Yunanlı delikanlı, şoförüm demiştim ya.

Armstrong'un nefis taklidi kısa sürdü. Bizim ihtiyarın alçakgönüllülüğü tuttu:

— Hadi biraz da çocukları dinleyelim... Hep onu söylerim, Türkler İtalyancayı doğuştan bilirler. Bakın, haksız mıyım?

— Ben yalnızca el hareketlerinizden, ne bileyim... diyecektim...

— Zaten o da Egeli ya da Akdenizli olmaktan söz ediyor, dedi Yunanlı genç, caz dinleyeceksek lafı uzatmayalım.

Tomris Uyar

TANIŞMA GÜNLERİ/ANLARI

(1989-1995)



Tanışma Günleri / Anları adını verdiğim bu derleme, 'Bir Uyumsuzun Notları' diye düşünülebilecek gündökümlerinin sonuncusu. 1989 yılından kalma iki yazı dışında 1990-1995 arasındaki tanışma günleriyle anlarını kapsıyor. Gittikçe ışıltıları daha da az yansıtan toplumsal hayatımızın karanlığının üstüne fazlaca varmamak ve yinelemeye gitmemek kaygısıyla aynı dönemde yazılmış benzer birkaç yazıyı eledim; *Otuzların Kadını* öykülerinde yararlandığım birkaç gündökümünü de. Bu kere, günleri tarih sırası gözetmeden sıralamayı denedim. Ne de olsa yılların önemi kalmamıştı; o yılları birlikte yaşadığım okur, yazıdaki bazı ipuçlarımdan tarihi kestirebilirdi. Yoksa yaşadıklarımızı anımsatmamak daha büyük bir incelik mi olurdu? Arasıra düşünmedim değil.

TOMRİS UYAR

Kapaktaki resim: JOHN JUDE PALENCAR

ISBN 975-510-663-4



KDV İÇİNDEDİR